

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кременчуцький національний університет
ім. М. Остроградського

**ТРЕТІ ВСЕУКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ
ПАМ'ЯТІ С.І. ЮРІЯ**

*Фінансист – не тільки
скарбниця знань, досвіду, а й особа,
на якій лежить велика
відповідальність за долю України,
її економічний прогрес і зростання
добробуту людей.
Сергій Юрій*

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

м. Тернопіль, 28 листопада 2017 р.

УДК 336

Т66

Збірник наукових праць розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ (протокол №6 від 14 листопада 2017 р.)

ВІДПОВІДАЛЬНА ЗА ВИПУСК:

Кириленко О.П. – завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, д.е.н., професор

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Горин В.П. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н., доцент;

Мелих О.Ю. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.

Треті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія: збірник наук. праць / За ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. (м. Тернопіль, 28 листопада 2017 р.). Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. – 205 с.

У збірнику наукових праць висвітлено наукові погляди українського педагога і вченого-економіста С.І. Юрія, а також обґрунтовано власні думки щодо актуальних питань фінансової теорії та практики. Представлені матеріали заслуговують на увагу науковців, викладачів, студентів і фахівців-практиків.

УДК 336

За редакцію та достовірність матеріалів, розміщених у збірнику наукових праць, несуть відповідальність автори.

© ТНЕУ, 2017

ЗМІСТ

Кириленко Ольга Павлівна ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО БЮДЖЕТУВАННЯ.....	8
Брязкало Анна Євгенівна ФІНАНСОВА САМОСТІЙНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЗАПОРУКА ЇХ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ	13
Будка Лілія Богданівна ВИДИ КРЕДИТУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	16
Булавинець Вікторія Михайлівна ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ.....	20
Глухова Валентина Іванівна ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ПОДАТКОСПРОМОЖНИХ ГРОМАДАХ	22
Горин Володимир Петрович СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ	25
Гупаловська Мирослава Богданівна СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ.....	30
Дем'янишин Василь Григорович СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ В УКРАЇНІ.....	32
Дем'янюк Антоніна Вікторівна МОДЕРНІЗАЦІЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	38
Квасниця Оксана Василівна МЕХАНІЗМ ІМПЛЕМЕНТУВАННЯ ЗАРУБІЖНИХ МОДЕЛЕЙ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ.....	40
Кириленко Сергій Вікторович СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗДРІБНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	46
Кізіма Тетяна Олексіївна РОЗВИТОК КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ	50
Коваль Світлана Любомирівна ОЦІНКА ДОХІДНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	54

Коломийчук Наталія Михайлівна УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ В БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ	56
Круп'як Ірина Йосифівна СПЕЦИФІКАЦІЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	58
Лободіна Зоряна Миколаївна ВИТРАТИ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК.....	62
Лопушняк Галина Степанівна СОЦІАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	66
Максимчук Олександр Сергійович ЗАСТОСУВАННЯ КАПІТАЛЬНОГО БЮДЖЕТУ В ЗАРУБІЖНІЙ БЮДЖЕТНІЙ ПРАКТИЦІ	70
Марчук Анна Павлівна ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ РЕФОРМИ.....	74
Мелих Оксана Юрївна КУРСОВА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ФІНАНСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ.....	78
Мигаль Оксана Фелікссімівна, Гупало Оксана Василівна ОСОБЛИВОСТІ ПРОСУВАННЯ ТОВАРІВ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	82
Онищук Наталія Олегівна, Онищук Сергій Ігорович ДЕРЖАВНИЙ ФОНД РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ – КЛЮЧОВИЙ ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	86
Петрушка Олена Володимирівна НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	90
Письменний Віталій Валерійович ОПОДАТКУВАННЯ НЕЗАСЛУЖЕНОГО ПРИРОСТУ ВАРТОСТІ ТА СПЕЦІАЛЬНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ	92
Проць Василь Ігорович БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ : НЕОБХІДНІСТЬ ТА РОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....	97

Русін Віктор Миколайович, Олійник Марина Анатоліївна	
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТІВ КАЗНАЧЕЙСТВА УКРАЇНИ	99
Савчук Світлана Василівна	
НЕОБХІДНІСТЬ СЕРЕДНЬОСТРОКОВОГО БЮДЖЕТНОГО ЛАНУВАННЯ В УМОВАХ БЮДЖЕТНОГО РЕФОРМУВАННЯ.....	104
Сидор Ірина Петрівна	
НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СПРАВЛЯННЯ РЕСУРСНИХ ПЛАТЕЖІВ В УКРАЇНІ.....	106
Сидорчук Анатолій Андрійович	
ФОРМИ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ	110
Сіташ Тетяна Дмитрівна	
ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА	113
Стащук Олена Володимирівна	
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ	117
Ткачук Наталія Миколаївна	
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ І СУТНОСТІ ТЕОРІЙ ГРОШЕЙ	121
Тулай Оксана Іванівна	
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНИХ ВИДАТКІВ НА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ	125
Ушакова Оксана Анатоліївна, Харчук Вікторія Юріївна	
ПРОБЛЕМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ	130
Шулюк Богдана Степанівна	
БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМ ТА ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	134

**ТРЕТІЙ ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ ЕСЕ ПРИУРОЧЕНИЙ ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО
УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО-ЕКОНОМІСТА СЕРГІЯ ІЛЛІЧА
ЮРІЯ.....** 137

Батіг Ірина Ігорівна	
ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ РЕГІОНІВ	139
Грицай Лілія Ігорівна	
РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА.....	142

<i>Демчук Олеся Анатоліївна</i>	ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ – ВАЖЛИВА ОЗНАКА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	144
<i>Малінка Марія Андріївна</i>	РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА.....	146
<i>Палиця Мар'яна Степанівна</i>	ФІНАНСОВА ЯК ЗАПОРУКА БЛАГОПОЛУЧЧЯ.....	ГРАМОТНІСТЬ 148
<i>Пастушин Сніжана Ярославівна</i>	АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	150
<i>Підлісний Іван Сергійович</i>	АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	152
<i>Пінкевич Катерина Романівна</i>	СУБСИДІЇ – ВИД СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ЧИ ДЕРЖАВНИЙ ПАТЕРНАЛІЗМ?.....	154
<i>Табака Соломія Андріївна</i>	РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА.....	158
<i>Хабінець Ольга Михайлівна</i>	ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ЧИ ШЛЯХ В НІКУДИ?	160
<i>Ходан Максим Анатолійович</i>	АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	162

ДРУГИЙ ЕТАП КОНКУРСУ СТУДЕНТСЬКИХ ПУБЛІКАЦІЙ НА ТЕМУ: «ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИДАТКІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ» 165

<i>Бойко Оксана</i>	ЧИ Є КОРИСТЬ ВІД ВИДАТКІВ ОБЛАСНОГО БЮДЖЕТУ НА МОЛОДІЖНУ ПОЛІТИКУ?	166
<i>Жолудь Аліна</i>	АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ З ПОЗИЦІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	169
<i>Ковалькевич Тетяна</i>	ДО ПИТАННЯ ПРО ПРІОРИТЕТИ У ФІНАНСУВАННІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	172

Маланчук Оксана

ФОРМА МАЄ ЗНАЧЕННЯ. ПРО МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ 175

Погонець Ліна

ЯКА ЦІНА ПРЕСТИЖУ ОТГ? 179

Скобляк Тетяна

СУБСИДІЇ – ЦЕ ТИМЧАСОВО ЧИ НАЗАВЖДИ? 182

Цигляр Аліна

БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: РЕАЛЬНИЙ ВПЛИВ НА
ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РОЗПОДІЛ ВИДАТКІВ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД..... 185

Чорна Катерина

НАСКІЛЬКИ ЕФЕКТИВНИМИ НАСПРАВДІ Є РЕГІОНАЛЬНІ
ЦІЛЬОВІ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
НАСЕЛЕННЯ?..... 188

**ДО ДРУГОГО ЕТАПУ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ
СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ РОБІТ..... 191**

Задорайко Катерина Ігорівна, Новікова Олександра Євгеніївна

БРЕНД В СИСТЕМІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА 191

**Повх Андрій Володимирович, Романишин Христина
Володимирівна**

ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ БЮДЖЕТІВ
ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД..... 194

Скобляк Тетяна Ігорівна, Жданюк Сніжана Анатоліївна

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ:
МОЖЛИВОСТІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ 199

Кириленко Ольга Павлівна

*Д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО БЮДЖЕТУВАННЯ

Підвищення ефективності використання бюджетних коштів, досягнення запланованих показників діяльності державного сектору і задоволення суспільних потреб нерозривно пов'язане із застосуванням програмно-цільового методу планування. Цей метод активно використовується у США починаючи з 1960-х років минулого століття та одержав розповсюдження в інших країнах (Канада, Австралія, Нова Зеландія, Європейський Союз та ін.) завдяки своїм перевагам порівняно з попередньо застосовуваним методом постатейного розрахунку [1, с. 6]. Основна ідея програмно-цільового методу полягає у плануванні обсягів видатків бюджету з врахуванням цілей, на які виділяються кошти, а також результату, який буде досягнутий при використанні цих коштів, що можна оцінити на основі застосування певного переліку показників.

До позитивних наслідків використання програмно-цільового методу слід віднести: спрямування бюджетних ресурсів на досягнення певних цілей та задоволення суспільних потреб; підвищення якості суспільних послуг, що надаються органами влади і управління; створення можливостей для надання суспільних послуг на конкурентних засадах; економія бюджетних коштів; посилення відповідальності та підзвітності розпорядників бюджетних коштів за досягнення визначених результативних показників; формування передумов для застосування середньострокового бюджетного планування; забезпечення прозорості у сфері бюджету; залучення громадян до управління бюджетними ресурсами.

В Україні створено відповідне нормативне підґрунтя для застосування програмно-цільового методу; разом із ухваленням у 2001 р. Бюджетного кодексу даний метод почав використовуватися у бюджетному процесі спочатку на рівні державного (з 2002 року.), а потім – на рівні місцевих бюджетів. У 2017 р. із застосування програмно-цільового методу було сформовано майже 1,5 тисячі місцевих бюджетів України, в т. ч. 358 бюджетів об'єднаних територіальних громад.

Основними складовими програмно-цільового методу у бюджетному процесі є бюджетні програми, відповідальні виконавці бюджетних

програм, паспорти бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм [2]. Бюджетні програми займають центральне місце у системі програмно-цільового бюджетування. Перелік бюджетних програм, власне, окреслює весь спектр пріоритетів і цілей у соціально-економічній, фінансовій і в т.ч. бюджетній політиці держави і місцевих органів влади. Відповідальність за розробку бюджетних програм, їх паспортів, складання звітів про виконання та оцінку ефективності бюджетних програм несуть головні розпорядники бюджетних коштів.

Згідно Правил складання паспортів бюджетних програм місцевих бюджетів та звітів про їх виконання, затверджених Наказом Міністерства фінансів України 26.08.2014 р., мета бюджетної програми – це кінцевий результат, що досягається при виконанні бюджетної програми, відповідає пріоритетам державної та регіональної політики і сприяє досягненню стратегічної мети розвитку держави та/або адміністративно-територіальної одиниці в середньостроковому періоді. Мета повинна бути реальною та досяжною і суттєво не змінюватися з року в рік, за винятком випадків, коли бюджетна програма має періодичний характер, закінчується строк її виконання або прийняття нових законодавчих актів передбачає внесення до неї змін [3].

Досягнення мети та завдань бюджетних програм оцінюється за допомогою чотирьох 4 груп результативних показників: 1) показники затрат, які визначають обсяги та структуру ресурсів, що забезпечують виконання бюджетної програми; 2) показники продукту, які використовуються для оцінки досягнення поставлених цілей; 3) показники ефективності, що визначаються як відношення кількості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до їх вартості у грошовому або людському вимірі (витрати ресурсів на одиницю показника продукту); 4) показники якості, що відображають якість вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) [3]. Наукове обґрунтування результативних показників, їх підбір є важливою умовою результативності програмно-цільового методу планування загалом.

Аналіз практики розробки та реалізації бюджетних програм з державного бюджету України дає можливість зробити висновки щодо наявності системних недоліків, на які неодноразово акцентували науковці; вони узагальнені в Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки, це:

— формальне використання програмно-цільового методу;

— велика кількість бюджетних програм та їх громізка структура, що не дає можливості зрозуміти цілі, на досягнення яких вони спрямовані;

— розпорошення бюджетних коштів на виконання окремих заходів, а не на досягнення стратегічної цілі головного розпорядника бюджетних коштів;

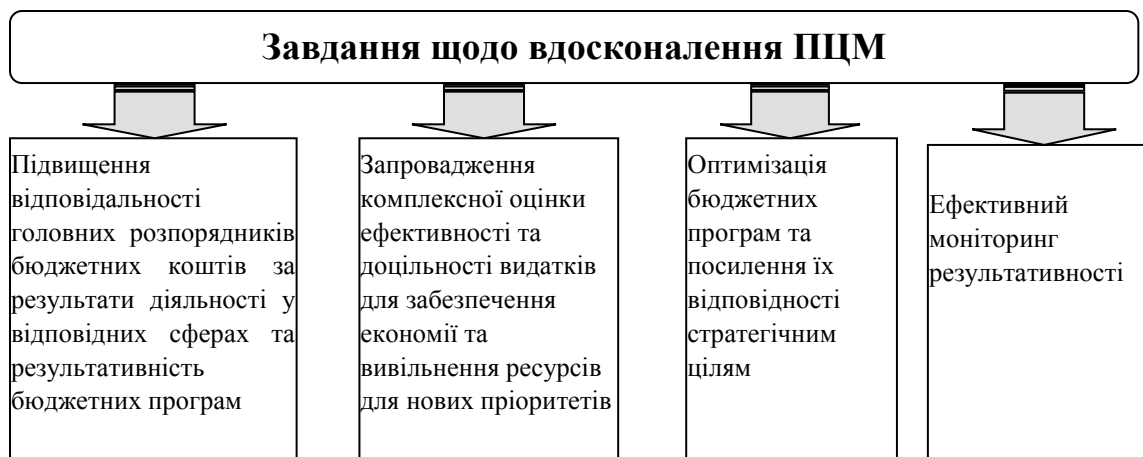
— надто велика кількість результативних показників, які не ілюструють результати виконання бюджетної програми, а фіксують статистичні дані;

— неможливість об'єктивно оцінити ефективність та результативність бюджетних програм за допомогою передбачених показників;

— відсутність дієвого і систематичного контролю за результативністю виконання бюджетних програм;

— результати програмно-цільового методу не використовуються під час прийняття управлінських рішень [4].

Для вдосконалення програмно-цільового методу та усунення недоліків у практиці його застосування Стратегією реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки поставлено ціль – перетворити програмно-цільовий метод на інструмент для прийняття ефективних управлінських рішень та ефективного використання державних коштів, що можливо досягнути шляхом виконання наступних завдань (рис. 1):

Рис. 1. Орієнтири вдосконалення програмно-цільового методу

Джерело: побудовано автором за даними [4]

Для того, щоб програмно-цільовий метод виконував своє основне призначення - підвищення ефективності використання бюджетних коштів, необхідно забезпечити оптимальне використання обмежених ресурсів

бюджету для досягнення максимальної ефективності і високої якості надання послуг державою і органами місцевого самоврядування. При цьому ефективність витрачання бюджетних коштів і конкретні результати виконаних програм повинні бути доведені до широких верств громадськості, засобами, передбаченими чинним законодавством. Тому необхідною умовою застосування програмно-цільового методу є прозорість діяльності влади і, зокрема, бюджетна прозорість. Одним із інструментів забезпечення бюджетної прозорості є «бюджет для громадян», який складається у багатьох країнах і став дієвим засобом діалогу влада – громадськість.

Формуються нові вимоги до результативних показників бюджетних програм, які повинні відображати реальні соціально-економічні наслідки реалізації політики та ступінь досягнення стратегічних цілей держави у відповідній сфері. Стоїть завдання щодо посилення орієнтованості результативних показників на висвітлення: обсягу і якості надання державних послуг; ступеня задоволення громадян наданими послугами; врахування потреб соціальних груп, у тому числі за гендерною ознакою. Ефективна оцінка показників результативності повинна стати основою для прийняття управлінських рішень, коригування діяльності бюджетної установи задля досягнення цілей бюджетної програми.

Актуальними напрямками вдосконалення програмно-цільового методу є оптимізація кількості бюджетних програм і попередження розпорошення бюджетних ресурсів; забезпечення відповідності мети бюджетних програм стратегічним цілям розвитку держави і окремих регіонів; проведення систематичного та ефективного моніторингу результативності бюджетних програм; підвищення відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів за результати діяльності у відповідних сферах та результативність бюджетних програм.

Перші спроби складання бюджетних програм з місцевих бюджетів виявили низку недоліків, зумовлених складнощами початкового періоду їхнього застосування і відсутністю необхідного досвіду у розробників. Певною мірою ці недоліки є спільними для ПЦМ, який застосовується на рівні як державного, так і місцевих бюджетів. Так, в окремих програмах не визначається мета, що свідчить про нерозуміння розпорядниками бюджетних коштів, відповідальних за складання програм, загалом цілей своєї діяльності. Наприклад, не зазначено мету в таких бюджетних програмах в складі бюджету м. Тернополя на 2017 р., як: «Цільові фонди, утворені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами

місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади» управління освіти і науки на суму понад 1 млн. грн. та управління житлово-комунального господарства, благоустрою та екології на суму 90 тис. грн.; «Інші видатки» управління транспорту, комунікацій та зв'язку на суму 49 тис. грн.; «Розробка схем та проектних рішень масового застосування» управління житлово-комунального господарства, благоустрою та екології на суму майже 1,5 млн. грн. та «Капітальний ремонт житлового фонду» цього ж управління на суму 65,7 млн. грн. тощо.

З одного боку, відсутність прописаної у програмі мети є певною формальністю, адже загалом напрям діяльності розпорядника бюджетних коштів дає можливість з'ясувати – на що будуть витрачені кошти, проте, з другого боку, чітке формулювання мети програми необхідне для забезпечення цільового використання бюджетних коштів, створення необхідних підстав для дієвого контролю за їх використанням та перевірки досягнення цілей, визначених при складанні бюджетних програм.

Потребують вдосконалення результативні показники виконання бюджетних програм місцевих бюджетів з метою скорочення їхньої кількості та більшої конкретизації, усунення дублювання та таких показників, які є надто загальними і не відображають специфіки діяльності бюджетних установ та її ефективності. Крім того необхідна систематизація і оновлення нормативно-правової бази програмно-цільового методу, її адаптація до специфіки місцевих бюджетів, спрощення процедур розробки та внесення змін до паспортів бюджетних програм.

Література:

1. Планування місцевого бюджету на основі програмно-цільового методу: Навчальний посібник / [Під заг. ред., В.В. Зубенко]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-П) впровадження». – 5-те видання, виправлене і доповнене. Київ: USAID, 2015. 120 с.

2. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI зі змінами і доповненнями. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.

3. Правила складання паспортів бюджетних програм місцевих бюджетів та звітів про їх виконання, затверджені Наказом Міністерства фінансів України 26.08.2014 р. № 836. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.

4. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2017 р. № 142-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>.

Брякало Анна Євгенівна

Викладач кафедри фінансів і кредиту

Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

ФІНАНСОВА САМОСТІЙНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЗАПОРУКА ЇХ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ

Самодостатні та потужні територіальні громади є основою місцевого і регіонального розвитку будь-якої країни. Це також є ознакою якісного й ефективного місцевого самоврядування.

Місцеве самоврядування сприяє наближенню влади до народу, створенню гнучкого механізму місцевого управління з меншою бюрократією, ніж при централізованій системі управління.

Забезпечення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування є неодмінною умовою їх спроможності вирішувати питання соціально-економічного розвитку, модернізації місцевої інфраструктури, задоволення потреб мешканців на рівні сучасних соціальних стандартів.

Аналіз статистичних даних підтверджує високу питому вагу надходжень від загальнодержавних податків у доходах місцевих бюджетів, які фактично непов'язані з власною діяльністю територіальних громад. У 2016 році до місцевих бюджетів надійшло 146,9 млрд. грн. податкових надходжень, що на 49,6%, більше, ніж у попередньому році та становить 86,08% доходів місцевих бюджетів [1].

На даний час, 25% надходжень податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) потрапляють до державного бюджету, 15% – до обласних бюджетів, 60% – до районних бюджетів, бюджетів міст обласного значення і об'єднаних територіальних громад. Бюджети місцевого самоврядування рівня села і селища залишаються майже повністю позбавленими фінансового ресурсу навіть на забезпечення утримання апаратів сільських і селищних рад. Тому зарахування 25% ПДФО до сільських і селищних бюджетів є об'єктивно необхідним кроком, який

забезпечить справедливий розподіл найвагомішого ресурсу місцевих бюджетів [2].

Податок на доходи фізичних осіб, попри переспрямування його значної частки до державного бюджету, продовжує зберігати позицію найвагомішого за обсягом джерела дохідної частини місцевих бюджетів – 46,3%. Надходження цього податку у 2016 році склали 79,0 млрд. грн., що на 24,1 млрд. грн., або на 43,8%, більше за відповідний показник минулого року [1].

Надходження податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету за результатами 2016 року становили 59,8 млрд. грн., що на 14,7 млрд. грн., або на 32,7%, більше, ніж у попередньому році.

Найбільшою складовою аналізованого податку є податок на доходи у вигляді заробітної плати, що становить майже 2/3 всіх надходжень. П'ята частина надходить до державного бюджету у вигляді військового збору (11,5 млрд. грн.), введеного у 2014 році як тимчасовий засіб наповнення бюджету у надзвичайних умовах. Крім того, суттєву частку складають надходження від оподаткування процентів (7,6 млрд. грн.). Порівняно з попереднім роком структура податку на доходи фізичних осіб практично не змінилась. Податок з процентів і військовий збір повністю надходять до Державного бюджету України.

Якщо ж весь ПДФО залишити у місцевих бюджетах, то це призведе до більшої фінансової самостійності, незалежності органів місцевого самоврядування.

Частка податку на прибутки підприємств (крім комунальних), що надходять до державного бюджету наразі складає 90%, тобто пропорція виглядає 9:1 [3].

Вперше за останні 3 роки податок на прибуток підприємств продемонстрував позитивну динаміку. Так, у 2016 році до державного бюджету його надійшло 54,3 млрд. грн., що на 19,6 млрд. грн., або на 56,3%, більше, ніж попереднього року [1].

Якщо розглядати надходження податку в розрізі його окремих складових, то помітно, що приріст відбувся в усіх секторах. Найбільше зростання обсягів надходжень продемонстрували приватні підприємства (12,0 млрд. грн., або 61,5%), при тому, що в попередньому році саме цей сектор найсуттєвіше скоротив відрахування. Підприємства державного сектору, а також фінансові організації (банки та страхові компанії) збільшили сплату податку більш ніж удвічі.

Щомісячна динаміка надходжень податку на прибуток підприємств відрізняється від тенденцій трьох попередніх років. Це пов'язано з остаточною відмовою від застосування авансового механізму сплати податку та перехід на квартальну сплату, що передбачає суттєве збільшення обсягів надходжень у «звітні» місяці: у березні, травні, серпні та листопаді [1].

Для поліпшення стану місцевих фінансів можна змінити пропорції розподілу цього податку на користь місцевих бюджетів. А це призведе до збільшення надходжень від податку, а також до збільшення незалежності органів місцевого самоврядування. При можливості зарахування ПДФО і податку на прибуток підприємств до місцевих бюджетів, їх питома вага у доходах місцевих бюджетів значно зросте. А це, у свою чергу, призведе до зменшення трансфертів, зростання незалежності місцевих органів влади та пришвидшення децентралізації [2].

З 2015 року до місцевих податків і зборів віднесено також податки на майно, зокрема плату за землю. Завдяки цьому місцеві податки і збори стали другим за обсягом джерелом наповнення місцевих бюджетів. Їхня частка у загальній структурі доходів місцевих бюджетів з урахуванням податків на майно та єдиного податку у 2016 році сягнула 24,8%, а обсяг – 42,3 млрд. грн.

Однак незважаючи на досягнутий прогрес у фінансовому забезпеченні місцевого самоврядування, в багатьох адміністративно-територіальних одиницях вони залишаються обмеженими (малий обсяг податкових надходжень не дає реальних можливостей впливати на соціально-економічні процеси в регіонах; доступ на внутрішні та зовнішні ринки запозичень стримується через високі відсоткові ставки; нерозвиненість цільових фондів призводить до зменшення прозорості дій органів місцевого самоврядування) [4].

Підвищити фінансову самостійність органів місцевого самоврядування можна шляхом: стимулювання громад до об'єднання і формування спроможних територіальних одиниць через механізм переходу бюджетів об'єднаних громад на прямі міжбюджетні відносини з державними бюджетом; наділення таких громад повноваженнями, рівнозначними повноваженням міст обласного значення; надання дозволу встановлювати на місцях додаткові місцеві податки та збори, які не дублюють загальнодержавні надходження; позбавлення права на виконання делегованих державою повноважень органів місцевого

самоврядування в селах, селищах, містах районного значення, що не об'єдналися [4].

Передача частини повноважень до органів місцевого самоврядування зацікавить їх у нарощуванні власної дохідної бази бюджету, пошуку шляхів додаткового фінансування, буде стимулювати до більш ефективного розподілу та витрачання належних фінансових ресурсів.

Література:

1. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2016 рік / [Зубенко В. В., Самчинська І. В. та ін.]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID. К., 2017. 92 с.

2. Легкоступ І. І. Актуальні питання фінансової децентралізації в Україні. Науковий вісник Чернівецького національного університету. Серія «Економіка». 2017. Вип. 786. С. 41–46.

3. Самодостатність територіальних громад України: проблеми та шляхи досягнення. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/juli/12.htm>.

4. Письменний В. В. Нові можливості органів місцевого самоврядування у формуванні бюджетних доходів. *Розвиток регіонів та громад в умовах адміністративно-територіальної реформи: перспективи та загрози* : матеріали міжнародної наук.-практ. конференції. (Тернопіль – Вишнівець). Тернопіль: Крок, 2015. С. 234–237.

Будка Лілія Богданівна

*Аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ВИДИ КРЕДИТУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Питання кредитування домогосподарств є одним із найбільш складних, але, водночас і надзвичайно актуальних в сучасній фінансовій науці. Домогосподарство є винятковим соціальним утворенням і економічним фундаментом життєдіяльності будь-якого суспільства. Матеріальний добробут членів домогосподарств в повному обсязі залежить від рівня їхнього доходу, який під впливом певних факторів, може мати тенденцію або до збільшення, або до зменшення. Таким чином, з метою зростання величини дохідної частини власного бюджету,

домогосподарства шукають альтернативні джерела, серед яких ключове місце займає кредитування.

Проблематика кредитної поведінки домогосподарств стала об'єктом наукових досліджень вітчизняних економістів: В. Дзюблюка, М. Жимайла, Т. Кізими, О. Момота, В. Савича, С. Смерічевського, О. Шаманської, Н. Чаленко та інших. Зважаючи на значний внесок вищезазначених фахівців, їх напрацювання охоплюють лише частковий аспект стосовно вивчення проблематики та напрямів реалізації кредитної поведінки домогосподарств, що дає можливість для продовження наукових досліджень.

Перш за все потрібно зрозуміти, що собою являє кредитна поведінка домогосподарств. Кредитною поведінкою домогосподарств називають вид діяльності окремого індивідуума чи домогосподарства, під час якого відбувається процес залучення коштів на засадах строковості, поверненості та платності. Разом з тим, варто наголосити на тому, що становлення кредитної культури стає причиною для виникнення нового виду споживання, так званого випереджувального споживання. Сама по собі кредитна поведінка є елементом випереджувальної дії, яка дає змогу домогосподарству споживати «зараз і побільше», не відкладаючи це бажання на майбутнє. Така позиція кредитування є наслідком комплексу маркетингових дій, які спрямовані на формування потреб у непотрібних, на даний момент, товарах [1, с. 18].

Потрібно зауважити, що кредитна поведінка вітчизняних домогосподарств є неоднорідною: є групи, які охоче беруть кредит для вирішення власних поточних матеріальних проблем. Особливими рисами таких людей є: ризиковість, бажання до швидкого поліпшення власного рівня життя, безстрашність у передчутті завтрашнього дня. До другої категорії варто віднести тих індивідів, які бажають отримати дохід, але мають певні перестороги. Такі передчуття виражаються у тому, що з часом домогосподарства не зможуть вчасно погасити кредит, або ж вважають, що теперішні процентні ставки є надзвичайно високими. Третя категорія включає у себе осіб, які, опираючись на власні судження і переконання, ніколи не беруть кредити, аргументуючи це тим, що наявність боргу – це погане явище і призводить до власної економічної нестабільності, до появи відчуття тривоги і до вразливості сімейного бюджету.

Ключовою перевагою у отриманні грошей у борг, в першу чергу, є випереджувальне споживання, яке дає змогу підвищити особі рівень його

добробуту. Оскільки матеріальний добробут більшої частини українських домогосподарств на сьогодні не є таким високим, як вони того хотіли б, отримання кредиту могло б бути запорукою для підвищення їх добробуту вже у довгостроковому періоді.

Процес реалізації кредитної поведінки домогосподарств пов'язаний з появою і розвитком споживчого кредитування та із збільшенням обсягів кредитування населення загалом.

Пожвавленню споживчого кредитування сприяв швидкий процес оформлення та надання грошей у борг для домогосподарств, постійне запровадження інноваційних засобів для полегшення і прискорення власне самої процедури оформлення кредиту, максимальна зручність в оплаті кредиту як дистанційно, так і у міжбанківській мережі, оформлення кредиту без залучення та вимоги додаткових документів (без наявності довідки про доходи) тощо.

Разом з тим, широка доступність кредиту всіх категоріям громадян призводить до того, що доволі часто виникає ризик неплатоспроможності позичальників. Крім того, через нестачу коштів банківські установи знизили пропозицію й збільшили відсоткові ставки за кредитами. Водночас зменшення доходної частини бюджету домогосподарств й зменшення зайнятості стало причиною затримок у виплаті за раніше взятими кредитами і збільшенням обсягів проблемних кредитів у банках [2, с. 204].

Другу позицію після споживчих кредитів посідає автокредитування. Його ключовими умовами є: цільове спрямування коштів на купівлю автомобіля; забезпечення кредиту заставою; платність; наявність обов'язкового початкового внеску у розмірі до третини від вартості транспортного засобу; страхування автомобіля.

Не менш популярним серед населення залишається також іпотечне кредитування. Його розвиток є шляхом вирішення проблеми, яка пов'язана з залученням і ефективним використанням тимчасово вільних коштів, а також соціальних завдань, які передбачають залучення громадян до задоволення власних потреб за допомогою механізму фінансового ринку [3, с. 5].

Формування механізму іпотечного кредитування забезпечує постійний процес залучення додаткових фінансових ресурсів за допомогою впровадження на інвестиційному ринку нових ліквідних довгострокових інструментів.

Потрібно звернути увагу також і на такий вид кредитування як мікrokредити. Основними ознаками, що відділяють їх від інших банківських позик, є те, що розгляд заявки відбувається надзвичайно швидко і не потребує надання додаткових довідок чи інших документів. По-друге, банки не потребують у позичальників мікропозик підтвердження платоспроможності, застави чи іншого поручителя, що також здійснює вагомий вплив на швидкість вирішення проблеми нестачі фінансових ресурсів [2, с. 208]. Однак, варто наголосити і на певних складнощах при оформленні таких мікропозик. Перш за все, це виявляється у збільшенні відсоткової ставки. Другим фактом є скорочений термін використання таких коштів. Третьою ознакою є введення додаткових емісій, що призводить до значного здорожчання вартості самого кредиту.

На основі вище сказаного можна зробити висновок про те, що кредитування домогосподарств поступово стає звичним явищем для вітчизняної економіки. Для населення отримання грошей у борг є важливим інструментом для короткострокового покращення власного добробуту, а також для підвищення рівня життя. Разом з тим, варто зазначити, що кредит не тільки стимулює задоволення власних потреб, але і є причиною зростання нових, що, в свою чергу, впливає на зростання виробництва на ринку товарів і послуг та на розвиток вітчизняної економіки в цілому.

Література:

1. Іващенко М. В. Інституціональний аналіз видів фінансової поведінки українських домогосподарств. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2011. № 1 (10). С. 17–21.
2. Шевалдіна В. Г. Кредитування банками домогосподарств. *Фінанси, облік і аудит*. 2010. № 15. С. 200–211.
3. Савчин В. І. Програми пільгового іпотечного кредитування в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 10. С. 4–7.

Булавинець Вікторія Михайлівна

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ

Культура і мистецтво є основою суспільного розвитку та важливим чинником конкурентоспроможності держави на світовій арені. Культурно-мистецька сфера відіграє вагомий роль в процесах державотворення та формування духовного потенціалу суспільства. Вона забезпечує створення, збереження, засвоєння і поширення загальнолюдських і національних духовно-культурних цінностей.

В Україні впродовж останнього десятиліття культура та мистецтво знаходилися на периферії державних інтересів, а тому фінансувалися за «залишковим» принципом. Складна суспільно-політична ситуація в країні, багаторічне недофінансування та відсутність політичної волі призвели до поступової маргіналізації культурних і духовних цінностей, руйнування мережі закладів та цілісного інформаційно-культурного простору, неефективного використання наявних культурно-мистецьких ресурсів. А окремі спроби реформування даної сфери у відповідності до світових стандартів не призвели до культурної модернізації, оскільки були спрямовані лише на виживання галузі, а не на її розвиток. Тому сьогодні культурна галузь України потребує нових політичних підходів, програм і механізмів їх реалізації. Певні кроки на цьому шляху вже зроблено, зокрема визначені нові засади державної політики у сфері культури, які базуються на загальновизнаних світових принципах. Однак, для їх реалізації необхідне належне фінансове забезпечення.

Відповідно до положень Закону України «Про культуру», базова мережа закладів культури утримується за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів, що надходять від господарської діяльності, надання платних послуг; грантів, благодійних внесків, добровільних пожертв фізичних і юридичних осіб, у тому числі іноземних та інших не заборонених законодавством джерел [1]. Однак останнім часом, у зв'язку з проведенням бюджетної децентралізації, спостерігається зростання ролі місцевих бюджетів у фінансуванні культури та мистецтва (впродовж 2014–2016 рр. їх частка сягала рекордних 82%) [2].

За аналізований період відбувалося поступове зростання номінальних показників бюджетних видатків на фінансування культури і мистецтва в

Україні, проте, з урахуванням 100%-ої інфляції протягом останніх 5 років реальне бюджетне фінансування даної сфери знизилося вдвічі [3]. Враховуючи те, що фактичні обсяги бюджетного фінансування галузі культури значно менші за мінімально необхідні для забезпечення її належної роботи, навіть певне збільшення видатків впродовж останніх років не спричинило суттєвих зрушень у питанні забезпечення реалізації культурних інтересів суспільства. Успадковані ще з радянських часів принципи діяльності закладів культури нежиттєздатні в ринкових умовах і засвідчують невідповідність культурного продукту потребам суспільства. Така ситуація загрожує втратою культурної спадщини та обмеженням участі України у світовому культурному просторі. Тому необхідним є залучення альтернативних джерел фінансування культури (меценатства, спонсорства, благодійництва, державно-приватного партнерства), які широко використовуються у світовій практиці.

Меценатство – це некомерційна підтримка діяльності закладів культури, мистецьких проєктів чи окремих митців, яка формує позитивний імідж для осіб (юридичних чи фізичних), що її здійснюють. Спонсорством є добровільна матеріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка фізичними й юридичними особами будь-якої діяльності з метою популяризації свого імені, найменування, свого знака для товарів і послуг. Така підтримка може бути у формі виділення коштів; закупівлі інвентарю, інструментів, обладнання; оплати рахунків; надання премій, стипендій тощо. Державне сприяння відродженню спонсорства та меценатства допоможе знайти необхідні кошти для відновлення та реставрації історичних пам'яток, забезпечить їхній постійний догляд та утримання у належному стані.

Проте найефективнішою формою фінансування сфери культури і мистецтва в Україні може стати державно-приватне партнерство, яке базується на взаємодії приватного та державного секторів економіки. Встановлення партнерства і кооперації між бізнесом й органами державної влади дасть змогу залучити ширші можливості та ресурси для реалізації важливих культурних проєктів.

Також важливим джерелом фінансової підтримки культурної сфери України можуть бути міжнародні проєкти, програми і гранти. Однак для цього необхідно удосконалити законодавчу базу в напрямку створення сприятливих умов для залучення додаткових джерел фінансових ресурсів на розвиток вітчизняної культури і мистецтва.

Ще одним альтернативним джерелом фінансування даної сфери є власна комерційна діяльність закладів культури, основою якої є платні послуги на види діяльності, що користуються підвищеним попитом у населення. Проведення щорічних Всеукраїнських ярмарок, творчих конкурсів, фестивалів, культурних заходів допоможе привабити іноземних туристів, а з ними й іноземний інвестиційний капітал.

Отже, недоліками бюджетного фінансування культури та мистецтва в Україні є: невизначеність пріоритетів; наявність великої кількості державних програм та заходів, що фінансуються з бюджету; відсутність конкурсних механізмів у фінансуванні конкретних програм; переважання поточних видатків над видатками розвитку; недофінансування даної сфери тощо. Тому держава повинна усіляко сприяти залученню альтернативних джерел фінансування, забезпечувати податкові й кредитні пільги для самих закладів культури і мистецтва та для суб'єктів, що надають їм фінансову підтримку.

Література:

1. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. №2778-УІ. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17.
2. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Глухова Валентина Іванівна

*К.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і фінансів
Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського*

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ПОДАТКОСПРОМОЖНИХ ГРОМАДАХ

У процесі трансформації місцевого самоврядування принципове значення має належне забезпечення фінансової самостійності територіальних громад, яка можлива за умови реалізації конституційного принципу автономності місцевих бюджетів. Сьогодні фінансова неспроможність територіальних громад в Україні спричинена у значній мірі особливостями національної бюджетної системи, а саме обмеженістю дохідної бази місцевих бюджетів. Тому, гостро стоїть питання про

збільшення обсягу фінансових ресурсів у розпорядженні органів місцевого самоврядування і формування фінансово спроможних територіальних громад.

Дослідженню питань фінансового забезпечення розвитку місцевих територіальних громад, формуванню їх доходів присвячені праці таких науковців, як: О. П. Кириленко [1], Л. В. Лисяк [2], В. Г. Дем'янишина, С. І. Юрія [3] та ін. Однак незважаючи на значну кількість публікацій, питання формування доходів місцевих бюджетів є актуальними.

Розглянемо стан формування доходної бази місцевого бюджету міста Кременчука Полтавської області, яке є одним із високорозвинених промислових регіонів і характеризується значною часткою участі у всіх доходах (без міжбюджетних трансфертів) зведеного бюджету області – 13%. Бюджет м. Кременчука є донором. Територіальна громада міста є податкоспроможною, об'єднання у 2015 р. не здійснювалося.

Всього доходи місцевого бюджету м. Кременчука за 2012-2016 рр. з урахуванням міжбюджетних трансфертів зросли на 78,4% і становили в 2016 році 1780 млн. грн. Без міжбюджетних трансфертів доходна база збільшилася з 668,8 млн. грн. до 889,9 млн. грн., або на 33,1%, причому доходи загального фонду за цей період зросли у 2,0 рази, а доходи спеціального фонду, навпаки знизилися у 1,8 рази.

Попри загальну зростаючу динаміку, план по доходах у 2013–2015 рр. не виконувався, що пояснюється завищенням планових розрахункових показників та кризовими явищами в економіці.

Значну частину в доходах міського бюджету становлять міжбюджетні трансферти, надходження яких протягом останніх 5 років збільшилися у 2,7 рази (у 2016 р. їх сума становила 890 млн. грн.). Причиною цього є запровадження, згідно із змінами до Бюджетного кодексу України, нових видів трансфертів: освітньої, медичної субвенцій (наприклад, надходження у 2016 р. освітньої субвенції становлять 162,9 млн. грн., а медичної – 152,6 млн. грн.). Відповідно, в структурі всіх доходів питома вага трансфертів зросла з 33% у 2012 р. до 50% у 2016р.

Темп приросту податкових надходжень, частка яких відповідно в доходній частині становить 57,8% (2012 р.) і 44,3% (2016 р.) переважає над всіма іншими доходами, крім трансфертів. Обсяг податкових надходжень за 2012-2016 рр. зріс на 207,5 млн. грн., або на 35,9% , надходження основного їх виду – ПДФО у 1,2 рази, місцевих податків і зборів – у 7,2 рази за рахунок зарахування з 2015 року до них плати за землю.

Податок на доходи фізичних осіб продовжує зберігати позицію найвагомішого за обсягом джерела дохідної частини бюджету м. Кременчука, його частка становить 70,0% у 2012 р., 60,1% – 2016 р. Надходження цього податку за 2012–2016 рр., незважаючи на законодавчу зміну порядку перерозподілу на користь державного бюджету, збільшилися на 67,4 млн. грн., або на 16,7%, причиною чого є зростання ставки оподаткування з 15% до 18%, заробітної плати. Другим за обсягом джерелом надходжень до місцевого бюджету міста Кременчука є плата за землю. Доходи цього податку за увесь період майже не змінилися, а з прийняттям змін до Податкового кодексу України у 2015 році є складовою місцевих податків та зборів, внаслідок чого частка їх в доходах збільшилася з 5% у 2012 р. до 27% у 2016 р.

Таким чином, основна частина доходів бюджету м. Кременчука утворюється за рахунок частки від загальнодержавних податків, що обумовлює обмеженість його фіскальної незалежності.

Обсяг неподаткових надходжень за 2012-2016 рр. збільшився на 19,6 млн. грн., або на 25,3%. Аналізуючи структуру неподаткових доходів бюджету м. Кременчука, можна стверджувати, що вагому частку становлять власні надходження бюджетних установ (2012 – 59,8%, 2016 – 62,7%), вони залишаються стабільними в динаміці, що є наслідком активізації платних послуг у невиробничій сфері з огляду на зменшення масштабів бюджетного фінансування.

Хоча фінансовий стан бюджету м. Кременчука за період реформування в напрямку децентралізації відносно стійкий, однак для збільшення власної доходної бази доцільно внести корективи в механізм розрахунку реверсної дотації з метою стимулювання територіальної громади в нарощуванні економічного потенціалу, створення додаткових робочих місць.

Для досягнення реальної фінансової самостійності місцевих бюджетів України, збільшення обсягів їх доходів та збалансованості пропонується:

— чітко визначити в бюджетному законодавстві податкові та видаткові повноваження місцевих органів влади, причому на різних рівнях, відповідно розмежувати доходи і видатки між бюджетами;

— удосконалити методику обчислення міжбюджетних трансфертів, обґрунтувавши нормативи бюджетної забезпеченості;

— передати в розпорядження органів місцевого самоврядування частково загальнодержавні податки, надходження від яких тісно пов'язані з результатами функціонування економіки регіону (податок на додану

вартість та податок з прибутку підприємств), встановлюючи нормативи відрахувань від цих регулюючих податків однакові для всіх регіонів на тривалий час;

— внести зміни у податкове законодавство щодо розширення можливостей органів місцевого самоврядування відносно місцевого оподаткування. Одним із напрямів його вдосконалення може бути впровадження місцевих екологічних податків за забруднення повітря, лісів та водоймищ. Такі податки можуть бути рушійним важелем у покращенні екологічної ситуації та збереженні навколишнього середовища, що особливо важливо для промислових міст;

— розробити та запровадити дієві податково-бюджетні важелі щодо зацікавленості місцевих органів самоврядування в інноваційно-інвестиційному економічному розвитку всіх регіонів;

— підвищувати наукову обґрунтованість планових доходів місцевих бюджетів, застосовуючи економетричні методи бюджетного планування.

Література:

1. Кириленко О. П. Теоретичні та практичні аспекти фінансового механізму забезпечення органів місцевого самоврядування в Україні. *Світ фінансів*. 2017. №1. С. 17–27.

2. Лисяк Л. В. Розвиток міжбюджетних відносин в Україні в умовах податкового реформування. *Економічний простір*. 2014. №81. С. 125–137.

3. Юрій С. І. Бюджетна система : підручник / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина, О. П. Кириленко. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 624 с.

Горин Володимир Петрович

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Одним із найважливіших завдань економічної політики на сучасному етапі державотворення є підвищення суспільного добробуту. Реалізація цього завдання вимагає проведення ефективної соціальної політики, спрямованої на формування матеріального добробуту населення і задоволення його інтересів, в тому числі через впровадження інноваційних підходів до вирішення соціальних проблем. Негативні

соціально-економічні явища, такі як бідність, надмірна майнова поляризація, маргіналізація окремих верств населення в теперішній час набрали виняткової гостроти, що пояснюється як втратою значної частини економічного потенціалу країни через військову агресію, так і недоліками у проведенні економічних реформ. Втім, просте нарощування обсягу ресурсів, які держава направляє на соціальні цілі не вирішить окреслених проблем, але може мати негативні наслідки для вітчизняної економіки. Очевидно, що збільшення видатків держави на соціальний захист населення вимагатиме підвищення рівня податкового тиску й масштабів вилучення фінансових ресурсів з економіки, що гальмуватиме економічний розвиток. З іншого боку, зважаючи на ментальний «спадок» радянських часів, зростання обсягів фінансування соціальних виплат буде провокувати посилення патерналістських настроїв у суспільстві, яке й так значною мірою зорієнтоване на допомогу держави у задоволенні життєвих потреб. Вирішення цієї дилеми лежить в активному впровадженні інноваційних підходів до розв'язання соціальних проблем, що передбачатимуть залучення ресурсів недержавного сектору економіки та застосування принципів ринкової економіки. Значні перспективи у цьому ракурсі має впровадження в Україні соціального підприємництва.

В загальному, соціальне підприємництво – це господарська діяльність, мета якої полягає у досягненні соціальних змін і вирішенні соціальних проблем. Діяльність соціальних підприємств базується на традиційних для суб'єктів господарювання принципах організації та управління бізнесом, однак прибуток від їх функціонування спрямовується головним чином на розвиток бізнесу, громадські справи чи соціальні цілі. Автор ідеї соціального підприємництва, М. Юнус визначає його як прибутковий бізнес, що дотримується принципів корпоративної соціальної відповідальності, має соціальні цілі та прибутки від якого спрямовуються головню на розвиток самого підприємства, а також на підтримку громади та втілення соціальних проектів [1, с. 32]. Однак, на думку багатьох науковців, ототожнювати соціальне підприємництво із корпоративною соціальною відповідальністю чи благодійністю не доречно, оскільки у них різні цілі. На відміну від соціального підприємства, яке в основу своєї діяльності кладе досягнення соціального ефекту, суб'єкти господарювання, які реалізують програми корпоративної соціальної відповідальності ставляють за головну мету діяльності отримання економічних вигод для власників. Реалізуючи соціальні проекти, такі

компанії намагаються сформувати власний позитивний імідж у суспільстві, що в кінцевому рахунку обертається додатковим прибутком.

Благодійницька діяльність, на відміну від соціального підприємництва має періодичний, а не сталий характер. Більш того, якщо благодійництво має за мету допомогти у реалізації певного соціального проекту, надати матеріальну підтримку певному колу осіб, які потрапили у складні життєві обставини, то соціальне підприємництво – це інструмент активної соціальної політики, який призначений для остаточного, а не тимчасового вирішення соціальних проблем. Так, надання соціальних трансфертів дає можливість підвищити рівень життя реципієнта лише на певний період часу, після чого він знову потребуватиме допомоги. Натомість, зайнятість такої особи на соціальному підприємстві дає змогу вирішити проблему відсутності у неї доходів на довгостроковій основі.

Отож, соціальне підприємництво є бізнес-способом вирішення соціальної проблеми, саме це є відправною точкою бізнесу соціального підприємця. Втім, для соціального підприємництва притаманні низка ознак, які відрізняють його від традиційного бізнесу. По-перше, воно покликане задовольнити ті потреби суспільства, які не спроможний належно задовольнити державний сектор, а приватному бізнесу вони не цікаві. По-друге, соціальні підприємства у пошуку робочої сили зорієнтовані на першочергове працевлаштування громадян тих категорій населення, яких зазвичай ігнорує приватний бізнес. Таким чином, соціальне підприємництво дає можливість вирішити проблему соціальної ізоляції таких громадян (людей з обмеженими фізичними та психічними можливостями, внутрішньо переміщених осіб, безробітних, представників груп ризику). По-третє, важливим завданням соціальних підприємств є подолання пасивності громадян, які можуть самотійно вирішувати свої матеріальні чи інші проблеми та брати особисту відповідальність за своє життя, а також залучення широких кіл громадськості до участі у соціальних ініціативах на волонтерських засадах, об'єднання громад навколо соціальних проблем [2]. Як зазначає Н. Богатир, розвиток соціального підприємництва є альтернативою збільшенню обсягів бюджетного фінансування соціальних проблем, тобто дає можливість знизити навантаження на бюджет [3].

На думку Ю. Орел [4, с. 87-93], О. Кіреєвої [5] та інших науковців для соціальних підприємств характерні такі риси:

— наявність певного юридичного статусу (комерційні установи, засновані неурядовими громадськими організаціями, підприємницькі і

непідприємницькі організації). Нерідко соціальні підприємства базуються на спільній (соціальній) власності громад (користувачів послуг, місцевих громадських об'єднань тощо);

— наявність нерозподіленого прибутку (прибуток розглядається не як мета, а як засіб для досягнення позитивних соціальних перетворень);

— чітка та зрозуміла місія діяльності, яка передбачає вирішення певних суспільних проблем;

— інноваційний підхід до вирішення соціальної проблеми;

— залучення цільової групи до участі у соціальному підприємстві, діяльність якого спрямована на покращення їх соціального становища.

— використання бізнес-методів управління (організації та управління), застосування підприємницьких навиків для отримання прибутку.

У світовій практиці функціонують кілька основних моделей соціального підприємництва – підтримки підприємців, працевлаштування, фінансування послуг, посередника на ринку та інші. На наш погляд, відповідно до головної місії діяльності найбільшу перспективу для розвитку в Україні мають два типи соціальних підприємств:

— тип «працевлаштування»: підприємство, головна місія якого полягає у забезпеченні зайнятості для представників цільової категорії населення, яка не може створити конкуренцію на ринку праці та потребує допомоги (жінки, які зазнали сімейного насильства; безпритульні; внутрішньо переміщені особи; наркомани тощо). Розвиток цього типу соціального підприємництва винятково важливий з огляду на безпрецедентні масштаби міграції населення через бойові дії на Сході України);

— тип «фінансування послуг»: місія підприємства полягає у спрямуванні отриманого прибутку (в повному обсязі або частково) на реалізацію соціальних ініціатив (підтримку людей з обмеженими можливостями, утримання закладів для безпритульних та інше).

Не зважаючи на вагомі перспективи, соціальне підприємництво в Україні поки не отримало значного розвитку. Головною причиною цього є те, що більшість програм розвитку соціальних підприємств спрямовані на заснування їх громадськими організаціями, а не конкретними підприємливими особами. Зважаючи на усталену в Україні орієнтацію громадських організацій виключно на «проїдання» грантових та меценатських коштів, більшість із них практично не зацікавлені в ефективності функціонування заснованого ними підприємства. Поряд з

цим, активісти громадських організацій здебільшого не володіють навиками успішного ведення бізнесу, а тому засновані соціальні підприємства нерідко виявляються нежиттєздатними, неспроможними вижити у ринковому середовищі.

Іншим чинником, що стримує розвиток соціальних підприємств є слабка інформованість вітчизняного суспільства про його переваги, недостатній рівень фахової підготовки персоналу донорських організацій, які проводять конкурси соціальних проектів. Внаслідок цього, частина тренінгів з розвитку соціального підприємництва є недостатньо практичними та мають формальний характер.

Не зважаючи на недоліки, соціальне підприємництво в Україні має вагомі перспективи, адже слугує реальною альтернативою бюджетному фінансуванню соціальних потреб, сприяє підвищенню громадянської свідомості й активності суспільства, об'єднанню людей навколо ідеї вирішення соціальних проблем і забезпечення добробуту для кожного.

Література:

1. Yunus M., Weber K. Creating a world without poverty: social business and the future of capitalism. New York : Public Affairs, 2007. 261 с.

2. Арапетян А., Архипчук О. Чисті прибутки соціального підприємництва. Практика управління. 2008. № 7. URL: http://svb.ua/sites/default/files/Social_enterprises.pdf.

3. Богатир Н. Соціальне підприємництво як неоціненна необхідність для України. Vox Ukraine: аналітична платформа. 15.02.2016. URL: <https://voxukraine.org/2016/02/15/sotsialne-pidpryemnytstvo-yak-neotsinenna-neobhidnist-dlya-ukrainy-ua/>.

4. Орел Ю. Л. Соціальне підприємництво: сучасний стан та перспективи розвитку. Державне регулювання соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу: матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції (11 грудня 2008 р.) / за заг. ред. О. Ю. Амосова. Харків: ХОМО «Союз молодих підприємців», 2008. С. 87–93.

5. Кіреєва О. Соціальне підприємництво як інструмент державної соціальної політики. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2011. Вип. 2 (6). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kobdsp.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kobdsp.pdf).

Гупаловська Мирослава Богданівна

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

На сучасному етапі Україна перебуває в умовах перетворень, зміст яких полягає у тяжінні до євроінтеграційних процесів, у тому числі з питань розвитку місцевої і регіональної демократії. Поряд з процесами загальносуспільного характеру, бюджет поступово перетворюється в потужний засіб управління, який дає змогу громадянам та місцевим органам влади, впливати на економічні, соціальні та політичні процеси в країні.

С.І. Юрій справедливо зазначав, що місцеві бюджети є невід'ємним складовим елементом бюджетної системи кожної країни. Бюджети територіальних формувань відіграють значну роль у соціально-економічному житті країни, вони є фінансовою основою місцевого самоврядування, без якого не може повноцінно функціонувати кожна демократична держава [1].

На сьогодні, постійне прагнення до самостійності місцевих бюджетів, до подальшого розвитку та зміцнення місцевого самоврядування вимагає більшої фінансової незалежності та життєздатності органів місцевої влади.

Основні засади фінансового зміцнення місцевої влади викладені у статті 9 Європейської Хартії місцевого самоврядування, де сказано, що органи місцевого самоврядування мають право в рамках національної економічної політики на свої власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень. Частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону [2].

Починаючи з 2015 року, в результаті змін у бюджетному та податковому законодавстві, вперше, за часів незалежності України, зроблено спробу децентралізувати систему бюджетних відносин.

Фінансова децентралізація вважається найефективнішою формою управління бюджетними коштами на місцях. Її основою є принцип зменшення ступеня впливу центру на розвиток регіональної економіки. Основними завданнями бюджетно-фінансової реформи є розширення кола

місцевих податків і зборів, що здатне підвищити фінансову самостійність органів місцевого самоврядування, урівноваження розрахункових обсягів фінансових ресурсів на виконання органами місцевого самоврядування делегованих державою повноважень, закріплення додаткових заохочень, що стимулювали б місцеві органи нарощувати доходи.

Переконаливими фактами, що свідчать про ефективність впровадження фінансової децентралізації в Україні, стали результати платоспроможності місцевих бюджетів. Так, за даними Мінрегіону України, доходи до місцевих бюджетів у 2016 р. становили 144 млрд. грн., що на 44,3% більше ніж у 2015 р., коли цей показник складав 99,8 млрд. грн. [3]. Разом з тим, згідно з висновками експертів, Асоціації міст України, упродовж 2014-2016 рр. у 58 разів зменшилася кількість наданих казначейських позик, що демонструє посилення платоспроможності місцевих бюджетів [4].

Захист більш слабких у фінансовому відношенні органів місцевого самоврядування передбачає запровадження процедур бюджетного вирівнювання або аналогічних заходів з метою подолання наслідків нерівного розподілу потенційних джерел фінансування і фінансового тягаря, який вони повинні нести [2].

Відзначимо, що завдяки децентралізації у 2017 р. кількість дотаційних місцевих бюджетів знизилася на 24% порівняно з 2014 роком. У свою чергу, відбулося зростання бюджетів-донорів на 12,5% і наразі їх обсяг становить 16,2% [4].

Такі тенденції підтверджують правильність поглядів С.І. Юрія, який ще більше 10 років назад наголошував на тому, що для вирішення бюджетних проблем регіонів необхідно залишати більшу частину доходів, яка збирається на території відповідних громад для фінансування територіально орієнтованих витрат з місцевих бюджетів [5].

Водночас при збільшенні дохідної частини місцевих бюджетів гостро постає питання ефективного використання коштів на розвиток громад. Підвищення видаткової автономності місцевих бюджетів зумовлює ріст частки видатків на виконання самоврядних повноважень.

Слід також зазначити, що місцеві чиновники мають мотивацію заощаджувати бюджетні кошти, які утворилися на кінець звітного періоду і використовувати їх наступного року. Так, загалом по регіонах України, станом на 1 січня 2017 р. залишки на рахунках місцевих бюджетів становили 52 млрд. грн., у порівнянні з 35 млрд. грн. у 2016 р [6].

Поряд з безсумнівними позитивними змінами у життєдіяльності сучасних місцевих бюджетів, слід відзначити наявність окремих проблем, якими, на наш погляд, є: незабезпеченість делегованих повноважень, недосконала система розподілу повноважень між державою та місцевим самоврядуванням, низька якість бюджетного планування, недостатній рівень місцевих податків та зборів, негнучка система видатків, недостатньо раціональне та ефективне використання коштів місцевих бюджетів, відсутність відповідного кадрового потенціалу.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можемо стверджувати, що сучасні тенденції функціонування місцевих бюджетів, які полягають у перерозподілі фінансового ресурсу на користь регіонів, сприяють задоволенню життєво важливих потреб громадян в Україні. Разом з тим, кожна громада має свої особливості, які можна використати для збільшення її бюджету.

Література:

1. Юрій С. І. Місцеві бюджети: регіональні відмінності. *Регіональна економіка*. 2000. № 4. С. 104–112.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства. URL: <http://www.minregion.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Асоціації міст України. URL: <http://auc.org.ua>.
5. Юрій С. І. Фінансова парадигма місцевого самоврядування. *Світ фінансів*. 2004. №1. С. 6–14.
6. Пальчук В. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації. *Україна: події, факти, коментарі*. 2017. № 6. С. 41–51.

Дем'янишин Василь Григорович

*Д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету,
заслужений працівник освіти України*

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах господарювання в Україні існують великі ризики для відновлення високих темпів соціально-економічного зростання.

Мінімізація таких ризиків вимагає побудови ефективної національної економіки за умови системного реформування управління державними фінансами з урахуванням напрямів корінної перебудови системи державного управління загалом.

Світова теорія і практика свідчать, що формування ефективної системи управління державними фінансами завжди було основою для успішної реалізації державної політики шляхом забезпечення дотримання належної бюджетної дисципліни, оптимізації розподілу фінансових ресурсів держави та підвищення ефективності надання суспільних послуг.

Сьогоднішня система управління державними фінансами не відповідає вимогам часу. Про це неодноразово акцентували увагу урядовці, теоретики, практики, а також представники усіх верств населення. Зовсім не задовольняє сьогоденне суспільство якість державних послуг, бездіяльність державних інституцій, наявність корупційних схем розподілу та використання бюджетних коштів.

Як свідчать матеріали Світового банку, рівень передбачуваності державного бюджету був нижчим за середній рівень для країн Східної Європи та Центральної Азії з рівнем доходу вище середнього. Обсяг отриманих доходів порівняно з прогнозованим обсягом у 2012 р. зменшився на 4%, в 2013–2014 рр. – відповідно на 7 і 10 відсотків. Значними також є розбіжності між плановими та фактичними видатками за окремими категоріями функціональної та економічної класифікації [2].

Характерною ознакою якості системи управління державними фінансами в Україні є непередбачуваність у перспективі бюджетної політики. Відсутність стратегії такої політики негативно впливає на соціально-економічні процеси у суспільстві, оскільки платникам податків не відомо, які найближчим часом податки і збори будуть запроваджені, державні установи не знають про доступні їм обсяги бюджетних коштів у середньостроковій та довгостроковій перспективі, громадянам країни нічого не відомо про цілі, на які буде держава виділяти бюджетні кошти та на утримання яких державних послуг вони можуть розраховувати.

В Україні відсутня цілісна система стратегічного планування. Це призвело до незадовільного рівня бюджетного планування, відсутності належних зв'язків між пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку суспільства та наявними бюджетними програмами. Неузгодженість напрямів довгострокової та середньострокової державної політики негативно впливає на розвиток програмно-цільового методу у

бюджетному процесі на державному й місцевому рівнях, а також на якість управління державними інвестиціями.

Низьким є також рівень ефективності надання державних послуг, а також якість контролю за їх наданням з боку контролюючих органів, оскільки сучасна система державного фінансового контролю спрямована переважно на перевірку правильності витрачання бюджетних коштів.

Тому основою для макроекономічної стабілізації та забезпечення високих і стійких темпів соціально-економічного розвитку країни буде реформування системи управління державними фінансами, яке спрямоване, насамперед, на запровадження середньострокового та довгострокового бюджетного планування, забезпечення тісних взаємозв'язків між державними та галузевими планами, істотне підвищення ефективності використання державних коштів.

Реформа системи управління державними фінансами в Україні проводиться з метою забезпечення потужної та ефективної системи державного управління загалом і підвищення якості надання державних послуг. Саме гармонізована програма реформ на середньострокову та довгострокову перспективу, дієвий механізм її імплементації будуть достатньою умовою для забезпечення макроекономічної стабілізації.

У зв'язку з цим Кабінет Міністрів України 8.02.2017 р. видав розпорядження № 142-р. «Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки», у якому сформовано напрями цього реформування, його мету, завдання, очікувані результати та складові. Ця стратегія базується на таких стратегічних документах, як Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 р., ухвалений на саміті сталого розвитку, що проходив 25.09.2015 р. у м. Нью-Йорку (США), Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», схвалена Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5, Коаліційна угода, план пріоритетних дій Уряду на 2016 р. та Стратегія реформування державного управління України на 2016-2020 рр, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 р. № 474 «Деякі питання реформування державного управління України», і відображає міжнародні зобов'язання України відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, спільної з МВФ програми в рамках механізму розширеного фінансування (EFF), умов бюджетної підтримки та макрофінансової допомоги ЄС. До розроблення цієї Стратегії Міністерством фінансів України залучені

експерти Світового банку, Програми підтримки вдосконалення врядування та менеджменту (SIGMA) та інші експерти ЄС, Міністерства фінансів США, а також експерти Асоціації міст України та Реанімаційного пакета реформ. Проект обговорювався з представниками усіх заінтересованих державних органів, міжнародними експертами, а також представниками громадянського суспільства [2].

Метою запропонованої урядом Стратегії є побудова сучасної та ефективної системи управління державними фінансами, яка здатна надавати якісні державні послуги, ефективно акумулюючи ресурси та розподіляючи їх відповідно до пріоритетів розвитку держави у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Для досягнення поставленої мети передбачено виконати завдання за такими пріоритетними напрямками:

- дотримання загальної бюджетно-податкової дисципліни у середньостроковій перспективі;

- підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики;

- забезпечення ефективного виконання державного бюджету;

- підвищення рівня прозорості та підзвітності в управлінні державними фінансами [2].

- До основних завдань Стратегії реформування системи управління державними фінансами віднесено:

- повноцінне впровадження стратегічного та середньострокового бюджетного планування, що забезпечить розподіл ресурсів відповідно до визначених пріоритетів держави та посилення загальної бюджетно-податкової дисципліни;

- запровадження дієвої системи планування і оцінювання виконання державного бюджету, підвищення ролі і відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів щодо визначення пріоритетів своєї діяльності та ефективного використання таких коштів для їх досягнення;

- підвищення ефективності державних видатків завдяки проведенню комплексного аналізу доцільності та ефективності видатків і зміни підходів до їх здійснення шляхом переходу від утримання установ до надання якісних державних послуг;

- підвищення якості та ефективності адміністрування податків і зборів та рівня дотримання вимог податкового законодавства;

— посилення контролю за фіскальними ризиками та здійснення заходів для їх мінімізації, зокрема щодо державних підприємств, державних гарантій та інших умовних боргових зобов'язань;

— забезпечення стратегічного розподілу та проведення моніторингу державних інвестицій;

— підтримка процесу бюджетної децентралізації шляхом забезпечення чіткого розподілу відповідних повноважень і ресурсів, а також забезпечення підзвітності місцевих бюджетів;

— підвищення рівня управлінської підзвітності та ефективності внутрішнього контролю та аудиту в органах влади на центральному та місцевому рівні [2].

Реалізація цієї Стратегії передбачає такі очікувані результати: скорочення дефіциту операцій сектору загальнодержавного управління і зниження темпів приросту державного боргу у середньостроковій перспективі та їх утримання на прийнятному рівні; забезпечення послідовності та передбачуваності бюджетної та податкової політики; підвищення якості надання державних послуг та ефективності державних інвестицій під час забезпечення більш раціонального використання ресурсів [2].

Відповідно до Стратегії реформування системи управління державними фінансами передбачено розвиток таких її складових частин:

— за напрямом дотримання загальної бюджетно-податкової дисципліни у середньостроковій перспективі: податкова система; макроекономічне та бюджетне прогнозування; середньострокове бюджетне планування; управління фіскальними ризиками; управління державним боргом; управління ліквідністю;

— за напрямом підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики: стратегічне планування; програмно-цільовий метод; міжбюджетні відносини та фіскальна децентралізація;

— за напрямом забезпечення ефективного виконання бюджету: система публічних закупівель; управління державними інвестиціями; бухгалтерський облік у державному секторі; державний внутрішній фінансовий контроль; державний фінансовий контроль; незалежний зовнішній фінансовий контроль; підвищення рівня прозорості та підзвітності в управлінні державними фінансами; прозорість бюджету та участь громадян у бюджетному процесі; застосування інформаційних технологій в управлінні державними фінансами [2].

Для забезпечення ефективної реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами особлива увага приділятиметься постійному розвитку кадрового потенціалу та широкому застосуванню інформаційних технологій.

Реалізацію цієї Стратегії здійснює Міністерство фінансів України. Для забезпечення ефективної реалізації Стратегії передбачено утворити трирівневий координаційний механізм:

— міжвідомчу робочу групу з питань розвитку системи управління державними фінансами під головуванням заступника Міністра фінансів України, яка проводитиме моніторинг і оцінку стану здійснення заходів, передбачених цією Стратегією, та готуватиме квартальні та річні звіти;

— спеціальну робочу групу з питань реформування державного управління в межах реформи державних фінансів під головуванням державного секретаря Міністерства фінансів України, яка забезпечуватиме координацію дій із здійснення заходів, передбачених цією Стратегією, пов'язаних з інституційними змінами, розгляд звітів про стан реалізації цієї Стратегії та у разі потреби підготовку пропозицій щодо його поліпшення та проектів відповідних рішень координаційної ради з питань реформування державного управління;

— координаційну раду з питань реформування державного управління, яка здійснюватиме загальну координацію дій та проводитиме моніторинг стану реалізації цієї Стратегії [2].

Реалізація Стратегії реформування системи управління державними фінансами проводитиметься відповідно до плану заходів на 2017–2020 рр., який може бути уточнений в частині визначення органів, відповідальних за здійснення конкретних заходів, обсягу фінансових ресурсів і строків виконання.

Література:

1. Бюджетний кодекс України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show-/2456-17>.

2. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8.02.2017 р. № 142-р. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/car-dnpd?docid=249797370>.

Дем'янюк Антоніна Вікторівна

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

МОДЕРНІЗАЦІЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Місцеві бюджети є найчисельнішою ланкою бюджетної системи будь-якої країни та відіграють провідну роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, вони безпосередньо впливають на рівень та якість забезпечення суспільних благ на місцевому рівні. Функціонування місцевих бюджетів передбачає формування їх дохідної частини та здійснення з них видатків базуючись на взаємозв'язку з бюджетами різних рівнів, суб'єктами господарювання й громадянами підвідомчої території. Отже, місцеві бюджети відіграють важливе значення в економічному розвитку і фінансовій стабільності на місцевому рівні, у здійсненні перерозподільних процесів, у реалізації державної регіональної політики, а також слугують фінансовою базою місцевого самоврядування [2, с. 184]. Згідно Бюджетного кодексу України визначено склад, структуру та розподіл надходжень й витрат місцевих бюджетів в контексті забезпечення стабільного та перспективного розвитку територій.

Реформа децентралізації в Україні, що передбачає зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів та модернізацію міжбюджетних відносин, спрямована на усунення таких проблем, як: високий рівень централізації бюджетної системи, недостатність фінансових ресурсів на місцевому рівні, зростаючий дефіцит місцевих бюджетів, неефективне бюджетне планування, низька якість суспільних послуг, відсутність можливості на місцевому рівні залучати іноземні кредити [3].

Дослідження показників виконання місцевих бюджетів України за перше півріччя 2017 р. свідчить про збільшення на 42,4% доходів місцевих бюджетів з урахуванням міжбюджетних трансфертів порівняно з відповідним показником попереднього року. Проте частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті за досліджуваний період зменшилася на 1,3 в. п. і становила 21%. Доцільно зазначити, що у структурі доходів місцевих бюджетів за перше півріччя 2017 р. порівняно з відповідним показником попереднього року відбулося збільшення частки надходжень від податку на доходи фізичних осіб (на 1,1 в. п.) та

інших податкових надходжень (на 3,8 в. п.), а також – зменшення частки неподаткових надходжень (на 1,8 в. п.) [1].

Головний бюджетоутворюючий податок – податок на доходи фізичних осіб – попри його перерозподіл до державного бюджету, забезпечив 48% усіх доходів місцевих бюджетів. Таким чином, надходження від цього податку зросли на 40,7% протягом досліджуваного періоду і становили 50,1 млрд. грн., що на 14,5 млрд. грн. більше порівняно з попереднім роком [1].

Другим за обсягом джерелом доходів місцевих бюджетів за останні три роки є місцеві податки і збори. Їх частка у структурі доходів місцевих бюджетів України за перше півріччя 2017 р. становила майже 25%, що складає 23,7 млрд. грн. Основним джерелом місцевих податків за обсягом надходжень є земельний податок і орендна плата за землю. Так, якщо надходження від земельного податку збільшились на 13,8% і становили 12,4 млрд. грн., то частка орендної плати за землю скоротилася [1].

За перше півріччя 2017 р. порівняно з показником попереднього року обсяг видатків місцевих бюджетів з урахуванням коштів, що передаються з місцевих бюджетів до державного, збільшився на 49,8% та становив 217,8 млрд. грн. Проте одночасно відбулося зростання частки видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті на 7,4 в. п. і вона становила 48,4% [1]. Аналіз показників виконання бюджетів засвідчує дисбаланс бюджетної системи із зменшенням частки доходів і збільшенням частки видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті, що є негативною тенденцією стосовно реалізації сучасних реформ у сфері функціонування місцевих бюджетів.

Значна частина видатків місцевих бюджетів спрямовується на соціально-культурну сферу і за перше півріччя 2017 р. частка цих видатків становила 84,1%. Одночасно відбулося зменшення у структурі видатків місцевих бюджетів частки видатків на охорону здоров'я (на 1,1 в. п.) і на соціальний захист та соціальне забезпечення (на 0,3 в. п.). Важливо зазначити, що відбулося зростання видатків на житлово-комунальне господарство (на 62%) та на економічну діяльність (на 77,4%) [1].

Міжбюджетні трансферти з державного бюджету до місцевих бюджетів за перше півріччя 2017 р. становили 136,7 млрд. грн., що на 43,2 млрд. грн. більше порівняно з показником попереднього року. Отже, частка міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів становила 56,8%, що більше на 1,6 в. п. порівняно з попереднім роком [1].

Важливим напрямом подальшої реалізації реформи децентралізації є ефективне функціонування місцевих бюджетів на засадах самостійного визначення джерел доходів та напрямів здійснення видатків з місцевих бюджетів в контексті ефективної системи управління бюджетом на місцевому рівні та врегулювання міжбюджетних відносин з метою посилення ролі місцевих бюджетів у бюджетній системі та забезпечені стратегічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Література:

1. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за січень – червень 2017 р. / [В. В. Зубенко, І. В. Самчинська, А. Ю. Рудик та ін.] ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID. – К., 2017. 86 с.

2. Ізюмська В. А. Реформування місцевих бюджетів в умовах упровадження бюджетної децентралізації. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2016. Т. 21. Вип. 4 (46). С. 183–187.

3. Напрями реалізації політики децентралізації в умовах розширення прав місцевих органів влади і забезпечення їх фінансової та бюджетної самостійності. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/politi-ka_desentralizasiib1814.pdf.

Квасниця Оксана Василівна

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

МЕХАНІЗМ ІМПЛЕМЕНТУВАННЯ ЗАРУБІЖНИХ МОДЕЛЕЙ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Досвід розвитку зарубіжних країн свідчить про те, що оптимізація територіальної організації влади, зміцнення місцевого самоврядування, формування самодостатніх територіальних громад неможливе без проведення децентралізації влади, яка є основою забезпечення високого рівня життя населення, надання якісних послуг на локальному рівні [1, с. 684].

Проте, децентралізація влади не є панацеєю і гарантією швидкого покращення якості життя населення у громадах, однак вона суттєво розширює можливості для посилення спроможності органів місцевої та регіональної влади з питань забезпечення різних територіальних спільнот

необхідними послугами та більш якісного використання місцевих ресурсів для вирішення нагальних потреб територіальної громади; забезпечення прозорості і гласності прийняття рішень на місцях; підвищення відповідальності місцевих органів за результати своєї діяльності.

Разом з тим подальша реалізація політики децентралізації в Україні має розглядатися саме в контексті європейського вибору України. Одним з основних завдань реформи системи місцевого самоврядування має стати забезпечення доброго врядування та досягнення європейських стандартів з питань розвитку місцевої та регіональної демократії. Тому обравши найбільш відповідну особливостям країни модель децентралізації вже у середньостроковій перспективі можна очікувати якісних позитивних результатів.

Моделі децентралізації можуть бути різними, про що свідчить досвід європейських країн.

Досвід зарубіжних країн та найновіші наукові дослідження дозволяють виокремити такі передумови успішної імплементації децентралізаційних явищ та ефективного управління в системі децентралізованої влади: утвердження принципу верховенства; визнання та гарантії місцевого самоврядування; рівний правовий захист усіх форм власності; демократичне й ефективне виборче законодавство; незалежність, ефективність, доступність і прозорість судової системи, функціонування інститутів адміністративного судочинства; досконалий бюджетний процес та висока фінансова дисципліна; наявність адекватних соціальних стандартів; розвинутий громадський сектор або стійка тенденція до його розвитку; інші передумови [2, с. 20].

В сучасних умовах виділяють п'ять основних характеристик, що притаманні децентралізації в європейських країнах:

- демократизація шляхом розвитку місцевої та регіональної автономії;
- максимально ефективно вирішення місцевих проблем;
- свобода через місцеву та регіональну автономію;
- забезпечення культурної, мовної та етнічної різноманітності;
- економічна конкуренція між місцевим та регіональним рівнями.

Накопичений досвід, щодо децентралізації державного управління в зарубіжних країнах має велику практичну цінність для України, та надає можливості простежити динаміку демократичних перетворень і визначити особливості вдосконалення діяльності органів державної влади.

Польща в кінці дев'яностих, успішно й динамічно здійснила реформу адміністративно-територіального поділу. Запроваджений у цій сусідній країні устрій, демонструє раціональність розподілу владних повноважень і компетенцію між 3-ма рівнями місцевого самоврядування – гміною, повітом і воєводством [3].

Реформа у Польщі проходила кількома етапами. Першим кроком було створення гмін – територіальних громад. Гміною може бути місто, село, кілька сіл або район міста. Другий крок був спрямований на вищі рівні: повіти та воєводства. Як наслідок, у країні змінився розподіл повноважень між центральними і місцевими органами влади. У процесі реформи була скорочена також кількість державних службовців, що позитивно вплинуло на зменшення бюджетних витрат на управління. Крім того, було реформовано механізм перерозподілу податкових надходжень між державним та місцевими бюджетами.

Результатом проведеної трансформації, стало створення держави нового типу, яка служить своїм громадянам і спираючись на самоврядні інститути та громадянське суспільство, дає можливість формувати й контролювати органи публічної влади. Чого на жаль, немає в Україні. Процес делегування повноважень органів виконавчої влади, органам місцевого самоврядування в Україні, потребує вдосконалення. Власне це те, що має бути присутнім в адміністративній реформі. Оскільки рішення про делегування приймається у вигляді закону, а невиконання закону не може бути виправданим, навіть якщо його виконання суперечить інтересам територіальної громади, порушує права суб'єктів місцевого самоврядування, бо тим самим буде порушено принцип законності. Такий порядок делегування повноважень позбавляє будь-якого сенсу питання про добровільність чи не добровільність передачі і відповідно прийняття та здійснення цих повноважень. Мова йде про те, що питання місцевого значення можуть і повинні вирішувати саме територіальні громади, або ж органи місцевого самоврядування, а не органи державної влади [3].

Результатом проведення реформування публічної влади в Італії стало формування трирівневої системи організації влади в країні: регіон – провінція – комуна. Видатки на забезпечення функціонування освіти, охорони здоров'я, транспортних мереж, цивільної авіації, надання адміністративних послуг для промисловості та бізнесу зосереджені у регіональних бюджетах. До компетенції регіонів віднесені також питання територіального планування та розвитку. Для ефективного здійснення своїх повноважень регіони мають бути забезпечені достатніми ресурсами,

котрі включають як власні ресурси (насамперед податки та інші надходження, розмір та кількість яких визначає регіональна рада), так і кошти в рамках рівномірного розподілу фондів, які забезпечуються державою для підтримки економічного розвитку та зменшення соціальних та економічних дисбалансів. До компетенції провінцій належать підтримка та розвиток громадського транспорту, авторизація та контроль приватного транспорту, дороги в межах провінцій та супутня інфраструктура, опіка інфраструктурою середньої освіти, економічний розвиток, у т. ч. центри зайнятості, центри надання соціальних послуг, промоція культури, туризму та спорту. Окремим завданням провінції є підтримка та розвиток співробітництва та партнерства між комунами. Завданнями комун є запровадження та акумулювання місцевих податків, регулювання діяльності місцевої поліції, закладів охорони здоров'я, початкової та середньої освіти, громадського транспорту, надання соціальних послуг на місцевому рівні, дозволу на торгівлю, збір та утилізація сміття, місцева транспортна інфраструктура та освітлення вулиць, соціальне житло [1, с. 686].

Місцеві органи влади Італії наділені правом самостійно встановлювати місцеві податки та збори, які є потужним джерелом фінансування локальних потреб. Італія належить до складу розвинених країн світу, для яких характерна множинність місцевих податків, що включають: групу прямих реальних податків (на нерухоме і рухоме майно, з власників транспортних засобів, на професію, екологічний і т. д), групу прямих податків на доходи (прибутковий та на прибуток підприємств), податків на спадщину і дарування, непрямі податки на продаж (на роздрібний продаж, на продаж спиртних напоїв, на споживання електроенергії та газу, акцизи на бензин, тютюн, спиртні напої), збори і мита. Як свідчить практика, італійська модель державотворення виявилася досить дієвою та сприяла підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, якості надання публічних послуг, зростанню економічної активності на регіональному рівні.

У Франції процес децентралізації влади розпочався з другої половини ХХ століття і триває й досі, проте територіальний устрій зберіг традиції, що були закладені у ХVІІІ столітті. Реформи стосувалися переважно зміни статусу територіальних утворень, частково їх укрупнення. У Франції наявні три види територіальних колективів: регіон, департамент і комуна [2, с. 57]. Представницьким органом комуни є муніципальна рада. Важливою особливістю статусу комун є відсутність у їх межах органів

виконавчої влади в особі призначуваних урядом чиновників. Функції представника уряду в комуні виконує мер комуни, який є одночасно представником територіального колективу та представником держави у комуні. Мер комуни обирається муніципальною радою. Департаменти у Франції є територіальною основою функціонування органів місцевого самоврядування, а також діяльності органів державної влади. Органами місцевого самоврядування в департаментах є ради, які обирають своїх голів. Поряд із органами місцевого самоврядування у департаменті функціонує префект, який реалізує повноваження щодо контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування департаментів і комун. Регіони є територіальною основою функціонування органів місцевого самоврядування. А регіональний префект є гарантом реалізації національних інтересів, а також узгодженості державних послуг в регіоні, координує діяльність префектів департаментів, що діють в регіоні, здійснює адміністративний контроль за законністю діяльності органів місцевого самоврядування в межах регіону [2, с. 60].

У 2002 році Франція прийняла закон, відповідно до якого створюються так звані агломерації, тобто об'єднання населених пунктів, об'єднання комун. З одного боку, це сприяє вирішенню проблем, які цікавлять жителів сусідніх громад, а з іншого – дозволяє економити державний ресурс і створює умови для того, щоб територія сама заробляла кошти, тобто, створює умови для саморозвитку.

Щодо укрупнення базових одиниць місцевого самоврядування, то слід зазначити, що у Франції кількість департаментів і комун не зменшується, а скоріше має тенденцію до зростання. Причиною цього є відмова Уряду від примусових методів злиття. Водночас питання укрупнення комун постійно виникає у французьких політичних колах і особливого загострення набуває в періоди кризового стану економічного розвитку країни.

Позитивними моментами у моделі місцевого самоврядування у Франції є виконання місцевими органами влади загальних (універсальних) функцій, поєднання прямого державного управління на місцях та місцевого самоврядування, наявність однопалатних низових та проміжних представницьких органів, «колегіальних» місцевих виконавчих органів, сформованих міським головою, який як голова виконавчого комітету, поєднує колегіальні функції з деякими обов'язками державної адміністрації. Саме таким чином Франція за декілька років перетворилася з держави з високим рівнем централізації влади на країну з розвиненою

системою місцевого самоврядування і мінімальним втручанням держави в справи адміністративно-територіальних одиниць.

Відзначимо, що найбільш ефективна реформа місцевого самоврядування і організації територіальної влади – саме в Польщі. Враховуючи той факт, що це єдина європейська країна, яка під час світової економічної кризи 2008-2009 рр. мала приріст ВВП (1,7%), як вважають польські експерти, це відбулось лише завдяки збалансованій моделі влади «центр-регіон-територіальна громада». Сільський, селищний, міський голова підконтрольні тільки місцевим жителям, а територіальна громада є базисом і їй законодавчо передали повноваження та левову частку ресурсів, де також від активної позиції жителів залежить перспектива розвитку територіальної громади.

Незважаючи на те, що різним моделям притаманні певні протиріччя, які стосуються здійснення місцевого самоврядування у всій Європі, міжнародні організації з питань місцевого самоврядування зацікавлені в тому, щоб об'єднувати зусилля у виробленні загальних підходів до здійснення регіональної та місцевої влади, що сприятиме встановленню загальноєвропейських стандартів у діяльності місцевого самоврядування.

Принагідно відзначимо, що не існує єдиного алгоритму проведення децентралізації влади, хоча стійкі моделі місцевого управління, характерні для європейських країн, зберігають своє значення в сучасних умовах: децентралізація передбачає передачу влади місцевому самоврядуванню, незалежно від того чи передається влада від центральних органів влади, чи від їх представників на місцях. Інструменти та методи, що використовує кожна країна для формування відкритого механізму державотворення, різні, але саме децентралізація стала найефективнішим інструментом планування і дозволяє швидше досягти макроекономічної рівноваги. При запровадженні повноцінного місцевого самоврядування за умов політико-правового його забезпечення, децентралізація здатна створити умови для демократизації влади та суспільно-політичної підтримки її діяльності.

Література:

1. Пігуль Н. Г. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 9. С. 684 – 688.

2. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О.М., Заверуха І.Б., Школик А.М. та ін.]. Київ: Центр політико-правових реформ, 2012. 212 с.

3. Адмінреформа в Україні через призму досвіду Польщі. URL: <https://glavcom.ua/publications/113112-adminreforma-v-ukrajini-cherez-prizmu-dosvidu-polshchi.html>.

Кириленко Сергій Вікторович

*Аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Тернопільського національного економічного університету*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗДРІБНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Кредитування належить до базових банківських продуктів, а саме активних операцій, і відіграє важливу роль у функціонуванні банків. Кредитні операції складають головну характеристику банку саме як кредитної установи; вони приносять банкам основну частину прибутку, разом з тим вони супроводжуються певними ризиками.

В даний час в структурі банківських кредитів українських банків 16% від загальної суми наданих кредитів припадає на роздрібне кредитування, т. б. на кредити, надані фізичним особам [1]. Підходи до роздрібного кредитування та практика його організації в Україні характеризується складними і суперечливими тенденціями, на які значний вплив здійснюють різноманітні соціально-економічні, політичні та міжнародні явища і процеси.

Протягом останніх років відбулося зменшення обсягів банківського кредитування в Україні, яке у 2016 р. повернулося лише до рівня 2009-2010 років, що зумовлено наявністю кризових явищ в економіці, зменшенням реальних доходів населення, достатньо високою інфляцією і падінням курсу національної валюти. Відповідно до таких тенденцій відбулося загальне зменшення попиту на банківські кредити в економіці; обмежена кількість банків в даний час здійснюють операції з кредитування.

Проте, починаючи з 2016 р. намітилися і деякі позитивні зрушення у кредитуванні фізичних осіб, які є свідченням певного покращення соціально-економічного стану, оздоровлення банківської системи, зростання доходів громадян та відновлення їх довіри до банків.

Так, підвищився попит на без заставні, готівкові кредити та кредитні картки. Слід зазначити, що зазначені види кредитів – високоприбуткові для банків і тому конкуренція на ринку без заставного кредитування

збільшується, що спонукає банки до здешевлення умов кредитування з метою залучення додаткових клієнтів.

В окремих українських банках покращилися умови кредитування готівкою, зокрема було підвищено граничний вік позичальників, що зумовлено високою конкуренцією серед банків за заможних позичальників. Як відомо, сегмент заможних позичальників – це люди більш старшого віку. Загалом ставки по готівкових кредитах є вищими порівняно з іншими видами кредитів.

Найбільшим попитом користуються: кредити на короткий термін, зокрема овердрафти на зарплатні картки, по яких банки встановлюють понижені ставки для «своїх» клієнтів; кредитні картки з пільговим періодом, які дають можливість користуватися за невелику плату коштами банку за умови своєчасного повернення коштів.

Намітилося поживлення на ринку авто кредитування, хоча загалом попит на автомобілі зменшився із-за девальвації національної валюти. Якщо у 2015 р. відбулося двократне зменшення продажів автомобілів, то у 2016 р. спостерігалось збільшення продажів на 40% і становило 65,56 тис. одиниць. Частка продажів в кредит склала 18% від загальної кількості проданих автомобілів [2, с. 29]. Збільшується інтерес з боку клієнтів на кредити для придбання бувших у користуванні автомобілів.

Трендом останніх років є запровадження банками партнерських кредитних програм з автодилерами, згідно яких позичальники можуть одержати найбільш вигідні умови, зокрема практично нульову ставку, в той час як за звичайними програмами такі ставки становили 30-35%. Обов'язковою умовою такого кредитування є внесення початкового внеску у розмірі 10% вартості автомобіля. Чим вищим є платіж, тим більш вигідні пропонуються умови кредитування. Прикладами партнерських є спільні програми ОПТ Банку з Hyundai Finance, банку «Глобус» з великими дилерами «Укравто», «АиС», «Богдан», «Єврокар».

Набуває поширення кредитування програм по підвищенню енергоефективності, що зумовлено постійним зростання комунальних тарифів. Наприклад, Ощадбанк пропонує кредити на здійснення енергоефективних заходів в окремій квартирі, у приватному будинку, в багатоквартирних будинках. Сума таких кредитів за 2014-2016 рр. перевищила 2 млрд. грн. і було надано 130 тисяч кредитів на утеплення житла. Держава і місцева влада стимулює надання таких кредитів шляхом компенсації частини суми позики. Активно застосовується таке кредитування в іншому державному банку – Укргазбанку.

Вперше за останні роки у 2016 відбулося поживлення на ринку іпотечного кредитування, хоча загалом ставки по таким кредитам залишаються достатньо високими. Збільшення попиту на іпотечні кредити спричинено як ростом доходів населення, так і зростанням попиту на покращення умов проживання. Іпотечні позики в даний час видають лише 6 банків, хоча такі програми кредитування є в 14 банках. Новим підходом в іпотечному кредитуванні є те, що банки, які надають іпотечні позики, реалізують спільні із забудовниками програми і за рахунок скидок від забудовників, надають по іпотечному кредиту більш низькі процентні ставки на частину періоду кредитування. Так, Укргазбанк у перший рік кредитування застосовує ставку 10%, в наступні роки – 20-22%; Банк «Глобус» у перший рік – 5,99%, в наступні роки – 20-21,9%. Окрім цього покупець зобов'язаний сплатити разову комісію – до 5% суми кредиту, провести оцінку майна (приблизно 1500 грн.) та застрахувати майно, яке придбається у кредит та власне життя.

В 2017 р. Ощадбанк започаткував програму іпотечного кредитування для вимушених переселенців строком до 30 років під 20% річних. В Піреус Банку можна одержати іпотечний кредит на суму до 3 млн. грн., строком до 15 років по ставці 19,9% річних, з початковим внеском клієнта не менш ніж 50% вартості житла.

В банку «Глобус» розроблена програма, до якої залучено банк, забудовника та покупця. Банк одержує процентні доходи, забудовник – реалізацію збудованого житла, а покупець – низьку ставку іпотечного кредиту. Банк працює виключно з великими забудовниками з доброю репутацією, причому проводить акредитацію кожного об'єкта, що будується. Конкретні ставки іпотеки, а також розмір початкового внеску залежать в кінцевому підсумку від забудовника, який дає скидки по своїм об'єктам. На строк 1-3 роки банк встановлює пільговий період зі ставками 6-10%. Такі підходи стимулюють позичальників до своєчасного і, навіть, передчасного погашення іпотеки.

Банк «Глобус» лояльно ставиться до своїх клієнтів, зокрема по іпотеці не вимагається додаткова застава, окрім житла, що будується; фінансове поручительство береться лише від подружжя. При видачі кредиту виключено усі необов'язкові для клієнта платежі: плата за оцінку житла (адже банк працює на постійній основі із забудовниками і володіє інформацією про вартість квартир), не проводиться страхування життя, майнових прав, від нещасного випадку.

Проте загалом ставки в межах 20% по іпотеці є занадто великими для українців, особливо в довгостроковій перспективі. За кордоном у наших найближчих сусідів ставки є меншими, зокрема в Польщі – 5,7%, в РФ – 12,75%. Процесу зниження процентних ставок по іпотеці перешкоджають чисельні випадки шахрайства з боку забудовників, які мали місце у вітчизняній практиці. Банки відмовляються кредитувати придбання нерухомості на стадії котловану. Крім того факторами, які стримують розвиток іпотеки, є значна частина проблемних кредитів, 30% з яких становлять іпотечні кредити; неможливість вилучення та реалізації заставного майна у випадках неповернення позичальниками кредитів.

У 2016 відбулося незначне збільшення обсягів наданих споживчих кредитів, збільшення термінів кредитування і кількості банків, які надають споживчі кредити. Банки зменшили процентні ставки та полегшили вимоги до позичальників, проте загалом умови споживчого кредитування суттєво не змінилися. Достатньо великим попитом користуються кредити на придбання товарів у торгових мережах із-за простоти та швидкості надання та нульової розстрочки.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що вивчення і врахування сучасного стану роздрібного кредитування та його тенденцій необхідне для вироблення банками маркетингових стратегій, формування клієнтоорієнтованих моделей банківського обслуговування, більш повного врахування потреб клієнтів, збільшення їхньої лояльності, а, отже, для підвищення прибутковості банківського бізнесу в Україні.

Література:

1. Основні показники діяльності банків URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442.
2. 50 ведущих банков Украины. URL: <http://banksrating.com.ua/>.
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.

Кізима Тетяна Олексіївна

*Д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

РОЗВИТОК КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Не секрет, що нині ми живемо в епоху, коли важливим ресурсом соціально-економічного розвитку будь-якої країни стають мислення, ідея, інновація. Відтак вагомим сегментом сучасної економічної системи стає креативна економіка, яка стрімко розвивається і прогресує у світовому масштабі.

Вперше термін «креативна економіка» з'явився на сторінках журналу «Business Week» у 2000 році. А вже у 2001 році Джон Хокінс, член Консультаційної Ради з креативної економіки ООН, запрошений професор університету Лінкольна (Великобританія) і Шанхайської школи креативності у своїй праці «Креативна економіка: як перетворити ідеї у гроші» [1] охарактеризував тенденції впливу креативної економіки на світовий розвиток. У 2008 році ООН було опубліковано перший глобальний звіт про стан розвитку креативної економіки, а 2009 рік в ЄС було названо Європейським роком креативності та інновацій [2], що закріпило пріоритет розвитку креативних індустрій в сучасних економіках.

Загалом креативна економіка формується тими, хто використовує уяву, творчу енергію і знання для створення нових ідей та цінностей. Відповідно, успіх у цій сфері безпосередньо залежить від симбіозу творчості, підприємництва і технологічних інновацій. А оскільки «виробництво» у сфері креативних індустрій базується на інформації, то надзвичайний розвиток цифрових технологій і глобалізація мереж обміну інформацією роблять креативний сектор одним із найбільш динамічних у світі [3].

Необхідно зазначити, що піднесення креативної економіки відбувалося на тлі глобальної фінансової кризи, яка поставила перед світовою спільнотою нові виклики, пов'язані з пошуком новітніх напрямів розвитку світової економіки. У розвинених країнах світу визнали значимість креативних індустрій для сучасної економіки й проголосили одним із пріоритетів їхнього розвитку. Відтак креативне мислення, притаманне креативним індустріям, в сучасних умовах стає важливим джерелом новітніх ідей та нестандартних рішень, що призводить до

відродження або ребредингу міст, регіонів і країн, створення нових товарів та послуг, пропагування ідей екологічного і сталого розвитку, підвищення глобальної комунікативності і розвитку окремих громад.

Варто наголосити, що креативні індустрії та креативне підприємництво – це відносно нові поняття в українському контексті, проте не нові явища у світовій практиці (визначення креативних (культурних) індустрій запровадили Т. Адорно та М. Хоркгаймер у праці «Діалектика просвітництва» [4]).

Британський департамент культури, медіа та спорту визначає креативні індустрії як «такі індустрії, які походять з індивідуальної креативності, вміння і таланту, і які мають потенціал до багатства і створення робочих місць через генерування та використання інтелектуальної власності» [5]. Традиційно у секторі культурно-мистецьких індустрій виокремлюють такі їх групи: реклама, архітектура, художній та антикварний ринок, ремесла, дизайн, мода, виробництво кіно- та відеопродукції, програмування (в тому числі створення розважальних та інтерактивних програм і комп'ютерних ігор), музика, виконавчі мистецтва, видавнича справа, теле-, радіо- та Інтернет-трансляції [6].

За глобальним індексом креативності, який у 2015 році опублікував Martin Prosperity Institute (Канада), серед 139 країн світу Україна посіла 45-у позицію, що демонструє досить непоганий потенціал нашої держави у цій сфері. Найбільш креативною у рейтингу, який аналізує креативність та наявність креативного класу в регіонах і країнах по всьому світу, визнано Австралію [2].

Зразковим прикладом розвитку креативного сектора економіки упродовж останніх двадцяти років залишається також Велика Британія (креативні підприємства Внутрішнього Лондона генерують 16% економіки британської столиці, а на мапі світового дизайну Лондон є величезним центром, що задає основні глобальні тренди. Сьогодні креативні індустрії у Великій Британії — це 77 млрд. фунтів стерлінгів та 1,7 мільйона робочих місць [2]).

Як взірець країни, що стрімко розвиває у себе креативний сектор, можна навести Китай. Прикладами креативних міст у Китаї є Гонконг, Шанхай і Пекін. Так, у Шанхаї з 2004 року проходить Міжнародний тиждень креативних індустрій, який складається з трьох основних розділів: Міжнародна шанхайська виставка креативних індустрій, Шанхайський міжнародний форум з розвитку міської творчої індустрії та Щорічна оцінка творчих індустрій в Шанхаї (принагідно відмітимо, що

сьогодні саме в Шанхайському університеті у заснованому там Центрі креативної економіки Джона Хокінса працює автор концепції «креативна економіка»). У Китаї сектор креативних індустрій упродовж останнього десятиліття показує щорічне 25-відсоткове зростання, внаслідок чого внесок креативних індустрій у ВВП країни виріс до 3%. Креативний клас становить близько 9% загалом по країні, хоча в Пекіні, Шанхаї і Тяньцзіні він сягає 20-25%, що цілком можна порівняти із середніми показниками США, Канади, Швеції, Німеччини та Великобританії [2]. Сьогодні, дивлячись на позитивну динаміку розвитку творчих індустрій у цій країні, можна припустити, що означений напрям залишиться одним із пріоритетних для китайської влади. Підтвердженням цього слугує приклад Пекіна, який сьогодні змагається із Шанхаєм за звання передового креативного міста зі стрімко зростаючою кількістю творчих кластерів, розвиненою інфраструктурою для успішного функціонування творчих індустрій, цілеспрямованою політикою центральної і місцевої влади на створення тут креативного середовища.

Безперечно, глобальний ринок креативних індустрій сьогодні розвивається досить стрімко і мобільно, що вимагає від нашої держави та вітчизняних підприємців високих адаптаційних здібностей, здатних відповідати світовим тенденціям. І хоча на законодавчому рівні креативний сектор в Україні не підтримується так, як у наших західних партнерів (а для більшості вітчизняних урядовців креативна економіка – то лише «народні промисли»), все ж таки переконані, що Україна має значний потенціал для розвитку креативного сектору економіки, адже навіть у сучасних несприятливих економічних і політичних умовах ця галузь нині розвивається радше не «завдяки» нашим можновладцям, а саме «попри» будь-які перешкоди.

Відтак вважаємо, що для стрімкого розвитку креативних індустрій необхідно сприяти виявленню креативного потенціалу та реалізації започаткованих новацій. При цьому індивідуальна чи колективна ініціатива має бути підтримана виваженою системною політикою. Здійснювана політика щодо розвитку креативної економіки має ґрунтуватися на усвідомленні її міждисциплінарної природи, а саме поєднанні економічної, культурної, соціальної, технологічної та екологічної складових.

На регіональному рівні слід стимулювати збільшення джерел фінансування інновацій за рахунок залучення іноземних інвестицій, збільшення власних коштів суб'єктів господарювання та населення.

Залучення іноземних інвестицій для фінансування інновацій в креативній економіці є досить вигідним напрямом її розвитку, оскільки це сприятиме використанню передового досвіду іноземних країн для розвитку креативності на регіональному рівні.

Також Україні необхідно впорядкувати чинну нормативно-правову базу та уніфікувати термінологію, яка чітко окреслить сферу функціонування креативних індустрій в Україні.

Насамкінець зазначимо, що допоки формуються державні плани та розробляються стратегії розвитку креативної сфери в Україні, вітчизняні дизайнери, модельєри, представники інших креативних професій продовжують завойовувати міжнародні ринки. Адже вже сьогодні ми є цікаві світові, а креативні товари українського виробника користуються великим попитом на європейському, китайському та американському ринках.

Література:

1. Хокинс Дж. Креативная экономика: как превратить идеи в деньги [пер. с англ.]. М.: Финансовая корпорация «Открытие», 2011. 253 с.
2. Шлях виживання у нашому сторіччі – креативна економіка. URL: <http://www.tianxia.link/uk/article/5845-shliakh-vizhivannia-u-nashomu-storichchi-kriativna-iekonomika>.
3. Культурні індустрії в сучасному місті. URL: <http://www.creativecities.org.ua/uk/articles/?newsid=22>.
4. Адорно Т., Хоркгаймер М. Диалектика Просвещения. Философские фрагменты / Перевод с нем. М.Кузнецова. – М.–СПб.: Медиум, Ювента, 1997. 312 с.
5. Creative Industries: Mapping Document / UK Government's Department for Culture, Media and Sport. London, 1998, 2001.
6. Креативні індустрії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Креативні_індустрії.

Коваль Світлана Любомирівна

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ОЦІНКА ДОХІДНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

В умовах ринкової економіки домогосподарства є активними суб'єктами фінансових відносин, що реалізуються у всіх сферах та рівнях фінансової системи. Під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників фінансова поведінка домогосподарств постійно видозмінюється. Саме тому, дослідження особливостей фінансової поведінки домогосподарств та дохідної поведінки зокрема потребують особливої уваги.

Переважно під фінансовою поведінкою домогосподарств розуміють діяльність, пов'язану із розподілом та перерозподілом грошових ресурсів, у результаті якої відбувається формування фондів грошових коштів та їх використання на визначені цілі [1, с. 112]. Враховуючи, що фінанси як явище відображають грошові потоки [2, с. 20], можна оцінити фінансову поведінку домогосподарств шляхом аналізу вхідних і вихідних грошових потоків домогосподарств України. У такому випадку, вхідні грошові потоки характеризуватимуть дохідну політику вітчизняних домогосподарств.

Рівень добробуту населення визначає дохідну поведінку домогосподарств. Сукупні доходи є відображенням обсягу благ, які надходять у розпорядження домогосподарств (табл. 1).

У процесі аналізу показників табл. 1, розрахованих за даними Державної служби статистики України виявлено основні тенденції дохідної поведінки вітчизняних домогосподарств. По-перше, основним джерелом сукупних доходів населення є заробітна плата, яка упродовж 2012–2016 рр. становила 39,0–41,8%. Така частка заробітної плати у сумарних доходах є доволі низькою і не забезпечує реалізацію її відтворювальної та стимулюючої функцій.

По-друге, значна частина доходів домогосподарств формується за рахунок соціальних допомог та трансфертів (пенсії, допомоги, стипендії, субсидії) – від 35,9 до 37,9%. Значні обсяги цієї групи надходжень можна оцінити двояко. З одного боку, це вказує на соціальну спрямованість державної політики, а з іншого – на пасивну дохідну політику значної частини населення та стимулювання психології утриманства. Статистичні дані свідчать, що у грудні 2016 р. субсидії отримували 6,5 млн.

домогосподарств України (або 44% всіх домогосподарств) [5]. Збільшення обсягів субсидій та кількості домогосподарств, які їх отримували у 2016 р. зумовлено підвищенням тарифів на всі види послуг ЖКГ: електроенергії – на 60,0%; холодної води – на 42,0%; каналізацію – на 28,3%; газ природний – на 42,0%; опалення – на 89,3%; гарячу воду – на 82,9% [5].

Таблиця 1

Динаміка доходів домогосподарств України за 2012–2016 рр.*

Показники		Доходи населення	Заробітна плата	Прибуток та змішаний дохід	Доходи від власності	Соціальні допомоги, ін. трансферти
2012 р.	млрд. грн.	1457,9	609,4	224,9	80,8	542,8
	питома вага, %	100,0	41,8	15,4	5,5	37,2
2013 р.	млрд. грн.	1548,7	630,7	243,7	88	586,4
	питома вага, %	100,0	40,7	15,7	5,7	37,9
	темп зростання, %	106,2	103,5	108,4	108,9	108,0
2014 р.	млрд. грн.	1516,8	615,0	254,3	85,1	562,3
	питома вага, %	100,0	40,5	16,8	5,6	37,1
	темп зростання, %	97,9	97,5	104,3	96,7	95,9
2015 р.	млрд. грн.	1744,0	680,2	323,5	80	660,3
	питома вага, %	100,0	39,0	18,5	4,6	37,9
	темп зростання, %	115,0	110,6	127,2	94,0	117,4
2016 р.	млрд. грн.	2002,4	837,3	363,9	82,1	719,2
	питома вага, %	100,0	41,8	18,2	4,1	35,9
	темп зростання, %	114,8	123,1	112,5	102,6	108,9

* Складено та розраховано за даними [3; 4]

По-третє, прибуток та змішаний дохід домогосподарств (доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості) характеризуються стійкою тенденцією до зростання у 2012–2016 рр.: від 15,4% до 18,5%. Доходи від власності становлять незначну питому вагу (4,1–5,7%) у сумарних доходах домогосподарств.

У результаті дослідження дохідної поведінки вітчизняних домогосподарств виявлено, що характерною її рисою є негативна диспропорція структури доходів населення. Так, основним джерелом доходів домогосподарств є заробітна плата (близько 40%). Разом з тим,

така частка у доходах є доволі низькою і зумовлює зниження відтворювальної, регулюючої та стимулюючої ролі заробітної плати, що призводить до негативних суспільних наслідків. На нашу думку, з метою оптимізації дохідної поведінки домогосподарств доцільно на загальнодержавному рівні розробити заходи спрямовані на підвищення економічної активності громадян та зростання рівня трудових доходів населення.

Література:

1. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку: монографія. К.: Знання, 2010. 431 с.
2. Фінанси: підручник / За ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.
3. Доходи і витрати населення: Статистичний щорічник України за 2015 р. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm.
4. Доходи і витрати населення за 2016 р. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/gdn/dvn_ric/dvn_ric_u/dvn_kv16_u.htm.
5. Макроекономічний та монетарний огляд, січень 2017 р. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43297262&cat_id=580.

Коломийчук Наталія Михайлівна

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ В БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

Забезпечення ефективного формування та використання бюджетних коштів, що сприяє зміцненню економічної могутності країни і зростанню добробуту громадян, належить до основних проблем сучасного економічного розвитку нашої держави. Один зі шляхів її вирішення – це вдосконалення системи контролю у бюджетному процесі.

В умовах розвитку ринкових відносин в Україні та здійснення докорінних перетворень в економічному і політичному устроях держави сформувалася система контролю бюджетного процесу. Однак вона діє неефективно, що підтверджується зростанням кількості й обсягів бюджетних правопорушень. Існуюча сьогодні система органів та механізм

контролю мають ряд недоліків: несформованість нормативно-правової бази й єдиної інформаційно-комунікаційної інфраструктури; недостатня координованість діяльності; недотримання на практиці наукових принципів організації; низький рівень результативності; розбалансованість системи державного фінансового контролю.

На сучасному етапі набуває особливої актуальності науково-практичне завдання формування ефективної системи контролю, розробки методичних положень її функціонування та розвитку, оцінювання результативності взаємодії суб'єктів і об'єктів контролю та впровадження нових видів, форм і методів контролю, спрямованих на удосконалення бюджетного процесу.

У нашій державі питання розроблення теорії й методології фінансової безпеки і контролю розглянуто у працях таких відомих науковців, як: О. Амоша, В. Андрущенко, О. Барановський, М. Бариніна-Закірова, М. Білуха, Т. Боголіб, О. Василик, П. Германчук, В. Дем'янишин, О. Десятнюк, О. Кириленко, А. Крисоватий, К. Павлюк, П. Мельник, І. Микитюк, Н. Рубан, В. Симоненко, І. Стефанюк, В. Федосов, С. Юрій та ін.

Модернізація контролю в бюджетному процесі передбачає визначення єдиних концептуальних засад організації цього контролю, оптимізацію його організаційної структури, уточнення і розмежування функцій органів державного фінансового контролю, стандартизацію форм та методів контрольної діяльності, вдосконалення кадрового забезпечення, покращення матеріально-технічного, наукового й інформаційно-аналітичного забезпечення функціонування системи контролю. При цьому доцільно сформулювати основні завдання удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю у бюджетному процесі.

Створення повноцінної системи контролю в бюджетному процесі потребує системного підходу до формування його концептуальних та методичних основ, серед яких: понятійний апарат; цілі, завдання і принципи здійснення; функції, об'єкти та методи; критерії та показники, а також їх інформаційна база; форми організації, реалізації та контролю виконання рекомендацій такого контролю.

Пріоритетні напрями підвищення результативності функціонування контролю у бюджетному процесі:

— використання міжнародного досвіду при розробці організаційних, методологічних засад функціонування контролю із врахуванням

специфічних особливостей фінансової системи України, що дасть можливість побудувати дієву систему органів цього контролю;

— визначення джерел періодичного опублікування системою контролю своєчасної і достовірної інформації щодо напрямів використання бюджетних коштів, виявлених правопорушень і прийнятих заходів щодо їх усунення;

— узгодження основних положень нормативно-правових актів контролю та інших елементів фінансової системи;

— формування системи підготовки кваліфікованих спеціалістів для проведення державного внутрішнього фінансового контролю.

Запропоновані напрями сприятимуть формуванню ефективної системи органів контролю в Україні, підвищенню якості його нормативно-правового, організаційного, методологічного та інформаційного забезпечення.

Круп'як Ірина Йосифівна

*К.е.н., старший викладач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

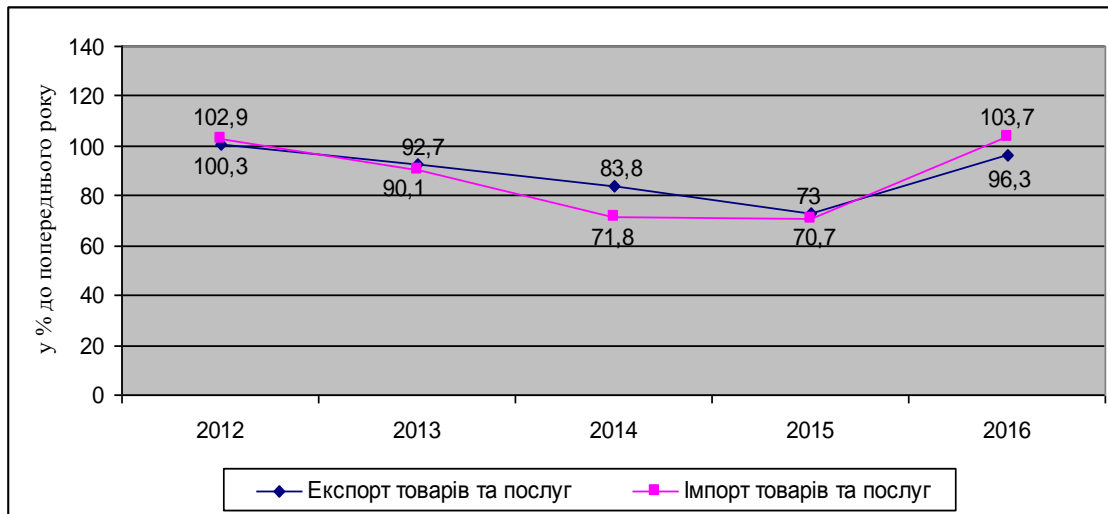
СПЕЦИФІКАЦІЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасних умовах зовнішньоторговельні операції направлені на збалансування виробничих можливостей країни та переваг споживачів, дозволяють одержати дефіцитні товари, послуги, а також реалізувати надлишок окремих товарів, послуг, що не поглинаються внутрішнім ринком. Належне здійснення таких операцій компенсує недостатнє забезпечення держави відповідними ресурсами, сприяє захисту її торговельних інтересів та стабільному зростанню національного доходу. Однак, проблемами підвищення рівня економічної ефективності зовнішньоторговельних операцій держави є відсутність дієвої зовнішньоторговельної інфраструктури, сировинний характер експорту, залежність економіки від монопольних імпортних ринків постачання енергоносіїв та матеріальних ресурсів. При цьому упродовж останніх років спостерігалася негативна тенденція скорочення обсягів зовнішньоторговельних операцій України. Так, у 2014 році обсяг експорту товарів і послуг зменшується на 18322,7 млн. дол. США порівняно з 2012

роком і складає лише 64106,8 млн. дол. США, у 2015 році значення даного показника скоротилося на 26,9%, а в 2016 році на 29,6% в порівнянні з аналогічним періодом 2014 року [1]. Причинами скорочення обсягу експорту товарів і послуг стали зниження світових цін на сировинні товари, несприятлива кон'юнктура світового ринку, зміна пріоритетів щодо партнерства у зовнішній торгівлі.

Суттєвим було також зменшення обсягів імпорту – з 91453,7 млн. дол. США у 2012 році до 60750,6 млн. дол. США у 2014 році та 44571,1 млн. дол. США у 2016 році [1]. Такій тенденції сприяли зниження купівельної спроможності населення держави, скорочення потреби у високотехнологічному імпорті, що зумовлені девальваційними процесами, посиленням протекціоніських заходів, загостренням військових конфліктів на територіях промислового виробництва. При цьому у 2012-2013 роках переважання фактичних значень імпорту над експортом забезпечили формування негативного сальдо зовнішньої торгівлі України.

Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі у 2014-2016 роках на відміну від попередніх періодів свідчить про переважання обсягів продажу товарів та послуг на зовнішніх ринках над купівлею іноземних, що обумовлені меншими темпами зростання імпорту, ніж експорту (рис. 1).

Рис. 1. Темпи зростання експорту та імпорту України у 2012-2016 роках

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Виняток склав лише 2016 рік, коли темп зростання імпорту досяг свого максимального значення та склав 103,7% в порівнянні з попереднім роком. Разом з тим, фактичне значення імпорту у 2016 році було на 541,6

млн. дол. США меншим від експорту, що сприяло формуванню позитивного зовнішньоторговельного сальдо.

Економіка України є експортно-орієнтованою, оскільки в структурі ВВП частка експорту становить близько 50%, а понад 80% у загальному обсязі експорту займає експорт товарів. Так, у 2012-2016 роках держава залишається експортером сировини, напівфабрикатів та продукції з низьким ступенем обробки. Протягом зазначеного періоду більше 50% загального обсягу товарного експорту припадає на недорогочінні метали, продукти рослинного походження та мінеральні продукти. Низькою залишається частка високотехнологічних товарів. Скорочується експорт засобів надземного транспорту, літальних апаратів та плавучих засобів – з 8,7% у 2012 році до 2,7% у 2014 році та 1,5% у 2016 році. Разом з тим, у загальному обсязі експорту поступово зростає питома вага експорту жирів та олії тваринного, рослинного походження – у 2014 році значення даного показника зросло на 1% порівняно з 2012 роком, а в 2016 році на 3,8% в порівнянні з аналогічним періодом 2014 року.

Отже, нестабільність зовнішньоторговельної сфери України значною мірою зумовлена збереженням диспропорцій товарної структури експорту. Структурні параметри товарного експорту держави не відповідають сучасним тенденціям світового розвитку.

Розширенню та диверсифікації експорту послуг України протягом останніх років перешкоджали: відсутність ефективних систем оподаткування, законодавчі обмеження; низька концентрація капіталу, нестача коштів на переобладнання технічної бази та створення нових основних фондів; несприятливий інвестиційний та інноваційний клімат.

У 2012-2016 роках видозмінюється також структура товарного імпорту. Так, в загальному обсязі імпортованих товарів найбільша питома вага припадає на мінеральні палива, нафту та продукти її перегонки. У 2013-2015 роках внаслідок зростання світових цін на енергоносії, відсутності реальних результатів щодо запровадження енергозберігаючих технологій збільшується частка палива у структурі імпорту – з 27,6% у 2013 році до 29% у 2015 році. Водночас значення даного показника суттєво скорочується у 2016 році – на 7,8% порівняно з 2014 роком та на 10,9% в порівнянні з аналогічним періодом 2012 року і складає лише 20% [1]. Така тенденція вказує на часткове зменшення рівня залежності України від імпортних енергоносіїв.

Найбільші зростання імпорту послуг у 2012-2016 роках спостерігалися в обсягах, одержаних від США – близько 13% (за рахунок збільшення

обсягів державних та урядових послуг, дослідження та розробки), Туреччини – понад 5% (послуг, пов'язаних з подорожами, повітряного транспорту), Польщі близько 3% (послуг зі страхування, повітряного транспорту). Однак зменшення відбулися в обсягах послуг від Німеччини (за рахунок скорочення послуг повітряного, морського транспорту), Російської Федерації (телекомунікаційних, послуг для переробки товарів з метою реалізації за кордоном), Великої Британії (послуг, пов'язаних з фінансовою діяльністю, телекомунікаційних послуг). Відтак, зростання імпорту окремих послуг відображає поступову оптимізацію економічної діяльності національного бізнесу шляхом включення до операційних схем локальних компаній країн з ліберальним фінансовим регулюванням, що мають потребу у фінансуванні через залучення зовнішніх ресурсів.

Таким чином, для економічної ефективності здійснення зовнішньоторговельних операцій важливе значення має: активізація ролі міжнародної науково-технічної кооперації; удосконалення товарної структури експорту шляхом підвищення ступеня обробки сировинних ресурсів, збільшення частки готової продукції; модернізація наявного житлово-комунального комплексу та пошук альтернативних джерел енергії для економіки держави з метою зменшення її залежності від імпорту енергоносіїв.

Література:

1. Державна служба статистики України: статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Коляда О. В., Омельченко М. М. Зовнішня торгівля товарами України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 66-70.
3. Мазаракі А. А. Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України. *Держава та економіка*. 2016. № 2. С. 5-14.

Лободіна Зоряна Миколаївна

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ВИТРАТИ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Соціально-економічні трансформації, які відбуваються в Україні з часів проголошення її незалежності, супроводжуються загостренням таких проблем як високий рівень тінізації національної економіки, хронічні фіскальні дисбаланси, нерівномірність розподілу доходів у суспільстві, зростання державної заборгованості, неефективне використання трудового, природно-ресурсного та геополітичного потенціалів тощо. Відтак для задоволення потреб суспільства та мінімізації негативної дії факторів, які є причиною сповільнення соціально-економічного розвитку держави, її вплив на економічні процеси посилюється, а функції розширюються. Зазначене зумовлює зміну векторів політики держави, зростання абсолютного обсягу витрат бюджету держави та їхньої частки у ВВП (з 32,44% у 2004 р. до 47,07% у 2016 р.).

Збільшення обсягу використання бюджетних коштів на реалізацію функцій держави відбувалося не тільки за рахунок зростання обсягу і частки централізованого у процесі розподілу ВВП до державного та місцевих бюджетів – з 25,6% у 2004 р. до 32,85% у 2016 р., яке супроводжувалося посиленням податкового тиску – з 17,66% до 27,31% відповідно, але й стрімким зростанням обсягу запозичень (зокрема, у 2009 р., 2014 р. та 2015 р.), внаслідок чого невпинно зростала державна заборгованість – упродовж 2004–2016 рр. у 24,4 разу з 67,7 млрд. грн. до 1650,8 млрд. грн.

Використання бюджетних коштів забезпечується за допомогою елементів бюджетного механізму держави:

— методів: бюджетне прогнозування і планування, бюджетне забезпечення, бюджетне регулювання, бюджетний контроль, трансфертний метод і ін.;

— форм: бюджетне фінансування, бюджетне кредитування, погашення (рефінансування, реструктуризація) боргових зобов'язань;

— інструментів: видатки, бюджетні кредити, бюджетні резерви, трансферти (міжбюджетні – дотації, субвенції; державні трансферти юридичним і фізичним особам), бюджетні інвестиції, державні позики, витрати тощо;

— важелів : посадовий оклад, фінансовий норматив бюджетної забезпеченості, інші норми і нормативи, проценти за користування державними позиками, ліміти, резерви, санкції, штрафи, пені і т.д.

Упродовж 2004–2016 рр. обсяг бюджетних коштів, акумульованих у державному та місцевих бюджетах для забезпечення реалізації функцій держави, зріс у 9,7 разу до 1121,67 млрд. грн. у 2016 р. (в т.ч. обсяг видатків бюджету держави – у 8,2 разу до 835,83 млрд. грн.), обсяг ВВП – у 6,7 разу до 2383,18 млрд. грн. Середній темп приросту обсягу витрат та видатків бюджету держави становив 20,8% та 19,2% і перевищував середній темп приросту обсягу ВВП на 3,7% та 2,1% відповідно.

Практичне застосування бюджетного механізму відображається не тільки в обсягах бюджетних коштів, спрямованих на забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування для реалізації їх функцій, тобто витратах бюджету держави, але й у їх структурі (табл. 1).

Таблиця 1

**Структура витрат Державного та місцевих бюджетів
України за видами діяльності держави, % [2]**

Види діяльності	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Операційна	71,28	70,34	78,62	77,16	76,36	68,27	75,01	72,64	73,44	73,10	62,81	52,93	68,66
Інвестиційна	17,91	10,24	12,71	15,68	11,57	4,65	6,53	7,98	6,54	4,45	2,49	3,86	6,52
Фінансова	10,81	19,43	8,67	7,16	12,08	27,07	18,46	19,38	20,02	22,45	34,70	43,21	24,82

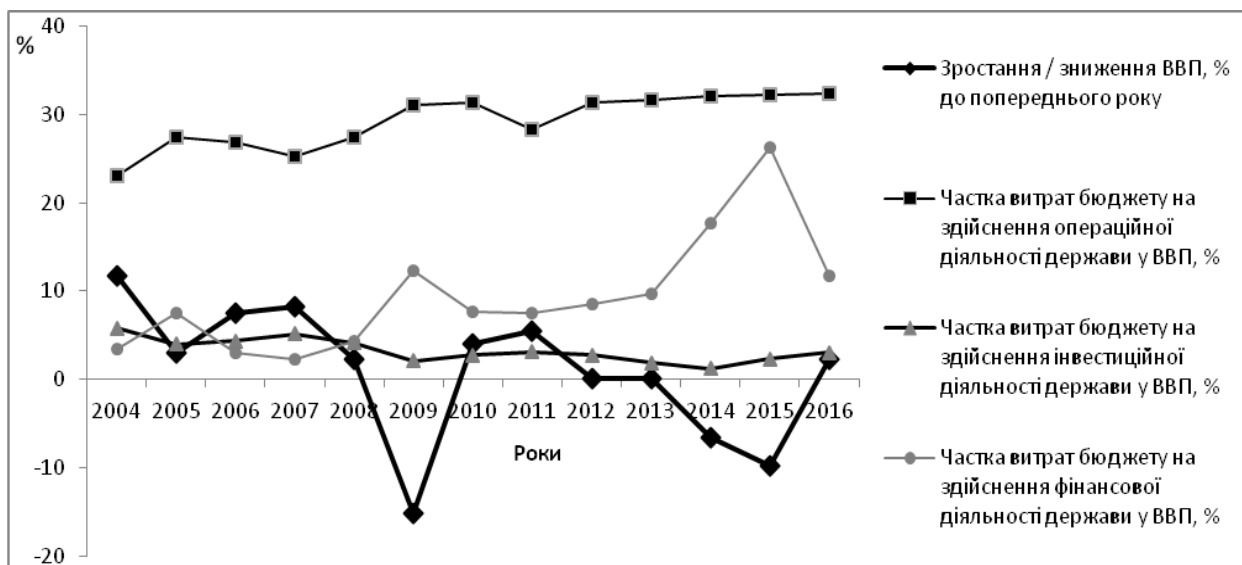
Напрями і структура витрат бюджету держави завжди були і залишаються предметом дискусій як науковців, так і практиків. За сучасних умов перерозподіл бюджетних коштів між сферами діяльності держави, які забезпечують реалізацію її функцій, залежить від компромісної домовленості між суспільством та державою стосовно рівня фінансування соціальних благ [4, с. 138].

Аналіз даних, наведених у табл. 1, свідчить, що найбільше бюджетних ресурсів держава витратила на здійснення операційної діяльності – 70,82% (середній показник за 2004–2016 рр.), дещо менше – фінансової – 20,64% та найменше – інвестиційної – 8,55%.

Упродовж 2004–2016 рр. спостерігалася тенденція до зниження частки витрат бюджету держави на операційну діяльність – від 71,28% у 2004 р. до 68,66% у 2016 р. та інвестиційну діяльність – від 17,91% до 6,52% у загальному обсязі використаних бюджетних коштів із одночасним

зростанням витрат на фінансову діяльність – від 10,81% до 24,82% відповідно. Це негативно вплинуло на темпи зростання національної економіки та добробуту населення.

У періоди, як видно із даних рис. 1, коли спостерігалось зменшення обсягів бюджетного інвестування відбувалося зниження обсягів реального ВВП і навпаки. Адже саме бюджетні інвестиції виконують стимулюючу функцію, оскільки їх «... головне призначення полягає у розвитку інфраструктури, що в цілому позитивно впливає на соціальний та економічний розвиток країни» [1, с. 47–58].

Рис. 1. Динаміка частки витрат Державного та місцевих бюджетів України на здійснення операційної, інвестиційної та фінансової діяльності держави у ВВП та зміни обсягу реального ВВП у 2004–2016 рр.,%

Джерело: побудовано автором за даними [2; 3]

З метою виявлення кореляційних зв'язків та залежності між показниками обсягу валового внутрішнього продукту (y), обсягу витрат бюджету на операційну (x_1), інвестиційну (x_2) та фінансову (x_3) діяльність за період 2004–2016 рр., побудуємо кореляційну матрицю:

$$\begin{pmatrix} & y & x_1 & x_2 & x_3 \\ y & 1 & & & \\ x_1 & 0,9970 & 1 & & \\ x_2 & 0,7391 & 0,7050 & 1 & \\ x_3 & 0,8151 & 0,8301 & 0,4340 & 1 \end{pmatrix}$$

Із матриці видно, що показники витрат бюджету на операційну та фінансову діяльність – мультиколінеарні (коефіцієнт кореляції між показниками x_1 та x_3 становить 0,8301). Відтак виключаємо показник, вплив якого на результуючий (ВВП) менший – витрати бюджету на фінансову діяльність.

За результатами кореляційно-регресійного аналізу залежності зміни обсягу валового внутрішнього продукту (y) від зміни обсягу витрат бюджету на операційну (x_1) та інвестиційну (x_2) діяльність за період 2004–2016 рр. встановлено, що такий зв'язок можна формалізувати у вигляді рівняння:

$$y = 93,5716 + 2,7598x_1 + 2,8993x_2$$

Оскільки коефіцієнт множинної кореляції становить 0,998, між зазначеними показниками спостерігається прямий тісний зв'язок. Коефіцієнти моделі статистично значущі (критичне значення t - статистики Стьюдента 2,179). Коефіцієнт детермінації ($R=0,998$) свідчить про високий рівень адекватності зазначеної моделі та про те, що зміна величини обсягу ВВП залежить від зміни обсягу витрат бюджету держави на 99,8%. Збільшення обсягу використаних бюджетних коштів на операційну діяльність на 1% при фіксованих витратах на інвестиційну діяльність приводить до збільшення обсягу ВВП на 2,76%, збільшення обсягу використаних бюджетних коштів на інвестиційну діяльність на 1% при фіксованих витратах на операційну діяльність – на 2,8%. Одночасне збільшення витрат бюджету держави на операційну та інвестиційну діяльність на 1% збільшує обсяг ВВП в середньому на 5,7%.

Такий вплив можна пояснити тим, що у процесі здійснення операційної та інвестиційної діяльності держава вкладає бюджетні кошти у розвиток власної економіки, у той час як витрати на фінансову діяльність включають такий напрям використання бюджетних коштів як погашення державної заборгованості, що у випадку із зовнішніми кредиторами не передбачає таких вкладень.

Отже, органам державної влади та місцевого самоврядування у процесі формування та реалізації бюджетної політики доцільно :

— переглянути пріоритети у витрачанні бюджетних коштів у бік збільшення частки витрат на інвестиційну та операційну діяльність із одночасним її зменшенням на фінансову;

— підвищувати ефективність використання витрачених бюджетних ресурсів.

Література:

1. Easterly W., Rebelo S. Fiscal Policy and Economic Growth: an Empirical Investigation. *Journal of monetary economics*. 1993. № 32 (3). P. 47–58.
2. Звіти Державної казначейської служби України про виконання Державного та місцевих бюджетів України за 2004–2016 рр. URL : <http://www.treasury.gov.ua>.
3. Експрес-випуски Державної служби статистики України «Валовий внутрішній продукт України» за 2004–2016 роки. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Савчук Н. В. Бюджетні пріоритети України у контексті суспільного вибору : монографія. К. : КНЕУ, 2014. 325 с.

Лопушняк Галина Степанівна

*Д.е.н., професор, професор кафедри
управління персоналом та економіки праці*

Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана

СОЦІАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

В умовах обмеженості державних фінансових ресурсів і відсутності достатньої кількості пропозицій комерційних банків задовольнити потреби реального сектора економіки у довгострокових кредитах, значну роль у соціально-економічному розвитку України відіграє її науково-обґрунтована інвестиційна політика. Вона визначає реальні джерела, напрямки і структуру інвестицій, здійснення раціональних і ефективних відтворювальних процесів під виконання загальнодержавних, регіональних і місцевих соціально-економічних і технологічних програм, відтворювальних процесів на макро- і мікроекономічному рівнях.

Багато соціальних проблем за умови ефективної системи державного управління можуть бути вирішені за допомогою інвестицій шляхом створення нових робочих місць, інноваційного навчання і перепідготовки працівників, підвищення продуктивності праці, росту заробітної плати, економічної зацікавленості працівників і підприємців у високоефективному використанні накопиченого людського капіталу, підвищенні рівня і якості життя. Тому дослідження соціальної складової інвестиційної політики є досить актуальним на будь-якому етапі розвитку суспільства.

Під інвестиційною політикою держави розуміють комплекс цілеспрямованих заходів, проведених державою зі створення сприятливих умов для всіх суб'єктів господарювання з метою поживлення інвестиційної діяльності, піднесення економіки, підвищення ефективності виробництва та вирішення соціальних проблем [1, с. 109]. Інвестиційна політика України здійснюється через механізм державного регулювання, який обумовлений Законом України «Про інвестиційну діяльність».

Згідно з цим Законом, інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект. Однак у вищезгаданому законодавчому акті відсутнє чітко визначення соціального ефекту як результату інвестиційної діяльності. Немає його і в інших законодавчих чи нормативних документах України, в результаті чого в науковому світі сформувалося багато різноманітних трактувань терміну «інвестиції». Їх принциповою відмінністю є те, що одні автори розглядають інвестиції як довгострокове вкладення капіталу з подальшим отриманням прибутку чи без такого, а інші - як вкладення капіталу в різноманітні об'єкти з метою отримання прибутку чи іншого (в т.ч. соціального) ефекту.

Зрозуміло, що досягнення соціального ефекту є основною з пріоритетних цілей державної політики, однак для приватного інвестора чи не єдиною метою його діяльності є отримання прибутку. Цей факт необхідно чітко усвідомлювати на всіх владних рівнях, оскільки від цього значною мірою залежить формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні.

Вважаємо, що результатом інвестиційної діяльності одночасно може бути і отримання прибутку, і досягнення соціального ефекту (наприклад, збільшення кількості робочих місць, підвищення кваліфікації і, відповідно, заробітної плати працівників, тобто виконання одного із завдань соціальної політики). Крім того досягнення соціального ефекту може бути і окремою метою інвестування, не пов'язаною з отриманням прибутку (наприклад, здійснення інвестицій в об'єкти соціальної сфери).

Інвестиції в соціальну сферу – це будь-які витрати, які сприяють підвищенню продуктивності праці індивіда і будуть компенсовані майбутнім зростанням його доходів [2, с. 63]. Так, інвестиції в охорону здоров'я мають інфраструктурний характер, тобто створюють умови для

ефективної участі працівників у виробничому процесі (фізично здорові люди рідше хворіють, можуть працювати з повною віддачею). Інвестиції в освіту формують робочу силу більш високої кваліфікації, підвищують її продуктивність праці. Інвестиції в культуру дозволять виховати особистість в дусі патріотизму та поваги до Конституції України, дотримання громадянських прав і свобод, поваги до традицій, віросповідання та мови; допоможуть сформувати у населення демократичний світогляд та усвідомити свою національну приналежність і гордість за свою країну. Все це в кінцевому підсумку знайде своє вираження в рості ВВП, створенні нових робочих місць, збереженні і розвитку фізичного і духовного розвитку населення, збільшенні середньої тривалості життя.

Вважаємо, що основним завданням державної інвестиційної політики має стати формування мотиваційного механізму для суб'єктів господарювання, який заохочуватиме прийняття ними ефективних інвестиційних рішень. На нашу думку, основною перешкодою на цьому шляху є нестабільність та недосконалість чинного законодавства у сфері інвестиційної діяльності держави. Нестабільність законодавства пов'язана з частим внесенням змін до чинних законів під тиском лобістських груп у парламенті та уряді, а недосконалість – з недостатньою урегульованістю їх окремих положень.

Так, у процесі здійснення інвестицій в основні фонди, предметом яких є капітальне будівництво, встановлений законодавством механізм можливого справляння «інвестиційного внеску» в низці ситуацій, призводить до розвитку корупційних схем та пошуку з боку інвестора нелегітимних шляхів вирішення розбіжностей, що виникають через зіткнення інтересів посадових осіб органів місцевого самоврядування та інвестора.

Тому пропонуємо у законодавчому порядку визначити розмір внеску чи відрахувань на розвиток соціальної інфраструктури населеного пункту, де буде реалізовано інвестиційний проект (наприклад у розмірі 15% вартості будівництва інженерних споруд та нежитлових будинків (крім будівель закладів культури і закладів освітнього, медичного та оздоровчого призначення).

Одним з основних джерел інвестицій у перспективі можуть стати заощадження громадян. Кількість потенційних інвесторів з боку населення залежить від особистих доходів, структури споживання, інфляційних очікувань та рівня процентних ставок. Динаміка доходів і

видатків населення України свідчить про відсутність сталої тенденції, що призводить до нерівномірності заощаджень. Однак в сучасному ринковому механізмі вони все таки залишаються значним резервом інвестиційних ресурсів.

Ще одним важливим соціальним аспектом інвестиційних проектів є створення нових і збереження існуючих робочих місць як головна умова реалізації активної політики зайнятості і стабілізації ринку праці. Сприятиме цьому, на нашу думку, введення інвестиційного кредиту для тих підприємств, які здійснюють інвестиційні вкладення не тільки в виробництво, а і допомагають вирішити проблеми зайнятості шляхом створення нових робочих місць, підвищенню кваліфікації та перекваліфікації працівників.

Позитивним також є досвід розвинених країн для стимулювання надходження інвестицій щодо застосування практики надання пільгового періоду – так званих податкових канікул.

Необхідним є і врахування значної диференціації щодо інвестиційної привабливості регіонів України, на якій наголошували С. Юрій та Л. Губанова. Вчені пропонували «збільшити державну та муніципальну частки фінансування інвестиційної діяльності в регіонах, найменш привабливих для інвестування» [3, с. 118].

Враховуючи вищесказане, ми прийшли до висновку, що поєднання проблем розвитку ринкових відносин з посиленням уваги до соціальних питань створює необхідні передумови для економічного оздоровлення, стабільного становища людини впродовж усієї трудової діяльності й після її завершення. Тобто економічне зростання і підвищення народного добробуту – взаємопов'язані процеси.

Отже інвестиційна діяльність є вирішальним чинником соціальної та економічної політики держави. Без неї не вдасться швидко подолати загальноекономічну кризу і вийти на рубежі сталого економічного зростання, приросту соціального ефекту, збалансованості макроструктури, підвищення оплати праці до рівня стимулювання її високої продуктивності та ринкової платоспроможності, що є могутнім каталізатором загальноекономічного піднесення і прогресивних зрушень.

Література:

1. Курило С. В. Інвестиційна політика, її сутність і роль у сучасних умовах. *Держава та регіони*. Запоріжжя. 2009. № 2. С. 109-111.

2. Рибак С. О. Бюджетні аспекти соціальних інноваційних трансформацій. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. Київ. 2009. № 3(46). С. 62 – 67.

3. Юрій С. І., Губанова Л. І. Відносна інвестиційна привабливість регіонів та її оцінка в умовах трансформаційної економіки. *Світ фінансів*. Тернопіль. 2005. №1. С. 108 – 118.

Максимчук Олександр Сергійович

Аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія

Тернопільського національного економічного університету

ЗАСТОСУВАННЯ КАПІТАЛЬНОГО БЮДЖЕТУ В ЗАРУБІЖНІЙ БЮДЖЕТНІЙ ПРАКТИЦІ

Україна зараз знаходиться на шляху реформування бюджетної системи. Розпочата в 2014 р. бюджетна реформа повинна забезпечити впровадження децентралізації в бюджетну систему України. В цих умовах зростає значення місцевих бюджетів в забезпеченні економічного зростання країни. В той же час, стан оновлення основних фондів країни є критичним, ступінь їхнього зносу становить 58,3% [1]. В цих умовах критично важливим є удосконалення системи капітального інвестування з місцевих бюджетів, що забезпечується за рахунок бюджету розвитку. Для цього розглянемо, яким чином реалізується капітальний бюджет в зарубіжних країнах.

Перш за все, розглянемо особливості процесу планування даного бюджету. В процесі планування капітальних видатків бере активну участь широке коло осіб. Керівники та працівники департаментів муніципалітету, комунальних підприємств, окремі громадяни та їх об'єднання, некомерційні організації та об'єднання бізнес-структур, що діють на території муніципалітету, можуть бути ініціаторами проектів капітальних інвестицій та подавати запити на оновлення, заміну обладнання, реконструкцію окремих об'єктів можуть.

Ще однією особливістю процесу планування є широке використання стратегічного планування для визначення необхідності в капітальних видатках. Таке планування розпочинається із загального визначення потреби в інфраструктурі та капітальних проектах на перспективу, включаючи формування інформації про характер кожної потреби,

причину, коли це необхідно – її відношення до цілей стратегічного плану та іншого проекту і приблизна загальна оцінка витрат. Показовим є те, що участь у процесі планування беруть не тільки службовці муніципалітету, а й представники районів муніципалітету та бізнесу.

Крім цього, заслуговує уваги практика окремих муніципалітетів США щодо розробки та використання системи управління локальними капітальними активами. Суть даної системи полягає в постійному інженерному аналізі та оцінці стану доріг, інфраструктури, систем водопостачання та водовідведення, а також інших об'єктів. Дана система розроблена з метою своєчасного виявлення потреби в капітальному ремонті та заміні елементів аналізованих об'єктів, вона визначає загальний стан об'єкта аналізу, період коли буде необхідно здійснити заміну, ремонт або реконструкцію обладнання та вартість даних робіт. Завдяки використанню такої системи муніципалітет здійснює капітальний ремонт та заміну обладнання тоді, коли це є найбільш економічно виправдано, що забезпечує найбільш оптимальне здійснення видатків та економію бюджетних коштів [2, с. 317].

Що стосується доходів капітального бюджету, їх можна в загальному поділити на 2 великих групи: власні доходи та боргові доходи. До першої групи доходів належать податки та інші види надходжень муніципальних бюджетів, що використовуються безпосередньо на здійснення капітальних видатків, включаючи платежі, які сплачують громадяни за користування муніципальними послугами. Перевагою даної форми доходів є уникнення відсоткових платежів, що виникають у випадку боргового фінансування, а також заохочення муніципалітету до реалізації найефективніших проектів внаслідок обмеженості даного ресурсу. Недоліком є те, що за рахунок таких доходів часто неможливо здійснити проекти, для реалізації яких необхідні значні грошові вкладення [2, с. 335].

Постійна недостатність власних доходів для фінансування поточної діяльності, з одного боку, та необхідність забезпечення коштами заходів у сфері соціально-економічного розвитку, з іншого, призводять до широкого використання місцевими органами влади такого механізму фінансування, як позики. Найбільшого поширення набули місцеві довгострокові позики – заставні листи та муніципальні облігаційні позики [2, с. 336].

Процентну ставку за позиками місцеві органи влади встановлюють з урахуванням рівня відсотка на ринку позикових капіталів в момент випуску, строку запозичення, а також фінансового стану місцевого органу

управління. Якщо довгострокові позики надаються на будівництво комунальних підприємств, засобів сполучення і т.п., то місцеві органи влади в більшості випадків включають відсотки по них у ціну продукції або в оплату за послуги того підприємства, на будівництво якого позику випущено. Якщо ж позику отримано на будівництво школи чи лікарні, то сплата відсотків проводиться з місцевих податкових надходжень [3, с. 189].

Крім вищезазначених типів доходів, здійснення капітальних видатків може відбуватися за рахунок зовнішніх капітальних ресурсів, що можуть виступати у формі грантів від органів влади вищого рівня та спільних проектів з іншими муніципалітетами або приватними партнерами.

Зарубіжний досвід свідчить, що у випадку концентрації в місцевому бюджеті основних капіталів та інвестиційних ресурсів необхідно забезпечити здійснення комплексу заходів, спрямованих на розширення використання бюджетних інвестиційних ресурсів шляхом їх пріоритетного спрямування на реалізацію високотехнологічних проектів для перспективних галузей економіки регіону та держави в цілому. З метою успішної реалізації інноваційної діяльності необхідно використовувати спеціальні території пріоритетного розвитку, де забезпечується створення спеціального режиму інноваційно-інвестиційної діяльності; науково-технічні зони, в яких діє правовий режим, орієнтований на розвиток виробничого і наукового потенціалу регіону через стимулювання фундаментальних досліджень з подальшим впровадженням наукових розробок у виробництво. Необхідно зауважити, що для раціонального спрямування інвестиційних коштів важливим є справедливий, ефективний та прозорий розподіл пріоритетів інноваційного розвитку.

Крім цього, запозичуючи досвід зарубіжних країн, слід не забувати про те, що крім фінансових ресурсів, важливим стратегічним ресурсом для здійснення інвестиційної діяльності є люди з їх виробничим, інтелектуальним, підприємницьким потенціалом. Це дає всі підстави стверджувати, що на всіх рівнях влади необхідна всестороння підтримка нарощування інтелектуального капіталу у виробництві, збільшення прошарку кваліфікованих кадрів у науці, якомога ширше використання методів заохочення до участі в науковій та в науково-технічній діяльності молоді, яка зможе забезпечити прогресивні зміни розвитку продуктивних сил та сприяти активному впровадженню інноваційної моделі розвитку держави.

У зарубіжних країнах визначення ефективності здійснення видатків для забезпечення бюджетних потреб – це головна мета роботи уряду. Слід зауважити, що система запровадження та використання показників і критеріїв оцінки є новою і для західних країн. В цих країнах її використовують лише декілька років. Однак результати привертають до реалізації даної програми щороку все більшу кількість країн і регіонів. У муніципальному секторі можна навести чимало прикладів застосування критеріїв оцінки, що завжди дають відчутний ефект. Цей факт є незаперечним, його підкреслюють не тільки зарубіжні, а й українські фахівці. В Європейських системах управління існують і займають важливе місце такі системи забезпечення якості, як TQM (Total Quality Management), SQMS (Scottish Quality Management System), ISO (International Standardization) та ін. У зарубіжних країнах місцеві органи влади використовують елементи вказаних критеріїв з метою оцінки не тільки якості своєї роботи, а й витрат на надання місцевих послуг, таких як утримання доріг, парків, функціонування та модернізація системи водопостачання та водовідведення, прибирання вулиць тощо [4, с. 132].

Отже, розгляд зарубіжної практики сприяє успішному реформуванню системи капітальних інвестицій з місцевих бюджетів. З проведеного вище аналізу можна виділити 4 пріоритетних напрямки реформування даної системи:

- впровадження стратегічного планування в практику здійснення капітальних інвестицій із залученням громадськості;
- запровадження кваліфікованого моніторингу за станом основних засобів для забезпечення якомога вищої економічної ефективності робіт, пов'язаних з їх оновленням;
- полегшення доступу до фінансового ринку для місцевих рад з чіткою аргументацією видатків, на які можуть залучатися кошти;
- запровадження апробованих міжнародною спільнотою систем оцінки ефективності видатків.

Література:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Shah A. Local Budgeting. World Bank Publications, Herndon, 2007. 385 p.
3. Кириленко О. П., Малиняк Б. С. Теорія і практика бюджетних інвестицій: Монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2007. 288 с.
4. Муніципальні фінанси: навч. посіб. / За ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. Тернопіль: Астон, 2015. 360 с.

Марчук Анна Павлівна

*Головний економіст відділу виконання бюджету
департаменту фінансів Тернопільської облдержадміністрації,
аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ РЕФОРМИ

Запровадження змін у сферах бюджету, оподаткування, територіальної організації влади та розподілу повноважень між рівнями управління можна узагальнити в один реформаційний пакет – «децентралізація». По праву її можна вважати ключовою реформою, без якої подальші дерегуляції практично неможливі, адже практично усі процеси, стосуються економіки, соціальної сфери, інвестиційної діяльності чи то енергозбереження, пов'язані з ефективністю розподілу повноважень та бюджетних ресурсів.

Коротко кажучи, під децентралізацією розуміють передачу повноважень та фінансових ресурсів від державних органів до органів місцевого самоврядування.

Ключовою метою реформи місцевого самоврядування, що розгортається в Україні, є забезпечення його відносної організаційної, правової, економічної та фінансової самостійності, а також високого рівня бюджетної самодостатності, що виражається в спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати пріоритетні питання місцевого значення. Нарощування ресурсної бази місцевих бюджетів передбачає не лише передачу на законодавчому рівні додаткових джерел надходжень, але й мобілізацію внутрішніх резервів територій.

У процесі децентралізації в Україні сформувалась нова повноцінна ланка бюджетної системи та елемент місцевого самоврядування – об'єднані територіальні громади. Варто зауважити, що на сьогоднішній день реформа нашоухується на ряд організаційних перешкод, а об'єднання громад відбувається подекуди ситуативно та за відсутності єдиного системного підходу.

На шляху до забезпечення бюджетної самостійності місцевих бюджетів реформа органів місцевого самоврядування передбачає об'єднання територіальних громад у напрямку укрупнення. Це пояснюється тим, що роками лєвова частка ресурсів бюджетів сільських

рад витрачалась на утримання управлінського апарату, а про реалізацію проектів місцевого розвитку не велось й мови. Фактично, навіть наділення додатковим ресурсом дрібних сільських рад не забезпечить їх спроможності, тому, враховуючи позитивний європейський досвід, пріоритетом реформи є спонукання територіальних громад до об'єднання.

Законодавчо закріплено, що об'єднання громад відбувається відповідно до Перспективного плану формування територій громад. Підготовка Перспективного плану здійснюється на основі об'єктивних розрахунків бюджетних, економічних та інших показників, та визначає найбільш вдалі конфігурації об'єднання з метою утворення спроможних громад.

Однак, перспективний план не є догмою, і фактичні конфігурації об'єднання зазвичай відрізняються від тих, що визначені попередніми розрахунками фахівців.

Значно серйозніший вплив на фактичне утворення громад несуть людський фактор та політичний аспект, що виражаються в об'єднанні на основі особистих симпатій між очільниками рад чи жителями сіл, а також подекуди супротив об'єднанню чинять посадовці, що не бажають втрачати своїх посад та привілеїв. Через це часто нівелюється основна мета реформи – створити справді спроможне та самодостатнє місцеве самоврядування, та зводяться нанівець результати роботи спеціалістів та експертів реформи.

Відповідно до ст.140 Конституції України «місцеве самоврядування є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання ... самостійно вирішувати питання місцевого значення» [1]. Таке право реалізується «територіальною громадою ... як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи». Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 7 Бюджетного кодексу України місцеві бюджети в Україні є самостійними [2]. Отже, постаючи як новий елемент місцевого самоврядування та бюджетної системи, об'єднані територіальні громади виходять з підпорядкування районним органам влади та розпочинають процес формування своїх власних виконавчих органів. А відповідно до ст.11 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» ними є «виконавчі комітети, відділи, управління та інші створювані радами виконавчі органи» [3].

Пунктом 36 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України визначено, що місцевим фінансовим органом є установа, що відповідно до законодавства України здійснює функції з складання, виконання місцевих бюджетів,

контролю за витрачанням коштів розпорядниками бюджетних коштів, а також інші функції, пов'язані з управлінням коштами місцевого бюджету.

Одночасно передбачено, що на період формування фінансових органів новостворених територіальних громад, їм дозволено здійснювати передачу видаткових повноважень у соціальній сфері, разом із відповідними трансфертами, на фінансування із районних бюджетів.

У 2016 році в Тернопільській області вступили в свої повноваження 26 об'єднаних територіальних громад. Зауважимо, що повноваження на фінансування закладів освіти та охорони здоров'я (та інших), що розташовуються на їх території, переважною більшістю громад передавались на фінансування районним бюджетам із відповідною передачею трансфертів, одержаних з державного бюджету (табл. 1). Більш ніж половина громад здійснювали передачу видатків на 3-6 місяців, однак 11-ма об'єднаними громадами повноваження у сфері охорони здоров'я були передані на весь 2016 рік. У 2017 році ці ж громади (за винятком трьох), а також новоутворені в поточному році, знову ж передали трансферти на фінансування закладів освіти та охорони здоров'я районним бюджетам.

Це вказує на негативні тенденції у бажанні та готовності органів місцевого самоврядування набувати диктованої децентралізацією самостійності. Так, деякі громади не зацікавлені у якнайшвидшому формуванні своїх виконавчих органів та перейнятті на свою відповідальність передбачених законом повноважень. Відтак, дуже гостро постає питання ефективного кадрового забезпечення новостворених об'єднаних територіальних громад. Майбутні працівники громад потребують навчання, підвищення кваліфікації чи перекваліфікації, адже процес планування та безпосереднього забезпечення життєдіяльності громади, підготовка до реалізації інфраструктурних проектів, ефективне використання бюджетних коштів потребують відповідного рівня підготовки.

Також вважаємо за необхідне на державному рівні забезпечити організаційно-консультативну допомогу об'єднаним територіальним громадам для прискорення процесу формування їх виконавчих та фінансових органів, головних розпорядників бюджетних коштів.

Обсяг освітньої та медичної субвенції, переданої об'єднаними територіальними громадами районним бюджетам у 2016 році, тис. грн. [4]

Назва об'єднаної територіальної громади	Освіта		Охорона здоров'я	
	обсяг коштів, що передається з бюджету отг	в т.ч. за рахунок субвенції з держбюджету	обсяг коштів, що передається з бюджету отг	в т.ч. за рахунок субвенції з держбюджету
отг. Байковецька	2 571,0	1 012,5	68,5	68,5
отг. Білобожницька			1 033,2	1 033,2
отг. Васильковецька	5 934,3	5 899,9	2 581,6	2 581,6
отг. Великогаївська	6 012,8	2 692,8	4 131,1	4 131,1
отг. Гусятинська	7 387,9	7 387,9	5 024,5	5 024,5
отг. Заводська			1 695,0	1 695,0
отг. Золотниківська			4 894,2	4 894,2
отг. Золотопотіцька			4 003,8	4 003,8
отг. Іванівська			2 673,7	2 673,7
отг. Козлівська				
отг. Колиндянська			1 784,1	1 784,1
отг. Колодненська	1 310,2	932,2	1 129,9	1 063,0
отг. Коропецька	42,0		1 350,0	1 350,0
отг. Лопушненська	31,0		976,4	976,4
отг. Мельнице-Подільська				
отг. Микуленецька			4 768,2	4 768,2
отг. Новосільська	70,0		1 169,0	1 169,0
отг. Озернянська			1 910,4	1 910,4
отг. Озерянська			400,0	400,0
отг. Підволочиська	21 235,4	16 605,2	8 723,3	8 723,3
отг. Почаївська			5 591,3	5 591,3
отг. Скала-Подільська	1 976,7	1 976,7	2 800,0	2 800,0
отг. Скалатська	11 526,7	8 943,6	739,4	739,4
отг. Скориківська	3 419,5	2 788,8	1 808,4	1 808,4
отг. Теревовлянська			18 313,1	18 313,1
отг. Шумська	39 802,9	32 661,9	12 701,7	12 701,7
Разом	101 320,4	80 901,5	90 270,7	90 203,8

На сьогодні держава пропонує місцевому самоврядуванню широкий спектр можливостей, преференції, стимули до територіального розвитку. Однак, передача повноважень і ресурсів, а також наділення правом на добровільне об'єднання, потребує також вміння ними раціонально розпорядитись. Тому надзвичайно важливою є робота з боку центральної влади, обласних та районних адміністрацій, фахівців та аналітиків у напрямку поширення ідей реформи, роз'яснення її цілей та організаційних аспектів, аби посадовці органів місцевого самоврядування та громадяни розуміли важливість прийнятих ними рішень саме на сучасному етапі змін.

Література:

1. Конституція України № 254к/96-вр від 28.06.1996 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-вр від 02.08.2017 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр.
4. Звіт про виконання місцевих бюджетів Тернопільської області станом на 01.01.2017 р.

Мелих Оксана Юріївна

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

КУРСОВА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ФІНАНСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі функціонування фінансової системи України одним із пріоритетних напрямів є вдосконалення та розвиток фінансів домашніх господарств. Фінансові ресурси домогосподарств відображають якість життя у суспільстві, стан людського розвитку у ньому. Побудова держави добробуту повинна починатись із зростання статків домогосподарств, збільшення їх заощаджень.

Так, видатний український вчений-економіст Сергій Ілліч Юрій у своїй праці «Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності» зазначав, що фінанси домогосподарств виступають перспективним джерелом залучення ресурсів для розвитку економіки країни, а з точки зору формування доходів населення – важливою складовою відтворення людського капіталу [5].

Ураження кризою не може оминати жоден із елементів фінансової системи країни, відтак і фінанси домогосподарств потерпають від змін, які на даний час спостерігаються в українському суспільстві.

Акцентування уваги НБУ лише на стабільності грошової одиниці без чіткої ув'язки із розвитком соціально-економічної сфери призвело до погіршення фінансового стану домогосподарств й поглиблення проблеми бідності.

Як свідчить вітчизняна практика, соціально-економічне становище пересічного українця, що працює і перебуває на пенсії, визначається

валютно-курсовою політикою. Так, валютний шок 2014–2015 рр., ставши одним із чинників розкручування інфляційної спіралі в Україні (див. табл. 1), призвів і до зниження купівельної спроможності та рівня добробуту населення. Саме через девальвацію гривні щодо ключових резервних валют, за 2014–2016 рр., середньомісячна номінальна заробітна плата в Україні зменшилась з 297,3 євро до 182,3 євро в еквіваленті.

Незважаючи на зростання середньомісячної номінальної заробітної плати у 2017 р. на 37,2% (до 222,6 євро в еквіваленті) (див. табл. 1), у зв'язку із підвищенням мінімальної заробітної плати 1.01.2017 р. до 3200 грн., Україна за значенням даного показника продовжує залишатися на останньому місці в рейтингу серед країн Європи, у яких середня заробітна плата коливається від 260,9 євро (в Молдові) до 4400 євро (в Норвегії).

Таблиця 1

Динаміка курсу гривні, інфляції, доходів населення і середньомісячної заробітної плати в Україні у 2010–2017 рр.

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	30.09.17
Офіційний курс гривні до долара США, грн.	7,96	7,99	7,99	7,99	15,77	24,00	27,19	26,52
Девальвація (ревальвація) номінального обмінного курсу гривні до долара США, у% до попереднього року	+0,25	-0,38	0	0	-97,3	-52,2	-13,3	+2,5
Індекс споживчих цін,%	109,1	104,6	99,8	100,5	124,9	143,3	112,4	116,4
Наявний дохід:								
– у млрд. грн.;	858	1003	1149	1216	1152	1330	1520	–
– у% до відповідного періоду попереднього року.	–	117,9	114,6	105,8	99,2	115,5	114,2	–
Темпи зростання (зниження) реального наявного доходу населення,%	–	108,2	113,9	106,1	88,5	77,7	100,3	–
Середньомісячна заробітна плата:								
– номінальна:								
• у грн.;	2250	2648	3041	3282	3480	4195	5183	6784
• у євро;	213	257	289	297	180	160	182	223
• у% до попереднього періоду.	117,6	117,7	114,8	107,9	106,0	120,5	123,5	137,2
– реальна:								
• у% до попереднього періоду.	110,2	108,7	114,4	108,2	93,5	79,8	109,0	119,0

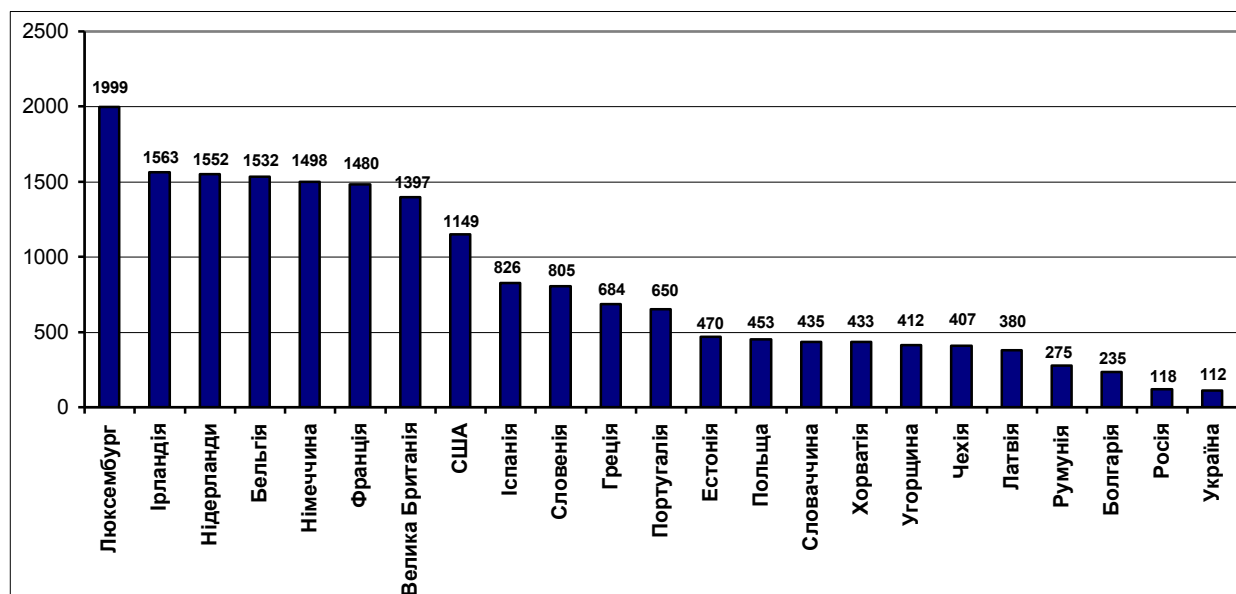
Джерело: побудовано автором за даними [1; 3]

За даними ООН, середня вартість споживчого кошика для однієї людини має становити 17 дол. США на день. Якщо людина отримує заробітну плату близько 510 доларів, то вона перебуває на межі бідності. Враховуючи, що середньомісячна заробітна плата в Україні за станом на 1.09.2017 р. становить 6784 грн. (264,1 дол. США в еквіваленті), виходить, що середньомісячний заробіток пересічного українця майже вдвічі нижчий за межу бідності у сусідніх європейських країнах.

Так, мінімальна заробітна плата, яка є однією із основних державних соціальних гарантій, в Україні у 17,8 разів нижча ніж у Люксембурзі, у 4 рази – ніж в Польщі та Естонії, у 3,4 рази – ніж в Литві та Латвії (див. рис. 1).

Про зниження купівельної спроможності українців в аналізованому періоді свідчили і зміни у структурі їх витрат. Так, за підсумками 2016 року питома вага витрат на придбання товарів та послуг у сукупних витратах і заощадженнях домогосподарств зросла до 91,1% проти 84,2% у 2013 р.

Кількісні показники моніторингу фінансового становища домогосподарств показують, що Україна належить до країн з високим ступенем бідності. Так станом на 30.03.2017 р. за межею бідності перебували 60% українців. Про це під час презентації звіту ПРООН щодо людського розвитку заявив постійний представник програми розвитку ООН в Україні Ніл Уокер.

Рис. 1. Мінімальна заробітна плата у деяких країнах світу та в Україні за станом на 1.01.2017 р., євро

Джерело: побудовано автором за даними [2]

Згідно версії американського ділового видання Bloomberg, за значення Індексу бідності (Misery Index), який розроблений американським економістом А. Оукеном й ґрунтується на прогнозах інфляції та бідності, Україна в 2017 р. залишається у десятці найбідніших країн разом із Південною Африкою, Сербією, Бразилією, Уругваєм, Аргентиною.

Більш точним показником рівня добробуту домогосподарств, який використовується у міжнародних зіставленнях є ВВП на душу населення. Він дозволяє пов'язати динаміку національного виробництва з добробутом населення й характеризує рівень життя. Станом на 31.12.2016 року ВВП на душу населення в Україні становив лише 2185,9 дол. США проти 4030,3 дол. США за підсумками 2013 року.

Згідно досліджень Дослідницького інституту швейцарської фінансової групи Credit Suisse, Україна належить до групи країн з дуже низьким ВВП на душу населення. Вона займає 115 місце серед 183 країн світу за величиною ВВП на одного жителя за паритетом купівельної спроможності, яка за станом на 1.01.2017 року становила 7970,8 дол. США. При цьому, у Грузії ВВП на душу населення за паритетним курсом дорівнює 9630 дол. США, в Польщі – 36455 дол. США, в Литві – 28359 дол. США. Країнами-лідерами в даному рейтингу є Катар (132099 дол. США), Норвегія (68430 дол. США), США (55805 дол. США) [4].

Згідно результатів досліджень представників МВФ, ВВП на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) в Україні залишається дуже низьким і становить лише 20% від середнього показника країн-членів ЄС й є другим найнижчим показником серед усіх країн Центральної та Східної Європи.

Таким чином, успішний економічний розвиток України на сучасному етапі, включно зі створенням реальних передумов для євроінтеграції, може набути достатньої ваги у геоекономічному і геополітичному просторі лише у випадку забезпечення достатнього рівня добробуту домогосподарств.

Оцінюючи сучасний стан розвитку фінансової системи України та фінансів вітчизняних домогосподарств зокрема, відзначимо, що подальший розвиток останніх повинен бути обумовлений системою виважених послідовних заходів, реалізація яких потребує підтримки держави. У контексті цього важливими є: забезпечення цінової стабільності, недопущення стрімкої девальвації національної грошової одиниці, створення передумов ефективної зайнятості населення, зростання його реальних доходів, оптимізація структури витрат домогосподарств тощо.

Література:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

2. Мінімально на мінімальній. В Україні найменша зарплата в Європі. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/395314/minimalno-na-minimalnij-v-ukrayini-najmensha-zarplata-v-uevropi>.

3. Національний банк України. URL: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.

4. Україна серед найбідніших країн за обсягом ВВП на душу населення. URL: <http://pravda.press/news/economic/ukraina-sered-naybidnishikh-krain-za-obsyagom-vvp-na-dushy-naselennya--26028/>.

5. Юрій С. І., Кізіма Т. О. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи та трактування сутності. Фінанси України. 2008. №8. С. 3 – 10.

Мигаль Оксана Феліксісмівна

*К.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Тернопільського національного економічного університету*

Гупало Оксана Василівна

*Студентка групи МУН-41
Тернопільського національного економічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСУВАННЯ ТОВАРІВ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

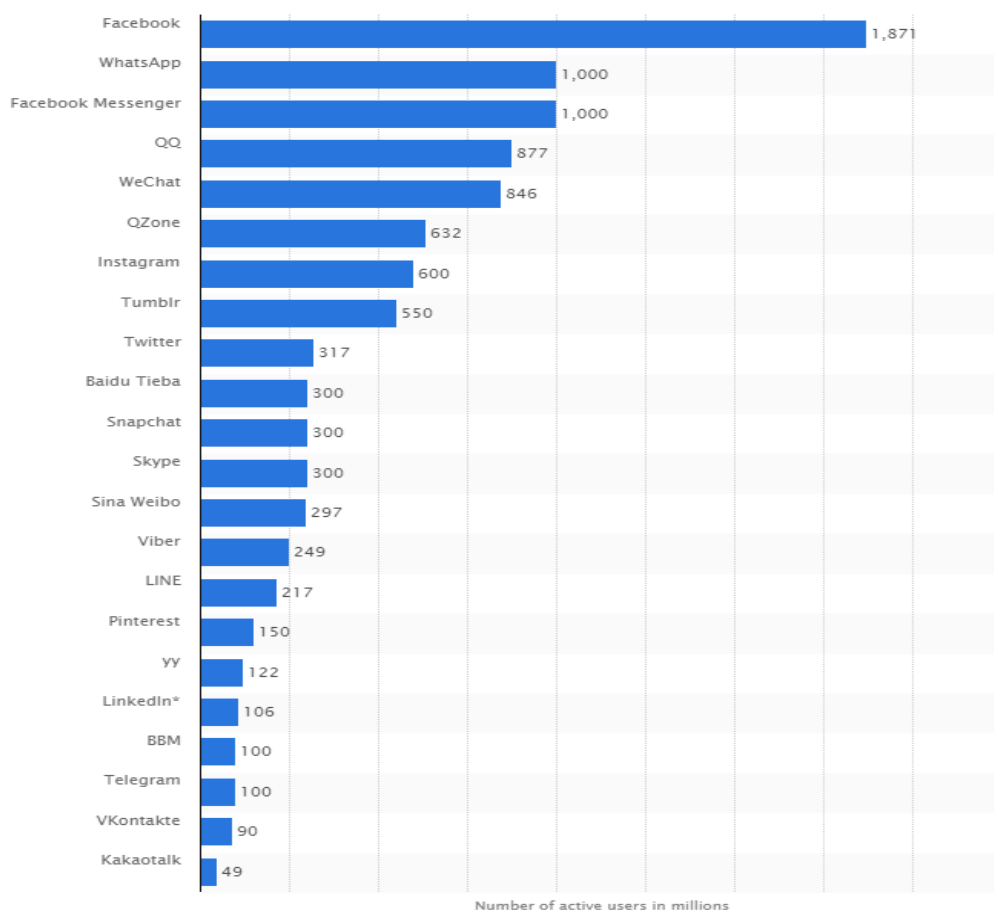
Соціальні мережі в сучасних умовах є запорукою успішної діяльності будь-якого підприємства, орієнтованого на формування довгострокових відносин з клієнтом, адже забезпечують йому стабільну позицію на ринку та цільову спрямованість на конкретний ринковий сегмент. І хоча більшість людей використовують соціальні мережі для власного дозвілля, вони також в останні роки користуються широкою популярністю серед підприємців для просування власних товарів та послуг.

Термін «соціальна мережа» задовго до появи Інтернету і, власне, сучасних соціальних мереж вперше був введений ще у 1954 р. соціологом Манчестерської школи Джеймсом Барнсом [1]. Тоді цей термін ототожнювався з певним колом людей, об'єднаними спільними комунікативними потребами. А з погляду сучасного інтернет-сервісу соціальна мережа може розглядатися як платформа, на базі якої люди обмінюються інформаційними повідомленнями, поширюючи їх таким чином в Інтернеті загалом. Завдання такого ресурсу полягає в

забезпеченні користувачів усіма можливими засобами взаємодії одне з одним – відео, чатами, зображеннями, музикою, блогами тощо [2, с. 156].

Велика популярність соціальних мереж, форумів і блогів зробила їх основними майданчиками для обміну думками з будь-яких питань, у тому числі з питань купівлі певних товарів і послуг. Думка на форумі сприймається як рекомендаційна, незалежна, і до такої думки хочеться прислухатися. Мільйони людей мають акаунти в соціальних мережах, які використовуються, в тому числі, і для отримання інформації про товари, послуги тощо [1].

За останніх кілька років соціальні мережі стали найпопулярнішими ресурсами в Інтернеті. На сьогодні їх налічується більше 1000. Найбільш популярними серед них в світовому масштабі є (рис. 1):

**Рис. 1. Найбільш популярні соціальні мережі у світі, 2017р.
(число активних користувачів, млн.) [3]**

Як видно з рисунка, серед найбільш популярних соціальних мереж у світі є Facebook, WhatsApp, Facebook Messenger, QQ, WeChat, QZone, Instagram та інші. Проте найбільш популярними соціальними мережами в Україні є Facebook, Instagram, Twitter, LinkedIn, Viber тощо.

В соціальних мережах представлені компанії, що працюють за різними напрямками та у різних галузях, проте, найширше представлені: торгівля, локальні виробники, сфера послуг, туристичний сектор. Всупереч поширеній думці продукти та послуги b2b-діяльності (промислові товари) також можуть ефективно просуватися через соціальні мережі. Основна стратегія в цьому випадку – знаходити представників того професійного прошарку, який є цільовою аудиторією кампанії. Для цього створюються власні спільноти, що позиціонуються за професійною або соціальною приналежністю, ведуться адресні роботи з представниками, забезпечуються зв'язки через рекламні повідомлення, з орієнтуванням за професіями або освітою [4].

Основними перевагами присутності підприємств в соціальних мережах є наступні:

1. *Підвищення рівня довіри до компанії.* Присутність будь-якої компанії в соціальних мережах підкреслює рівень її відкритості, а це, відповідно, викликає довіру зі сторони споживача. Підвищення рівня довіри до бренду, в свою чергу, підвищує рівень продаж.

2. *Велика аудиторія користувачів.* Реклама через соціальні мережі дозволяє щомиті привертати увагу потенційних клієнтів до певного бренду, швидко інформувати про нові акції, події та товари в асортименті.

3. *Завдяки таргетованій рекламі,* яка надається в соціальних мережах, є можливість дуже точно визначити цільову аудиторію. Постійне розширення кола цільової аудиторії якраз відбувається за рахунок збільшення кількості потенційних клієнтів, яких не можна залучити іншими різновидами інтернет-реклами.

4. *Збільшення трафіку* на сайт підприємства за рахунок направлення підписників зі спільнот у соцмережах.

5. *Зростання кількості постійних клієнтів.* Залучити нового клієнта набагато важче, аніж продати щось існуючому. Соціальні мережі працюють із вже лояльною аудиторією, яка вже вподобала сторінку компанії, тому в більшій мірі готова звернутися до підприємства повторно.

6. *Проведення інтерактивних онлайн-заходів.* Конкурси, акції, розіграші в соцмережах є набагато ефективнішими. Про них простіше оповістити зацікавлену аудиторію. Мережі надають низку зручних інструментів для їхнього проведення (підписки, «лайки», «репости», «ретвіти»), а також включають соціальний елемент конкурсу. Користувачі бачать, хто ще поруч з ним бере участь в різноманітних конкурсах чи

вікторинах, які результати й шанси в інших людей. Отже, знову ж таки – підвищується довіра до результатів різноманітних акцій [5].

Перелічені переваги є запорукою успішного просування товарів чи послуг підприємств в соціальних мережах. Для того, щоб підприємство ефективно просувало свою продукцію в соціальних мережах необхідно, на нашу думку, дотримуватись таких основних правил:

— визначити цільову аудиторію підприємства – це можна зробити, аналізуючи профілі споживачів, створюючи різноманітні групи за інтересами, проводячи конкурси та лотереї, створювати та розвивати власні блоги тощо;

— постійно підтримувати контакт зі споживачами – давати їм можливість висловити свою думку он-лайн щодо пропозицій підприємства, залучати до різноманітних акцій, конкурсів, вікторин;

— регулярно відстежувати активність та загальні настрої споживачів щодо купівлі тих чи інших товарів та послуг;

— постійно бути присутнім в соціальних мережах, вчасно оновлювати інформацію про діяльність підприємства, швидко реагувати на усі запити клієнтів;

— здійснювати регулярний моніторинг та аналіз своєї діяльності в соціальних мережах для оцінки її ефективності.

Таким чином, соціальні мережі сьогодні є невід’ємною складовою успішної діяльності будь-якого підприємства, адже за допомогою них підприємство може швидше визначити свою цільову аудиторію, ефективно комунікувати з нею та вчасно задовольняти її потреби. А це, в свою чергу, забезпечить підприємству відповідний прибуток, належний рівень лояльності клієнтів та стабільну позицію на ринку.

Література:

1. Роль соціальних мереж як сучасного інструменту комунікації з цільовими аудиторіями. URL: http://stud.com.ua/64275/marketing/rol_sotsialnih_merezh_suchasnogo_instrumentu_komunikatsiyi_tsilovimi_auditoriyami.

2. Мигаль О. Соціальні мережі як ефективний інструмент комунікації зі споживачем. *Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід* : збірник тез доповідей V Ювілейної міжнародної конференції молодих вчених та студентів. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2012. С. 156 – 158.

3. Найбільш популярні соціальні мережі у світі. URL: <http://www.kozakorium.com/naypopulyarnishi-sotsialni-merezhi-u-sviti-karta/>.

4. Полещук С. Ідеальний план просування через соціальні мережі. Як розкрутити свій бізнес, використовуючи величезний трафік популярних соціальних мереж. М.: Веб Інфо Продукт, 2012. 37 с.

5. Для чого Вашому бізнесу потрібні соціальні мережі. URL: <https://webprofit.com.ua/blog/15-socialni-merezhi>.

Онищук Наталя Олегівна

*Начальник управління економічної стратегії та прогнозування
департаменту економічного розвитку і торгівлі Тернопільської ОДА*

Онищук Сергій Ігорович

*Студент групи МАРК-21
Тернопільського національного економічного університету*

ДЕРЖАВНИЙ ФОНД РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ – КЛЮЧОВИЙ ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Нова парадигма державної регіональної політики передбачає, що регіональна політика є насамперед інвестиційною політикою, яка спрямована на створення нових робочих місць, забезпечення конкурентоспроможності регіонів, підвищення стандартів життя населення країни, покращення екологічної ситуації, економічне зростання та сталий розвиток.

Створення державного фонду регіонального розвитку є вектором модернізації бюджетної системи в Україні та реалізації державної регіональної політики. За умов децентралізації управління та бюджетної децентралізації кошти державного фонду регіонального розвитку (далі ДФРР) є джерелом фінансування інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що мають на меті розвиток регіонів, створення інфраструктури індустриальних та інноваційних парків і відповідають пріоритетам, визначеним у Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року та відповідних стратегіях розвитку регіонів.

Реалізація державної політики регіонального економічного розвитку здійснюється шляхом виконання завдань Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року та Плану заходів з її реалізації у 2015-2017 роках, а також регіональних стратегій розвитку на період до 2020 року та Плану заходів з їх реалізації у 2015-2017 роках.

Протягом 2015-2017 рр. планами заходів усіх регіонів України на виконання стратегій передбачено реалізацію майже 5 тис. проектів регіонального розвитку.

Відповідно до плану заходів з реалізації у 2015-2017 роках Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2020 року відібрано 190 технічних завдань, на реалізацію яких заплановано майже 5,8 млрд. гривень, з них у 2015 році – 1,2 млрд. гривень (реалізовано 80 проектів на суму 323,7 млн. гривень (27%)), 2016 році – майже 2,6 млрд. гривень (реалізовано 360 проектів на суму 1183,8 млн. гривень (45,5%)), за підсумками 9 місяців 2017 року реалізовується 128 проектів на суму понад 705 млн. гривень [1].

За кількістю реалізованих/завершених проектів у порівнянні із їх запланованою кількістю найвищого відсотка досягли Хмельницька (51,6%), Тернопільська (45,5%), Херсонська (30%), Полтавська (26,2%), Дніпропетровська (25,8%) області при середньому показнику по Україні – 16,2% [2].

Державний фонд регіонального розвитку є одним із дієвих фінансових інструментів та ефективним механізмом впливу державної політики регіонального розвитку. Відповідно до ст. 24-1 Бюджетного кодексу України, визначено його розмір який передбачається в обсязі не менше 1% прогнозного обсягу доходів загального фонду Державного бюджету України на відповідний бюджетний період та розподіляється між регіонами з дотриманням наступних критеріїв: 80% коштів – відповідно до чисельності населення, яке проживає у відповідному регіоні; 20% коштів – з урахуванням рівня соціально-економічного розвитку регіонів відповідно до показника валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу (для регіонів, у яких цей показник менше 75% середнього показника по Україні).

Відповідно до звіту Мінрегіону про використання коштів ДФРР у 2015 році, касові видатки фонду на реалізацію 876 проектів склали 2,37 млрд. гривень із передбачених 2,9 млрд. гривень, що складає 82%. Відповідно, в Державний бюджет України були повернуті 533 млн. гривень, що становить 18%. Для Тернопільської області відсоток неосвоєних коштів фонду у порівнянні із середнім по Україні є значно нижчим – 3,6%. У 2016 році на 810 проектів регіонального розвитку з ДФРР було спрямовано 3 млрд. гривень, з яких не освоєно 305,5 млрд. гривень, зокрема Тернопільщина повернула в бюджет 2,3 млн. гривень, із 93,6 млн. гривень. У 2017 році передбачений обсяг фінансування складає

3,5 млрд. гривень для реалізації близько 800 проектів регіонального розвитку, зокрема в Тернопільській області на будівництво та реконструкцію 60 об'єктів комунального та соціально-культурного призначення спрямовано з державного бюджету 115,2 млн. гривень та співфінансування з місцевих бюджетів в сумі 46,5 млн. гривень [3].

На 2018 рік у проекті Державного бюджету України урядом передбачено вагомий порівняно з минулими роками обсяг фінансового ресурсу на реалізацію проектів регіонального розвитку, що можуть реалізовуватись за кошти ДФРР в сумі 8,1 млрд. гривень [4].

Принагідно відзначимо, що протягом останнього часу за рахунок вкладень усіх державних інвестицій в Україні будуються та реконструюються школи, садочки, спортивні майданчики, медичні заклади, очисні, водогони, дороги, тощо.

Зокрема, у населених пунктах Тернопільської області протягом 2016-2017 років реалізовується близько 1000 проектів регіонального розвитку на загальну суму майже 660 млн. гривень, з них 559 проектів завершені у 2016 році, половина інфраструктурних проектів впроваджувалась в об'єднаних територіальних громадах області. Відтак, завдяки реалізації даних проектів вдалось не лише покращити якість та доступність освітніх, медичних послуг, забезпечити економію енергоресурсів, а й забезпечити роботою місцеві підрядні будівельні організації, наростити обсяги виробництва будівельних матеріалів, металоконструкцій, віконних та дверних блоків місцевими підприємствами [2].

Проте, сьогодні, на жаль, фінансуються проекти спрямовані на вирішення локальних проблем соціальної сфери. Існують системні проблеми з підготовкою, фінансуванням, реалізацією та зі створення оптимальних умов для розкриття регіонами власного потенціалу й ефективного використання конкурентних переваг регіональної економіки.

Водночас, реформа децентралізації дає можливість на місцевому рівні реалізовувати інструменти, пов'язані з економічним зростанням, зокрема у рази збільшити надходження до місцевих бюджетів, яке має бути реінвестоване у розвиток інфраструктури та бізнесу на місцях.

Кошти ДФРР повинні направлятись на реалізацію інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку (у тому числі проектів співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад), що передбачають розвиток регіонів, зокрема дозволяють їм розвиватися, створювати робочі місця, залучати інвестиції, економити бюджетні кошти та отримувати додаткові надходження до місцевих бюджетів, при цьому

відповідати пріоритетам, визначеним у Державній стратегії та відповідних стратегіях розвитку регіонів.

З метою оптимізації процедур підготовки та відбору проектів регіонального розвитку, які можуть фінансуватись за рахунок коштів ДФРР обласним державним адміністраціям необхідно врахувати наступні рекомендації:

— завершити процес підготовки Планів заходів з реалізації у 2018-2020 роках регіональних стратегій розвитку;

— оперативно не порушуючи термінів оголошувати конкурси регіональних проектів, зокрема до 1 травня року, що передує плановому, подавати Мінрегіону, пропозиції з переліком і описом інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що пройшли попередній конкурсний відбір відповідно до законодавства та можуть реалізовуватися за рахунок коштів ДФРР у наступному бюджетному періоді;

— проводити для всіх зацікавлених сторін навчання-тренінги щодо визначення, підготовки та реалізації пріоритетних проектів регіонального розвитку, процедури їх подання та реєстрації на онлайн-платформі Мінрегіону;

— забезпечити концентрацію фінансових ресурсів, в тому числі від додаткових надходжень місцевих бюджетів на проектах регіонального розвитку, які визначені як пріоритетні для реалізації завдань Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року та регіональних стратегій;

— проводити моніторинг та оцінку регіональних програм розвитку на предмет узгодження їх заходів/проектів із пріоритетами ДФРР та технічними завданнями Плану заходів з реалізації регіональних Стратегій розвитку;

— спільно із обласними радами активізувати роботу щодо створення та ефективної діяльності Агенцій регіонального розвитку, робота яких повинна у першу чергу бути спрямована на підготовку програм і проектів регіонального розвитку, узгоджених з інтересами і ресурсами державних цільових програм, місцевих бюджетів та проектів міжнародної технічної допомоги.

Зважаючи на те, що політика регіонального розвитку є одним з ключових факторів як для економічного зростання, так і для консолідації України, вона має стати пріоритетним напрямком спільної роботи органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, бізнесу з метою реалізації регіональних пріоритетних інвестиційних програм (проектів).

Література:

1. Звіт про результати проведення моніторингу виконання плану заходів з реалізації стратегії розвитку Тернопільської області. URL: <http://www.oda.te.gov.ua/>.

2. Звіт про стан реалізації проектів регіонального розвитку в регіонах України. URL: <http://www.minregion.gov.ua/press/prezentatsiyi-materiali/>.

3. Постанова Кабінету Міністрів від 07 червня 2017 №410 «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад». URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=250057552>.

4. Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62551.

Петрушка Олена Володимирівна

*К.е.н., старший викладач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Модернізація соціального страхування в Україні повинна здійснюватись шляхом знаходження оптимального балансу між економічною ефективністю та соціальною спрямованістю даної системи. Аналіз ефективності вітчизняної системи соціального страхування дає можливість зробити висновок про те, що перерозподіл національного продукту з метою відтворення робочої сили знаходиться на вкрай низькому рівні. Кількісний аналіз основних показників системи соціального страхування виділяє два основних фактори, що зменшують економічну ефективність даного інституту - економічний та соціальний. Суть першого полягає у встановленні в Україні низького рівня офіційної заробітної плати як в абсолютних показниках, так і по відношенню до ВВП. Соціальний фактор проявляється у збільшенні державного тиску на економіку та перекладенні на неї функцій із соціального захисту.

Основою концепції реформування соціального страхування, на нашу думку, повинні виступати загальні принципи, дотримання яких є обов'язковим на кожному етапі перетворення:

— розвиток та удосконалення страхового механізму;

— забезпечення пропорційності між рівнем участі у формуванні страхових фондів та розміром страхових виплат;

— зміцнення автономності фондів соціального страхування та їх незалежності від стану державного бюджету;

— розширення сфери страхових соціальних ризиків.

Саме на основі вищезазначених принципів можна побудувати модель страхового соціального захисту, яка б органічно поєднувалася з ринковою економікою. Фінансова допомога населенню з боку держави повинна носити строго адресний характер в залежності від принципів організації і механізмів перерозподілу.

Модернізація системи соціального страхування в Україні має відбуватись за трьома напрямками:

— поширення страхових принципів;

— вдосконалення управління діючої системи соціального страхування;

— створення нових інституцій в даній галузі [1, с. 23].

Для якомога повнішого поширення страхового принципу необхідно провести ґрунтовний аналіз практики фінансування фондами заходів, що мають не страховий характер. На основі висновків такого ретельного аналізу мають бути прийняті відповідні рішення щодо ліквідації частини напрямів через їх архаїчність, непотрібність та популістський характер; передачі частини напрямів іншим суб'єктам системи соціального страхування, для яких такий вид діяльності є більш притаманним; оптимального згрупування тих напрямів, які залишаються за фондами для усунення їх подвійного тлумачення та уникнення зловживань в цій сфері.

Для удосконалення адміністрування системи соціального захисту, яка діє на сьогодні необхідно змінити статуси існуючих фондів соціального страхування шляхом уніфікації їх структури та ліквідації Рад фондів, як зайвої та неефективної управлінської одиниці, а також забезпечити оптимальний розподіл компетенцій між виконавчими дирекціями (виконання поточних планів) і правліннями фондів (вирішення стратегічних завдань). Необхідно якнайшвидше розробити та прийняти ряд нормативно-правових актів, які б зобов'язували фонди соціального страхування оприлюднювати інформацію про стан їхніх доходів та витрат у більш розширеному вигляді, а також інформацію стосовно результатів перевірок їх діяльності.

Третій напрям реформування системи соціального страхування повинен базуватись на запровадженні прогресивних фінансових

інституцій, які б сприяли розвитку системи державного соціального страхування. Це, в першу чергу, запровадження системи обов'язкового медичного страхування із визначенням методики розрахунку обсягів державних гарантій та тарифів на медичне обслуговування, системи обов'язкового корпоративного пенсійного страхування, яка повинна доповнювати другий рівень системи пенсійного забезпечення та удосконалити діючу пенсійну систему, а також створення Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя, засновниками якого повинні бути ліцензовані страхові компанії, які займають топові місця у світовому рейтингу.

Реалізація вище перелічених напрямів реформування, на нашу думку, сприятиме перетворенню соціального страхування в один із найважливіших макроекономічних механізмів розвитку і регулювання соціальних процесів, а також забезпечить соціальний захист громадян України.

Література:

1. Модернізація соціального страхування в Україні. Аналіт. доп. / О.П. Коваль. К.: НІСД, 2014. 38 с.
2. Березіна С. Сучасні тенденції в реформуванні системи соціального страхування України. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Серія Економіка*. 2015. №3(168). С. 25 – 27.
3. Роик В. Институт социального страхования: доктрины и концепции. *Человек и труд*. 2005. №5. С. 22 – 26.

Письменний Віталій Валерійович

*К.е.н., доцент, докторант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ОПОДАТКУВАННЯ НЕЗАСЛУЖЕНОГО ПРИРОСТУ ВАРТОСТІ ТА СПЕЦІАЛЬНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Місцеві податки і збори ніколи не забезпечували місцеві бюджети достатніми надходженнями притому, що в наукових колах інтерпретують як „плату за послуги” через можливість прив'язання до певної території та здатність бути технічно використаними в місцевому масштабі. Із зародженням перших ознак інституту місцевого самоврядування їх

стягували з різних причин, які іноді були курйозними: поряд з податком з вечірок, стягувався збір з холостяків, оподатковувалися небіжчики. Загалом податкова творчість розвивалася настільки інтенсивно, що при впровадженні податків виявлялася чимала винахідливість і різні хитрощі, а місцеве оподаткування досягло великої строкатості [1, с. 84].

Податки, які справлялися в той час, сильно обтяжували просте населення. Збільшення податкового тиску відбувалося не тільки через підвищення податкових ставок, а й впровадження нових: одних – тимчасових, інших – постійних. Критичне зауваження із цього приводу зробив В. М. Твердохлебов: завдання податкової політики має полягати в перегляді різносторонньої альмагальми оподаткування, відміні відмираючих податків або надто дрібних і непродуктивних, зосередженні на стягненні найбільш життєздатних [2, с. 74]. Зрозуміло, що ми не будемо вивчати усю податкову творчість, а зупинимось на податках, які ефективно забезпечували ресурсну базу місцевої влади й можна адаптувати до системи доходів місцевих бюджетів.

Серед джерел формування доходів місцевих бюджетів Д. П. Боголепов і М. О. Сірінов у своїх дослідженнях 20-их рр. минулого століття відзначали податок на незаслужений приріст вартості як такий, що тісно пов'язаний з життям міста або села. Незаслуженим приростом вартості вони називали збільшення вартості нерухомості, що не залежить від покладених зусиль власника і реалізується через умови, які, якщо можуть його стосуватися, то тільки опосередковано [3, с. 206]. Технічно цей податок ставив перед собою мету оподаткувати той дохід власника нерухомості, який він отримує без здійснення своїх витрат, а виключно через вдало сформовану кон'юнктуру на місцях [4, с. 82] (рис. 1).

Зміст податку на незаслужений приріст вартості найбільш яскраво ілюструють такі тогочасні приклади. По-перше, будівництво залізної дороги створювало економічні вигоди для міста або села, разом з тим, автоматично збільшувало вартість прилеглих до неї земельних ділянок; по-друге, заходи з благоустрою території, як-от висадження дерев у сквері або бульварі, заощення тротуарів бруківкою й освітлення вулиць підвищували ціну будинків на цій вулиці; по-третє, з проведенням водопроводу та каналізації надавався не тільки комфорт мешканцям, зростали у вартості квадратні метри житлової площі. У згаданих випадках цінність об'єктів оподаткування зростала через діяльність влади, а не власника.

Проводячи паралель зі сьогоdnішнім станом ринків землі та нерухомості, впливом на їх розвиток місцевої влади, логічно припустити перспективи податку на незаслужений приріст вартості в Україні. Д. П. Боголепов називав цей податок інструментом і прибутковим, і правильним з усіх точок зору [3, с. 206]. Із цікавим фактом можна ознайомитися в книзі „Місцеві фінанси”: поблизу вокзалу Ріхсдофф на початку 1890-их рр. було придбано 8 моргенів землі за 50 марок, а вже у 1898 р. її було продано за 1500 тис. марок [4, с. 82]. Чи не першим містом, де практикувалася ця форма оподаткування, можна вважати Франкфурт на Майні притому, що в 1910 р. нараховувалося 652 общини.

Рис. 1. Особливості оподаткування незаслуженого приросту вартості та спеціального оподаткування

Податки, які потенційно можуть формувати доходи місцевих бюджетів, повинні бути тісно пов'язані з певною місцевістю. Придатним для цього було спеціальне оподаткування, яке російський економіст і публіцист В. Л. Ходський ще в дореволюційний період визначив, як примусовий збір для покриття усієї або частини вартості витрат з поліпшення землі та нерухомості, що використовується в суспільному інтересі [5, с. 545]. Дещо пізніше професор П. П. Гензель спеціальним оподаткуванням називав стягнення державою або іншими союзами публічно-правового характеру зборів, обмежені колом реальних переваг, що здобуваються об'єктом оподаткування від здійснення суспільних заходів або іншого „поліпшення”.

Воно відрізнялося від оподаткування незаслуженого приросту вартості тим, що податкове навантаження лягало на усіх власників нерухомості, які отримували вигоду від діяльності влади з благоустрою території або інфраструктурних заходів (рис. 1). У цьому випадку вже не потрібно було в разі продажі землі, квартири або будинку сплачувати податок з різниці їх вартості. Хоча вчені того часу не пов'язували цей податок із цільовим характером, фактично він був таким. М. О. Сірінов для спеціального оподаткування робив акцент на двох умовах: з одного боку, наявність суспільного заходу або поліпшення, яке приносить вигоду; з іншого боку, примусовість стягнення податку [4, с. 79].

Однією з проблем, з якою сьогодні може торкнутися впровадження спеціального оподаткування в Україні, є визначення кола об'єктів оподаткування. У схожому контексті задавав питання В. М. Твердохлебов: як визначити той район, в межах якого власники нерухомості залучатимуться до оподаткування? Наприклад, в Англії нерухомість до оподаткування визначалася радою графства; в США створювалося спеціальне бюро асесорів з чотирьох або більше незацікавлених осіб; у Німеччині в різних областях практика була не однаковою, але у більшості випадків залучалися власники прилеглих ділянок. Усі варіанти об'єднувало те, що будь-яке рішення могло бути оскаржене в суді, де визначалося остаточно.

Спосіб розрахунку спеціальної вигоди також був доволі різний, що впливало на обсяги надходження податку до місцевих бюджетів. В Англії спочатку визначалася вартість усіх об'єктів нерухомості, які повинні були підвищитися в ціні у зв'язку з проведенням заходів з поліпшення. У США бюро асесорів розподіляло суму, затрачену на той чи інший захід між усіма зацікавленими особами – повністю або частково залежно від рішення місцевої влади у відповідності до тих вигод, які були отримані. В Німеччині спеціальними актами областей передбачалося визначати вигоду тим способом, який для них був найкращий, притому, що найчастіше бралася до уваги довжина фасаду будинку.

Зрозуміло, що стягнути податок в повному обсязі й одразу було фінансово обтяжливо. В Англії він міг сплачуватися упродовж 33,5 років у розмірі 3% в рік з половини усього приросту вартості. У США при будівництві вулиць могла допускатися розстрочка на 20 років під 4% з несплаченої суми. У Німеччині податок міг мобілізуватися як одноразово, так і з розстрочкою на довший період, взагалі допускалася сплата частинами упродовж 44 років [4, с. 82]. Не тільки строки сплати

податку, а й увесь механізм спеціального оподаткування був побудований із урахуванням базових принципів оподаткування. На практиці ж він протримався недовго, що було зумовлено великими руйнаціями й економічними втратами у двох світових війнах.

Таким чином, історично склалося так, що податки були основним джерелом доходів місцевих бюджетів. Це вже сьогодні їх роль перемістилася на „другий план” через неконтрольоване збільшення фінансової підтримки із центру, що прагматично розглядається як залежність місцевої влади від дій і політичних рішень держави. В цьому дослідженні було розглянуто в історичній ретроспективі деякі ексклюзивні податки (зокрема, спеціальний і на незаслужений приріст вартості), які були результатом податкової творчості сотню років тому, а за умови перегляду елементів оподаткування та адаптації до сучасних вимог податкової політики, можуть стати основою фіску для місцевої влади.

Література:

1. Бурцев Е. К., Кочин Г. И., Чистовский Н. В. Низовой бюджет и общественное хозяйство в деревне / под ред. М. Л. Леонтьева. Москва: Гос. фин. изд-во Союза ССР, 1929. 119 с.
2. Твердохлебов В. Н. Новейшие финансовые проблемы (1914–1923 гг.). Петроград, 1923. 160 с.
3. Боголепов Д. Краткий курс финансовой науки. Москва: Изд-во „Пролетарий”, 1925. 281 с.
4. Сиринов М. А. Местные финансы. Москва: Гос. изд-во, 1926. 216 с.
5. Ходский В. Л. Основы государственного хозяйства. Курс финансовой науки. 4-ое изд., перераб. и доп. Санкт-Петербург: Тип. Ю. Н. Эрлихъ, 1913. 580 с.

Проць Василь Ігорович

*Аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки*

БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ : НЕОБХІДНІСТЬ ТА РОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Централізація чи децентралізація бюджетних ресурсів визначає фінансову залежність або незалежність місцевих органів влади від центру. Централізація бюджетних ресурсів зменшує потенційні можливості економічного розвитку регіонів. Тому для формування цілісної, суверенної держави потрібна бюджетна система побудована на принципах фінансової самостійності, незалежності та забезпеченості кожного регіону України. На відміну від України, в Європі існує ціла низка розвинутих держав, де місцеві бюджети наділені дуже високою фінансовою автономією, тобто практично не залежать, або слабо залежать від державного бюджету. Наприклад, у Франції, Фінляндії, Бельгії фінансова автономія місцевих бюджетів коливається від 70% до 55%. Основу їх фінансової автономії становлять місцеві податки і місцеві надбавки до загальнодержавних податків [1].

В основному автономія місцевих бюджетів у скандинавських країнах забезпечується стягуванням прямих місцевих податків (майнового, або податку на успадковану нерухомість). У Швеції прямі місцеві податки становлять майже 64,3% поточних доходів, у Норвегії – 55,2% [2].

Бюджетна децентралізація передбачає:

- передання на місцевий рівень видаткових зобов'язань і джерел формування фінансових ресурсів;
- невтручання держави у хід бюджетного процесу на місцевому рівні;
- підтримку фінансової автономії місцевого самоврядування;
- законодавче розмежування видаткових повноважень між різними рівнями управління.

Здійснення бюджетної децентралізації в Україні є необхідним кроком з огляду на євроінтеграційний курс нашої держави. Визначальним при розподілі бюджетних повноважень та функцій органів місцевого самоврядування є державний устрій. Проте, трансформація державного устрою може створити нові проблеми у сфері бюджетного регулювання пов'язані з: необхідністю перегляду меж адміністративно-територіальних одиниць (з метою забезпечення їх фінансової спроможності); послаблення

державного контролю органів місцевого самоврядування на регіональному та субрегіональному рівнях за реалізацією повноважень; поглибленням диспропорцій економічного та соціального розвитку територій у разі скорочення субвенцій у межах політики регіонального розвитку.

Особливістю проведення бюджетної децентралізації України, є те, що одночасно із нею відбувається реформа адміністративно-територіального устрою. Однак даний факт активно приховується, оскільки для проведення цієї реформи необхідно залучати відповідних науковців, які займаються даною проблематикою та розширювати коло експертів [3, с. 5].

З метою зменшення негативного впливу слід вжити такі заходи: провести реформування адміністративно-територіального поділу; удосконалити закон про виконавчі органи влади; вдосконалити правове регулювання участі громадян в бюджетному процесі та систему міжбюджетних трансфертів.

Також для посилення фінансової спроможності органів місцевого самоврядування потрібно: забезпечити оптимальний перерозподіл повноважень та фінансових ресурсів між центральними і місцевими органами влади й місцевого самоврядування; законодавчо затвердити реальні показники державних соціальних стандартів; підвищити ефективність адміністрування місцевих податків і зборів шляхом формування єдиної бази даних (для податку на нерухомість); забезпечення переходу від триступеневої бюджетної моделі взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами для забезпечення міжбюджетних трансфертів для бюджетів об'єднаних територіальних громад; підвищити ефективність управління бюджетними коштами, а також відкритість та прозорість бюджетного процесу на всіх його стадіях.

Отже, головною метою бюджетної децентралізації є формування бюджетної системи, яка спроможна забезпечувати населення необхідними суспільними благами та послугами через самодостатні, фінансово незалежні органи місцевого самоврядування.

Література:

1. Бюджет України – 2013 (Міністерство фінансів України). URL: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=404574&cat_id=404610.

2. Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень. URL: http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Monitor%20Quat%202013/KV_IV_2013_Monitoring_ukr.pdf

3. Мельничук А., Остапенко П. Децентралізація влади : реформа №1: аналітичні записки. Київ: ЦОП Глобус, 2016. 35 с.

Русін Віктор Миколайович

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

Олійник Марина Анатоліївна

*Начальник Управління ДКСУ
у Хмельницькому районі Хмельницької області*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТІВ КАЗНАЧЕЙСТВА УКРАЇНИ

Невід'ємною частиною забезпечення руху фінансових ресурсів у бюджетній сфері є казначейська система. За роки свого функціонування Казначейство України продемонструвало переваги казначейської системи виконання бюджетів. Проте до казначейства, як і до будь-якої інституції, ставляться вимоги постійного розвитку та вдосконалення, запровадження нових форм організації своєї діяльності. Сучасний стан розвитку інформаційних технологій і телекомунікаційних систем ставить нові вимоги перед органами казначейства щодо вдосконалення розрахункового обслуговування своїх клієнтів.

Державна казначейська служба України з метою спрощення та оптимізації обслуговування розпорядників та одержувачів бюджетних коштів запропонувала нову електронну форму обслуговування клієнтів з використанням сучасних інтернет-технологій та надійних засобів електронного цифрового підпису. Розширюючи сферу своїх послуг казначейство у 2014 році запустило пілотний проект, а з 2015 року активно впроваджує дистанційну форму розрахункового обслуговування клієнтів через мережу Інтернет «Клієнт Казначейства – Казначейство». Система дистанційного обслуговування побудована за класичним принципом Інтернет-банкінгу, забезпечуючи можливість клієнтам володіти інформацією в режимі реального часу про стан рахунків у

Казначействі та здійснювати операції, не покидаючи власного робочого місця.

Станом на 27.10.2017 року органами казначейства укладено із своїми клієнтами 13 624 договори на дистанційне розрахункове обслуговування з використанням програмно-технічного комплексу «Клієнт Казначейства – Казначейство». З них 3 140 клієнтів, які фінансуються з державного бюджету, 10 214 клієнтів, які фінансуються з місцевих бюджетів та 270 фондів (інших клієнтів або одержувачів бюджетних коштів відповідно) (табл. 1) [1].

Таблиця 1

Інформація щодо підключення до системи дистанційного обслуговування клієнтів через ПТК «Клієнт Казначейства – Казначейство» станом на 27.10.2017 року [1]

№ з/п	Назва ГУ ДКСУ	Кількість клієнтів, внесених до реєстру клієнтів СДО	Кількість клієнтів, з якими укладено договір на СДО (мб/дб/фонди)
1	ГУ ДКСУ у Вінницькій області	1197	1194 (1010/177/7)
2	ГУ ДКСУ у Волинській області	260	214 (155/55/4)
3	ГУ ДКСУ у Дніпропетровській області	2121	2102 (1585/452/65)
4	ГУ ДКСУ у Донецькій області	274	266 (199/63/4)
5	ГУ ДКСУ у Житомирській області	401	385 (284/90/11)
6	ГУ ДКСУ у Закарпатській області	253	249 (173/71/5)
7	ГУ ДКСУ у Запорізькій області	953	948 (728/204/16)
8	ГУ ДКСУ в Івано-Франківській області	207	201 (126/65/10)
9	ГУ ДКСУ у Київській області	513	456 (371/69/16)
10	ГУ ДКСУ у Кіровоградській області	453	429 (325/102/2)
11	ГУ ДКСУ у Луганській області	95	84 (64/20/0)
12	ГУ ДКСУ у Львівській області	721	666 (498/154/14)
13	ГУ ДКСУ у Миколаївській області	487	437 (340/87/10)
14	ГУ ДКСУ в Одеській області	736	721 (567/138/16)
15	ГУ ДКСУ у Полтавській області	965	916 (792/118/6)
16	ГУ ДКСУ у Рівненській області	204	191 (138/47/6)
17	ГУ ДКСУ у Сумській області	529	514 (402/103/9)
18	ГУ ДКСУ у Тернопільській області	556	545 (445/91/9)
19	ГУ ДКСУ у Харківській області	489	487 (373/103/11)
20	ГУ ДКСУ у Херсонській області	514	449 (314/119/16)
21	ГУ ДКСУ у Хмельницькій області	384	360 (280/68/12)
22	ГУ ДКСУ у Черкаській області	268	229 (187/40/2)
23	ГУ ДКСУ у Чернівецькій області	94	83 (64/15/4)
24	ГУ ДКСУ у Чернігівській області	204	180 (144/35/1)
25	ГУ ДКСУ у м. Києві	1318	1305 (650/643/12)
26	ДКСУ	20	13 (0/11/2)
Разом		14216	13624(10214/3140/270)

Усі 25 областей підключено і працюють у системі дистанційного обслуговування. Проте 6 007 клієнтів отримують лише виписки та 3 387 клієнта здійснюють платежі.

Використання система дистанційного обслуговування «Клієнт Казначейства – Казначейство» має ряд переваг, зокрема прискорення оброблення інформації та проведення розрахунків, оперативність у прийнятті управлінських рішень у процесі проведення фінансових операцій, зменшення кількості помилок, економія бюджетних коштів, економія робочого часу працівників, тощо (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна таблиця систем обслуговування клієнтів казначейства без та з використання системи дистанційного обслуговування

Без використання системи дистанційного обслуговування	З використанням системи дистанційного обслуговування
При підготовці пакету документів для органів казначейства клієнти витрачають кошти на витратні матеріали (папір, тонери, картриджі).	Пакет документів для органів казначейства готується в електронному вигляді. Відсутнє витрачання коштів на витратні матеріали.
Частина документів для органів казначейства подається в електронній формі у вигляді транспортних файлів, які зберігаються на змінних носіях. Існує ризик вірусного зараження комп'ютерної техніки органів казначейства та їх клієнтів.	Транспортні файли відсутні. Ризик вірусного зараження комп'ютерної техніки відсутній.
Для підготовки виписок клієнтам органи казначейства витрачають кошти на витратні матеріали (папір, тонери, картриджі), а також витрачається робочий час працівників.	Виписка формується автоматично в електронному вигляді. Працівники органів казначейства не витрачають робочий час та кошти на їх формування.
Під час доставки пакету документів до органів казначейства клієнти витрачають робочий час працівників та кошти на їх проїзд.	Документи до органів казначейства передаються через мережу інтернет. Відсутнє витрачання робочого часу працівників клієнтів казначейства та коштів на їх проїзд.
Ймовірність помилок при підготовці документів.	Документи проходять автоматизований технічний контроль.
Відсутня можливість отримання інформації в режимі реального часу про стан залишку на рахунку та статуси документів.	Стан рахунку доступний в режимі реального часу.
Прямий безпосередній контакт працівників казначейства з працівниками їх клієнтів. Існує корупційний ризик.	Контакт працівників казначейства з працівниками їх клієнтів відсутній.

Процес переведення на дистанційну форму обслуговування усіх клієнтів казначейства певною мірою затягується. Це обумовлено наявністю певних побоювань та застережень із сторони клієнтів казначейства та окремими проблемними моментами роботи системи.

Підключення клієнтів до системи дистанційного обслуговування та консультаційна підтримка на всіх етапах її використання є безкоштовними. Проте клієнтам необхідно понести разові витрати на носії ключової інформації. Не усі бюджетні установи готові понести такі витрати, хоча їх окупність навіть за умови невеликих кошторисних призначень бюджетних установ досягається приблизно за пів року. Окремі бюджетні установи не мають можливості забезпечити свої установи необхідними фаховими працівникам для роботи із дистанційною системою обслуговування клієнтів казначейства. У ряді бюджетних установ спостерігається саботаж зі сторони окремих працівників щодо переходу на дистанційну форму обслуговування. Такі працівники бажають мати можливість під прикриттям візиту до органу казначейства використати свій робочий час у власних цілях.

Органи казначейства постійно вдосконалюють та розширюють можливості системи дистанційного обслуговування «Клієнт Казначейства – Казначейство» аналізуючи наявні проблеми та розширюючи можливості. На початкових етапах по системі дистанційного обслуговування «Клієнт Казначейства – Казначейство» здійснювались розрахунки лише до 1 млн. грн., проте із кінця серпня 2017 року цю граничну суму знято. Це у свою чергу сприятиме збільшенню кількості клієнтів.

Уряд України прийняв рішення, що забезпечить обмін електронними документами між органами Казначейства та розпорядниками і одержувачами бюджетних коштів шляхом дистанційного обслуговування клієнтів з використанням програмно-технічного комплексу «Клієнт казначейства –Казначейство». Це передбачено розпорядженням щодо деяких питань дистанційного обслуговування розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів, згідно якого з 1 січня 2018 року розпорядники коштів державного бюджету зобов'язані стовідсотково перейти на систему дистанційного обслуговування «Клієнт казначейства – Казначейство». Поетапно на дистанційну форму обслуговування клієнтів казначейства мають перейти й установи місцевого підпорядкування. Розпорядникам (одержувачам) коштів місцевих бюджетів рекомендовано

визначити пріоритетним казначейське обслуговування через систему дистанційного обслуговування “Клієнт казначейства – Казначейство” та здійснити організаційно-технічні заходи щодо підключення до зазначеної системи, а саме: з 1 квітня 2018 року – розпорядникам (одержувачам) коштів обласних, районних бюджетів, міст (у тому числі районів у містах), бюджетів об’єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад; з 1 липня 2018 року – розпорядникам (одержувачам) коштів бюджетів територіальних громад сіл, їх об’єднань, селищ [2].

Отже, підсумовуючи вище викладене відзначимо, що на даний час в системі казначейства розроблено та вдосконалено систему електронного документообігу із використанням сучасних інтернет-технологій що дає можливість обслуговувати свої клієнтів дистанційно. Із врахуванням норм останніх прийнятих нормативних актів у цій сфері, можна стверджувати, що до середини 2018 року на систему дистанційного обслуговування «Клієнт казначейства – Казначейство» будуть переведені усі розпорядники та одержувачі коштів як державного так і місцевих бюджетів. Повномасштабне впровадження система дистанційного казначейського обслуговування зекономить бюджетні кошти та робочий час працівників органів казначейства та їх клієнтів, а також оптимізує взаємодію з органами державної влади та місцевого самоврядування шляхом надання доступу до інформаційних ресурсів.

Література:

1. Інформація щодо підключення до системи дистанційного обслуговування клієнтів через ПТК «Клієнт Казначейства – Казначейство». URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/369774;jsessionid=1D7534921B930F5DEFC01056A1F3D6BE>.

2. Деякі питання дистанційного обслуговування розпорядників (одержувачів) бюджетних коштів. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 816-р від 15.11.2017 р. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=250431800>.

Савчук Світлана Василівна

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

НЕОБХІДНІСТЬ СЕРЕДНЬОСТРОКОВОГО БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ В УМОВАХ БЮДЖЕТНОГО РЕФОРМУВАННЯ

Реалізація бюджетної реформи в Україні потребує першочергового вдосконалення бюджетного процесу, що забезпечить трансформацію підходів до управління державними фінансами та здійснення бюджетної політики на державному та місцевому рівнях. Для підвищення ефективності розподілу та використання бюджетних коштів, посилення прозорості у бюджетному процесі та відповідальності його учасників визначальним стало впровадження й поширення у вітчизняній практиці програмно-цільового бюджетування, який передбачає застосування середньострокового бюджетного планування для прийняття ефективних управлінських рішень та забезпечення фінансової стабільності як у державі загалом, так і в окремих регіонах.

Згідно Концепції застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі ще з 2002 року передбачено необхідним його елементом середньострокове бюджетне планування, що являє собою визначення головними розпорядниками бюджетних коштів на підставі Програми діяльності Кабінету Міністрів України плану своєї діяльності на середньостроковий період та обсягу необхідних коштів для досягнення поставлених цілей у середньостроковій перспективі [2]. Даним документом вказано мету та обґрунтовано доцільність переходу до середньострокового планування бюджетів, що дасть змогу забезпечити взаємозв'язок стратегічних планів діяльності із реальними бюджетними ресурсами на довгостроковий період.

Відмітимо, що саме середньострокове бюджетне планування є тим інструментом, який забезпечує відповідність бюджетної політики у поточному періоді з окресленими стратегічними цілями і пріоритетами, що сприяє безперервності бюджетного процесу. Якраз і посилення в сучасних умовах зв'язку між стратегічним та поточним бюджетним плануванням, прийнятими стратегіями розвитку і реальними можливостями бюджетів обумовлює підвищення ефективності і результативності використання бюджетних ресурсів. Застосування середньострокового бюджетного планування дає змогу вирішити

проблему фінансування усіх передбачених програм та заходів, а також оцінити ступінь реалізації бюджетної політики, її відповідність макроекономічним прогнозам.

Змінами до Бюджетного кодексу України у 2010 р. було регламентовано із застосуванням програмно-цільового методу у бюджетному процесі складання прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди [1]. Тому в сучасних умовах бюджетного реформування необхідним є забезпечення високої якості таких прогнозів, дотримання точності та реальності у досягненні результатів прогнозування.

З ухваленням Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки передбачено запровадження середньострокового бюджетування з визначенням розподілу бюджетних ресурсів відповідно до пріоритетів розвитку на 3 роки [3]. Для дотримання збалансованості бюджетної і податкової політики визначено необхідність прийняття середньострокової бюджетної декларації, запровадження більш прозорої процедури окреслення пріоритетів політики, активізації ролі та посилення відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів у процесі бюджетного планування.

В контексті зазначеного Міністерством фінансів України розроблено проект змін до Бюджетного кодексу України щодо вдосконалення програмно-цільового методу бюджетування та запровадження середньострокового бюджетного планування. Важливим аспектом внесення таких змін є прийняття трирічної бюджетної декларації, що дасть змогу поєднати стратегічні пріоритети розвитку із реальними можливостями бюджету країни. Зважаючи на це, вже на 2018 рік проект Державного бюджету України був представлений з урахуванням розробленої середньострокової бюджетної резолюції на 2018-2020 рр.

Крім того, варто зазначити, що на місцевому рівні запровадження середньострокового бюджетного планування також сприятиме підвищенню передбачуваності та послідовності бюджетної політики місцевими органами. Це дасть змогу окреслити дієві заходи щодо її здійснення впродовж наступних бюджетних періодів, і відповідно вчасно виявляти негативні тенденції у бюджетній політиці, посилити конструктивну взаємодію державних та місцевих органів влади у процесі складання бюджетних прогнозів та бюджетів різних рівнів.

Таким чином, запровадження середньострокового бюджетного планування є важливим етапом у бюджетному реформуванні, особливо у

сучасних умовах впровадження процесів децентралізації та поширення програмно-цільового методу бюджетування. Оскільки прогнозованість бюджетних показників вимагає чіткого визначення стратегічних пріоритетів при реалізації реформ в межах наявних можливостей бюджетів, відповідальності усіх учасників бюджетного процесу, його прозорості, що забезпечить відновлення довіри населення до органів влади різних рівнів та підвищення якості наданих суспільних благ.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

2. Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі. Розпорядження Кабінету Міністрів України №538-р. від 14.09.2002 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/538-2002-%D1%80>.

3. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017—2020 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України №142-р від 08.02.2017 р. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/kabmin-ukhvalyv-stratehiiu-upravlinnia-derzhavnymu-finansamy>.

Сидор Ірина Петрівна

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СПРАВЛЯННЯ РЕСУРСНИХ ПЛАТЕЖІВ В УКРАЇНІ

Природні ресурси справляють величезний вплив на добробут нації, що обумовлено, перш за все, їх рідкістю і виснаженням. Непродумана державна політика в галузі використання природних ресурсів загрожує благополуччю майбутніх поколінь. Природні ресурси більшою мірою, ніж інші ресурси, зачіпають державні інтереси і відіграють велику політичну і економічну роль, тому стратегічне управління природокористуванням є одним з ключових факторів забезпечення національної безпеки та добробуту всієї держави.

Ресурсний сектор є одним з провідних секторів економіки України, та відіграє важливу роль в економічному розвитку країни, формуванні доходів державного та місцевих бюджетів. У зв'язку з цим надзвичайно актуальною є проблема побудови ефективної системи ресурсних платежів,

що забезпечує як вилучення на користь держави частини доходів, одержаних при використанні природних ресурсів, так і збереження достатніх стимулів для інвестицій в даний сектор економіки.

Фундаментальні зміни для екологічної та економічної ефективності ресурсних платежів потребують не просто впровадження екологічних податків, а налагодження процесу ефективного управління ними та постійного удосконалення їх форм.

В Україні платежі за користування природними ресурсами складають окрему групу податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Особливості розрахунку ресурсних платежів пов'язані, в першу чергу, з вмістом та призначенням конкретного виду природних ресурсів, а також з механізмом надання їх у користування. Ресурсні платежі є одним з вагомих економічних інструментів податкового регулювання економіки і можуть сприяти чи перешкоджати зростанню добробуту держави [1, с. 25].

Нині «екологічна» складова вітчизняної податкової системи представлена рентними платежами (користування надрами, водними, лісовими, ресурсами), платою за землю, орендною платою і екологічним податком (скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти; розміщення відходів; утворення радіоактивних відходів; тимчасове зберігання радіоактивних відходів; які є загальнодержавними обов'язковими платежами).

Основною метою запровадження у вітчизняну систему оподаткування ресурсних платежів є те, що вони покликані сприяти зменшенню негативного впливу на навколишнє природне середовище, заохочувати до економного споживання природних ресурсів і впровадження альтернативних джерел енергії. Проте, в Україні ні до набрання чинності Податкового кодексу України, ні після його запровадження практично не використовується стимулююча роль ресурсних платежів. Екологічне оподаткування не здійснює переорієнтацію принципів оподаткування з плати за фактично спричинену шкоду доквіллю на запобігання шкідливому впливу, що, насамперед, повинно відбуватись через техніко-технологічне вдосконалення галузей економіки, зокрема промисловості. Реалізація цього принципу спрямована на стимулююче адміністрування ресурсних платежів, раціональне використання навколишнього середовища, інноваційний розвиток техніко-технологічного потенціалу промисловості [2, с. 83].

За існуючої практики стягнення екологічних платежів до бюджету та системи розподілу державних коштів «екологічна» складова податкової системи в Україні має яскраво виражений фіскальний характер і спрямована здебільшого на поповнення бюджетних коштів, по суті, за рахунок експлуатації та забруднення природного середовища. Крім того, складається враження, що держава переважно декларативно вирішує проблеми збереження довкілля і взагалі виступає таким суб'єктом природокористування, котрому насправді вигідне заподіяння екологічної шкоди, компенсація за яку у вигляді зборів і штрафів формує бюджетні фонди охорони природи.

У розвинутих країнах світу (Швеції, Данії, Нідерландах, Великобританії, Норвегії, Німеччині і Італії) екологічні податки реалізуються в рамках «зеленої податкової реформи, тобто вони вводяться в податкову систему країни з урахуванням і у взаємодії з іншими (неекологічними) платежами, що дозволяє врахувати ефект «податкової взаємодії» та загальне податкове навантаження на юридичних осіб [4, с. 22].

В Україні з метою удосконалення екологічного оподаткування необхідним є перш за все:

— проведення постійного моніторингу впливу зростання ставки екологічного податку на рівень забруднення довкілля, користування природними ресурсами та господарську діяльність підприємств з метою забезпечення принципу «забруднювач платить», а також вплив ставок екологічного податку на фінансову діяльність підприємств в середньостроковій і довгостроковій перспективі;

— запровадження механізму постійної (щорічної) індексації нормативних показників відповідно до рівня інфляції, зміни цін товаровиробників тощо;

— забезпечення послідовного застосування принципу «забруднювач платить», з урахуванням розширення бази оподаткування та інших потенційних можливостей відповідних фінансових інструментів, зокрема – широке запровадження механізму торгівлі правами на викиди, екологічних податків на продукти, використання яких спричиняє забруднення довкілля;

— визначення для кожного виду природних ресурсів тієї частки платежів за користування ними, яка матиме природоохоронне спрямування і надходитиме до відповідних бюджетів;

— враховуючи сучасні тенденції розвитку ресурсні платежі повинні стимулювати зменшення забруднення навколишнього середовища та забезпечувати бережливе ставлення до нього під час проведення господарської діяльності [3, с. 56];

— екологічне оподаткування має сприяти впровадженню у виробництво екологічно чистих, ресурсо– та енергозберігаючих, маловідходних технологій;

— система екологічного оподаткування повинна вписуватись у загальну систему оподаткування, і при цьому бути доволі гнучкою, щоб забезпечити сталий розвиток економіки країни.

З метою вдосконалення системи управління природними ресурсами на територіальному рівні, а відтак підвищення економічної та екологічної ефективності ресурсних платежів, необхідно реалізувати відповідний комплекс першочергових заходів. Насамперед, на нашу думку, необхідно:

— розробити корпоративно-партнерські схеми взаємодії державного та приватного секторів у сфері використання природних ресурсів;

— впровадити інноваційні форми управління експлуатацією природно-ресурсних об'єктів (структурні, проектні, кластерні, корпоративні);

— удосконалити контроль за станом природно ресурсних об'єктів на засадах корпоративної соціальної відповідальності;

— упорядкувати відносини володіння, розпорядження та використання територіальними природними ресурсами на засадах делегування відповідних повноважень;

— здійснити комплексну оцінку регіональних природних ресурсів, підвищити капіталізацію природних ресурсів на основі природно-ресурсної ренти;

— запровадити на основі концепту муніципального управління систему паритетної участі владних та бізнес структур в управлінні природно-ресурсними комплексами шляхом створення корпорацій сталого розвитку регіонів;

— створити на різних територіальних рівнях фонди суверенного добробуту з використанням їх коштів для забезпечення сталого розвитку згідно з місцевими, регіональними та загальнодержавними інтересами.

Доцільно підкреслити, що в сучасних умовах еколого-техногенних кризових явищ у багатьох регіонах не тільки продовжується скорочення інвестицій у природоохоронну структуру, а й щорічно – як тенденція – не виконуються завдання введення в дію природоохоронних об'єктів,

впровадження екологобезпечних технологій, здійснення природоохоронного будівництва тощо. А тому комплекс намічених заходів сприятиме розвитку системи екологічного оподаткування в частині формування фінансових ресурсів задля забезпечення природоохоронних заходів довкілля.

Література:

1. Авраменко Н.Л. Екологічне оподаткування як складова державного регулювання екологічної безпеки України // Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища: монографія/ за ред. д.е.н., проф. О.І. Маслак. Кременчук: Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2012. 250 с.

2. Віленчук О. Гармонізація єдиного еколого-економічного простору України. *Економіка України*. 2011. № 3 (568). С. 80 – 91.

3. Добровольська О. П. Податкове регулювання екологічної безпеки регіону. *Вчені записки Хмельницького національного економічного університету. Серія «Економіка»*. 2010. Т. 21(60). №1. С. 51 – 60.

4. Екологічне оподаткування в Україні: реалії та напрями вдосконалення з урахуванням світового досвіду: Наук. Вид. НАН України, Ін-т економіки. О.О. Веклич. Київ, 2001. 45 с.

Сидорчук Анатолій Андрійович

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФОРМИ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Формування у домогосподарств руху грошових коштів дозволяє говорити про утворення фінансових ресурсів, які за відрахуванням витрат на споживання створюють основу для заощаджень домогосподарств. Такі процеси обов'язково супроводжуються рухом грошових коштів, які набувають форми фінансових ресурсів [1, с. 10; 2, с. 137]. Як і будь-які фінансові ресурси, такі заощадження потребують рішень щодо їх ефективного використання, тобто виступають об'єктом управління [3, с. 322]. Досвід функціонування домогосподарств в умовах трансформаційних відносин свідчить про наявність проблемних аспектів щодо формування фінансових ресурсів та їх подальшого залучення до інвестиційних процесів, зокрема в розрізі оптимізації структури витрат

домогосподарства та забезпечення належного рівня доходів, які б дозволили формувати заощадження.

Форми заощаджень домогосподарств є безризикові та ризикові.

Існують активи для заощаджень, майбутня дохідність яких у момент погашення є відомою. Такі активи вважатимемо безризиковими і до їхнього складу включено депозит у банківській установі або кредитній спілці; недержавні пенсійні плани, облігації та ін.

Щодо банківських депозитів, то стан довіри населення до українських банків характеризується безумовною тенденцією до зниження (табл. 1).

За даними табл. 1 ми можемо говорити про те, що за період 2013 – 2016 рр. величина депозитів скоротилась удвічі – від 390 млрд. грн. до 190 млрд. грн.

Таблиця 1

**Депозити домашніх господарств у 2013 – 2016 рр. млрд. грн.
(станом на січень відповідного року) [4]**

Депозити	2016	2015	2014	2013
У гривнях	190,88	196,14	256,36	393,15
У доларах	187	180,63	148,97	181
У Євро	34,52	31,77	30,09	-

Ситуація з депозитними внесками вітчизняних домогосподарств яскраво продемонструвала залежність рішень домашніх господарств про здійснення заощаджень від загальної політичної та економічної ситуації в країні. Мав місце і зворотний зв'язок: зміни інтересів населення суттєво впливають на стан функціонування фінансових установ і позначаються на загальній ситуації в країні, адже депозити домогосподарств становлять близько 60% усіх коштів, залучених депозитними корпораціями.

Як форма безризикових заощаджень депозит має свої переваги та недоліки. До переваг ми відносимо надійність (у значенні гарантованої дохідності), існування системи страхування депозитних вкладів та широку лінійку депозитних вкладів (у значенні періоду, капіталізації, можливість дострокового розірвання і т.п.). Недоліками депозиту виступають низька гарантована дохідність (може бути нижче інфляції), обмеження по сумі страхування (200 тисяч грн.) та обмежена ліквідність депозитного вкладу.

Як інструмент заощадження домогосподарствами можуть використовуватись також і безризикові цінні папери – облігації (у першу чергу, державної позики). Проте, вони не активно не використовуються, оскільки забезпечують дохід на рівні нижчому ніж депозит. Станом на 1

квартал 2017 р. дохідність за облігаціями України знаходиться у діапазоні 9-10% річних [5].

Щодо недержавних пенсійних планів, то згідно з даними порталу Української асоціації інвестиційного бізнесу в Україні діє 58 недержавних пенсійних фондів вартість активів яких складає 250 млн. грн. [6]. Для порівняння – ресурси державного Пенсійного фонду України складають більше 250 млрд. грн., тобто сумарно вартість усіх недержавних пенсійних планів рівна 0,1% від величини ресурсів Пенсійного фонду України.

Таким чином, за обсягом коштів, серед безризикових форм заощаджень населення перевага безумовно належить депозитам.

На противагу безризиковим формам заощаджень, ризикові форми представляють собою заощадження в активи, майбутня дохідність яких у момент погашення є невідомою. До їхнього складу включено акції, нерухомість, валюта тощо. Щодо масштабів використання даних форм, то за даними соціологічних опитувань, таким фінансовим інструментом, як операції на фондовому ринку користується 0,4% респондентів, а і в перспективі передбачається зниження цього показника. Ще одним інструментом заощаджень, які пропонують банківські установи, є купівля дорогоцінних металів (золота, платини тощо) та цінних монет. І це перспективний інструмент, адже їх вартість постійно збільшується, однак для більшості вітчизняних домогосподарств така операція недоступна через доволі високу вартість та відносно невисоку ліквідність злитків, які і виступають об'єктом інвестування.

У ринковій економіці заощадження населення займають особливе місце серед економічних явищ, бо перебувають на межі інтересів громадян, держави та фінансових організацій. З одного боку, заощадження є важливим показником рівня життя населення, пов'язаним із його споживанням, доходами та видатками, а з іншого – заощадження являють собою цінний ресурс економічного розвитку, джерело інвестицій та кредитування господарства.

Література:

1. Фінанси: підруч. / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К. : Знання, 2008. 611 с.
2. Фінанси : вишкіл студії : навч. посіб. / [С. І. Юрій, Й. М. Бескид, М. М. Тріпак та ін.] ; за ред. д.е.н., проф. Юрія С. І. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 357 с.

3. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку / Т. О. Кізима ; [вст. Слово С. І. Юрія]. К. : Знання, 2010. 431 с.

4. Депозити домашніх господарств, залучені депозитними корпораціями (крім Національного банку України) у 2013-2016 рр. (станом на січень відповідного року). URL: <http://www.bank.gov.ua>.

5. Аналітика / Dragon capital. URL: <http://www.dragon-capital.com/ru/chastnym.html>.

6. Аналітичний огляд / Українська асоціація інвестиційного бізнесу. URL: http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart/256148.html.

Сігаш Тетяна Дмитрівна

*К.е.н., завідувач навчально-методичної лабораторії
Вінницького технічного коледжу*

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У процесі становлення і функціонування ринкової економічної системи, інноваційний розвиток та підтримка малого підприємництва стримується, здебільшого через різноманітні фінансові бар'єри та обмеженість наявних фінансово-кредитних ресурсів. Зважаючи на те, що проблеми активізації інноваційної діяльності підприємств вимагають термінового розв'язання, вітчизняні науковці здійснюють численні дослідження у цьому напрямі та стверджують, що суттєві структурно-технологічні зрушення на основі розвитку інноваційного процесу, ринкової та інформаційно-комунікаційної інфраструктури потребують потужного фінансового забезпечення та державного регулювання. Реальні труднощі з фінансуванням є нині чи не найголовнішою проблемою для малого підприємництва України. Неefективність зусиль у державі для покращення ведення підприємницької діяльності, впровадження фінансово-кредитної та експортної підтримки, стимулювання інноваційно-інвестиційних процесів, відсутність системності та послідовності у боротьбі з кризовими явищами призвели до поглиблення тенденцій погіршення підприємницького середовища. При цьому в найбільш важкому становищі опинились малі підприємства, особливо ті, що здійснюють інвестиції в інновації.

Поняття «підприємство» є надзвичайно ємним, бо в ньому переплітається сукупність економічних, юридичних, політичних,

історичних і психологічних відносин. Підприємництво – це вміння починати та вести справу, здійснювати нововведення, бути ініціативним, долати стереотипи, зважуватися на ризик. Роль малого підприємництва значною мірою полягає, зокрема, у забезпеченні зайнятості шляхом створення нових робочих місць і поглинання надлишкової робочої сили. Малі підприємства значно менше дестабілізують ситуацію на ринку робочої сили при банкрутстві окремих з них порівняно з великими підприємствами. Завдання держави – створювати передумови, що стимулюють вкладання інвестицій у цей сектор економіки. Підтримка з боку держави має здійснюватися взаємопов'язаними шляхами: допомогою у формуванні стартового капіталу для відкриття підприємства; забезпеченням сприятливих умов для подальшого розвитку функціонуючих малих підприємств.

Одним із головних напрямів підтримки малого підприємництва є створення системи фінансово-кредитної підтримки. Найважливіші важелі державної фінансової підтримки малого підприємництва в Україні можна поділити на дві основні групи методів – прямі й непрямі.

Механізм прямих заходів включає такі основні форми державної фінансової підтримки малого підприємництва:

- надання субсидій;
- надання позик;
- формування державних фондів;
- створення спеціалізованих фінансових установ.

Заходам другої групи властивий непрямий характер, вони поступово витісняють важелі прямого адміністративного впливу. До основних форм такої державної фінансової підтримки підприємництва передусім слід віднести:

- податкові знижки (або повне звільнення від інших податків);
- податкові пільги;
- прискорену амортизацію;
- знижки на науково-дослідні витрати, на витрати, пов'язані з підготовкою кадрів для підприємницької діяльності тощо.

Зазначені форми державної підтримки використовуються в Україні та зарекомендували себе як ефективні, гнучкі важелі державної допомоги, які мають в основному недискримінаційний характер.

Усі підприємства, навіть ті, справи яких ідуть успішно, в майбутньому можуть мати необхідність у фінансуванні, зокрема на такі потреби:

- розгортання нового підприємства;

- розвиток нових технологій та розробка випуску нових продуктів;
- поширення підприємництва (нові споруди, вдосконалення технології, найм кадрів) та освоєння нових ринків.

Доступ щодо сталого фінансування за доступними процентними ставками залишається життєво важливим питанням для представників малих підприємств. До засобів, що створюють сприятливі умови для розвитку малого підприємництва, належать:

- наявність доступного капіталу (суми, нагромаджені за рахунок приросту капіталу, які можуть бути використані малими підприємствами);

- відповідна структура установ (система комерційних банків, індустрія ризикового фінансування, фондові біржі та інші механізми, що дають змогу зв'язати постачальників капіталу з тими, хто має в ньому потребу);

- помірні проценти;

- відповідні фінансові механізми (різні види позик, відповідні форми інвестування акціонерного капіталу).

Головне питання – визначити, що держава може зробити для сприяння формуванню цих засобів, у зв'язку з чим доцільно визначити такі вагомні завдання у галузі фінансування малих підприємств:

- розширення участі комерційних банків у наданні позик малим підприємствам;

- забезпечення збільшення капіталу, який може бути використано шляхом розвитку конкуренції на ринку надання позик малим підприємствам;

- зміщення акцентів і раціоналізація державних програм допомоги малим та середнім підприємствам;

- надання акціонерного капіталу малим підприємствам.

На доступність фінансування впливає система забезпечення позик, подібна до тієї, що діє в інших країнах. Держава замість того, щоб витрачати гроші на субсидії та дотації, може сприяти наданню приватним сектором позик підприємствам, які мають у цьому потребу, гарантуючи повернення позики у разі їх неплатоспроможності. Таким чином, країна зменшує ризик для позикодавця й усуває головну перешкоду на шляху надання позик малим підприємствам. Щоб ця програма функціонувала, має існувати комерційна банківська система із зазначеним капіталом. Крім того, потрібно виділити певні державні ресурси, оскільки якусь частку позик не буде сплачено позичальниками, й потрібно буде повернути позику або її частину кредиторів. Однак на жаль, кредитних джерел для

малого підприємництва в Україні практично немає. Основна причина – незадовільний стан економіки: спад виробництва, інфляція, нестабільність у регулюванні фінансової і банківської діяльності. Тому банки видають лише короткострокові кредити (на 3-6 місяців) під високі процентні ставки та задовольняють лише незначну частку бізнесменів.

Разом з тим, в Україні існує три потенційно доступних джерела одержання фінансів для малого підприємництва:

— Український фонд підтримки підприємництва;

— Український державний фонд підтримки селянських (фермерських) господарств;

— Державна інноваційна фінансово-кредитна установа.

З огляду на світовий досвід, ефективно діюча фінансова політика, спрямована на стимулювання розвитку малого підприємництва, є вирішальним чинником у побудові ринкової економіки. Аналіз свідчить, що у державі недосконала та руйнуюча система оподаткування й відсутність цілеспрямованої послідовної фінансової підтримки підприємництва – основні перепони на шляху розвитку малого підприємництва.

Удосконалення державної фінансової підтримки підприємництва потребує запровадження єдиної фінансово-кредитної політики, спрямованої на підтримку суб'єктів малого підприємництва. Реалізація цієї політики має передбачати такі чинники:

— вдосконалення кредитної політики;

— вдосконалення податкової політики. Важливим кроком у забезпеченні державної підтримки підприємництва є створення сприятливого податкового клімату для суб'єктів малого підприємництва, зокрема для тих, які здійснюють діяльність у пріоритетних напрямках;

— подальше вдосконалення прямої фінансової підтримки з боку держави, що передбачатиме: фінансування за рахунок бюджетних коштів державних, галузевих та основних регіональних програм підтримки малого підприємництва; залучення коштів місцевих бюджетів для фінансування регіональних програм розвитку підприємництва, цільових проектів; забезпечення умов для створення й діяльності недержавних фондів підтримки підприємництва; заохочення громадських об'єднань, фінансових організацій у спрямовуванні коштів на підтримку розвитку малого підприємництва.

Отже, реальна державна фінансова допомога малому підприємству сприятиме його становленню, зокрема появі нових суб'єктів

господарювання, створенню відповідних умов розвитку та зміцненню конкурентоспроможності малого підприємництва на національному та світовому ринку.

Література:

1. Joseph Picard. Small business aid bill stalls in Senate // International business Times. URL: <http://www.ibtimes.com/articles/senate-small-business-banks.htm>.

2. Васільєва Л. М. Розвиток малого підприємництва в зарубіжних країнах. *Держава та регіони*. 2016. №7. С. 56 – 60.

3. Давідов М. В. Шляхи організаційно-фінансового забезпечення інноваційного процесу на підприємствах України. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №4(82). С. 130 – 134.

Стащук Олена Володимирівна

К.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту

Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Динамічне ринкове середовище, в якому здійснюють свою фінансово-господарську діяльність акціонерні товариства (АТ), передбачає наявність зовнішніх та внутрішніх чинників, що можуть спричинити негативний вплив на ефективність фінансово-господарської діяльності АТ у вигляді їх збитковості, несинхронності грошових потоків, зниження рівня самофінансування, рівня їх платоспроможності та ліквідності. В таких умовах зростає необхідність теоретичних та практичних розробок щодо визначення механізму фінансової безпеки АТ як однієї з найбільш поширених форм господарювання не лише в Україні, а й у світі.

Своєчасне виявлення негативних факторів та мінімізація їх впливу на фінансову діяльність АТ є елементом забезпечення їх фінансової безпеки. Критичний аналіз літератури вказує на відсутність єдиних підходів до виокремлення особливостей та ідентифікації сутності фінансової безпеки суб'єктів підприємницької діяльності. З огляду на вище зазначене, метою даного дослідження є систематизація підходів до трактування поняття фінансової безпеки підприємств та на їх основі, з врахуванням особливостей функціонування АТ, виокремлення типових характеристик їх фінансової безпеки.

Усі вітчизняні та зарубіжні дослідження щодо фінансової безпеки суб'єктів господарювання дозволяють нам систематизувати такі підходи до інтерпретації її сутності стосовно АТ:

1) Фінансова безпека підприємства як захищеність від зовнішніх та внутрішніх загроз. Відповідно до такого підходу дослідники під поняттям фінансової безпеки окремих суб'єктів підприємництва розуміють їх стійкість до внутрішніх та зовнішніх, існуючих або потенційних небезпек (загроз). Колектив авторів під керівництвом В. Гапоненка під загрозою розуміють такий розвиток подій, внаслідок яких зростає можливість або виникає ймовірність порушення функціонування суб'єкта підприємницької діяльності та заподіяння збитків [1, с. 112]. Таких аспектів фінансової безпеки суб'єктів господарювання дотримуються В. Куцик, А. Бартиш, К. Горячева, Р. Папєхін, М. Мікуліна, Н. Кравчук, А. Чупіс та інші. Позитивною рисою у даному підході вважаємо комплексне врахування як зовнішніх небезпек підприємства, так і внутрішніх. Проте, в умовах динамічного ринкового середовища захистити АТ від загроз у повному обсязі неможливо, тому захищеність АТ від впливу зовнішніх та внутрішніх чинників повинна бути, насамперед, зосереджена на своєчасному виявленні та мінімізації негативного впливу чинників. На наш погляд, стан захищеності АТ від зовнішніх та внутрішніх загроз буде також проявлятися у випадку, якщо після настання негативного впливу подій суб'єкт господарювання зможе відновити свою фінансово-господарську діяльність в обсязі, не меншому, ніж до виникнення небажаної для нього ситуації.

2) Фінансова безпека підприємства як стан його фінансової стійкості та система кількісних та якісних індикаторів оцінювання фінансового стану підприємства. Подібних тверджень дотримуються Т. Кузенко, І. Бланк, В. Богомолів, В. Мунтіян, Л. Мартюшева, О. Судакова, О. Ареф'єва, В. Каркавчук, В. Богомолів, В. Шелест та інші. Представники такого підходу стверджують, що АТ має достатній рівень фінансової безпеки, якщо воно має такі ознаки фінансової стійкості: прибутковість, достатній рівень ліквідності, платоспроможність, високий рівень ділової активності, позитивна динаміка валюти балансу, нерозподіленого прибутку та власного капіталу тощо. На наш погляд, для АТ варто виокремити наступні індикатори: дивідендний дохід на одну просту акцію, рентабельність акцій, динаміка балансової вартості акцій, цінність акції тощо. Вважаємо, що у даному підході варто визначити результативним показником індикатор максимізації ринкової вартості АТ.

Таке твердження впливає із того, що ринкова вартість АТ безпосередньо залежить від фінансового стану суб'єкта підприємництва, рівня дивідендних виплат, показників рентабельності, ліквідності, платоспроможності тощо. Проте, існуючі підходи пропонують нам застосування кількісних параметрів діяльності суб'єктів підприємництва з метою оцінки рівня їх фінансової безпеки. На наше переконання, акціонерна форма господарювання має також і якісні параметри фінансової безпеки, зокрема до них ми відносимо зростання рівня кредитоспроможності, зростання рівня інвестиційної привабливості, зростання іміджу суб'єкта підприємництва, використання інноваційних форм платежів, відповідність термінів кредитування із напрямками вкладення фінансових ресурсів, використання якісних методик раннього попередження банкрутства тощо. З огляду на вище зазначене, пропонуємо в межах зазначеного підходу виокремити також підхід, відповідно до якого фінансова безпека АТ може відображатися також як система якісних індикаторів його функціонування.

3) Фінансова безпека підприємства як досягнення стану найбільш ефективного використання своїх фінансових ресурсів. Представники зазначеного підходу (О. Ареф'єва, Г. Вечканов, О. Кириченко, В. Мунтіян, Н. Реверчук та інші науковці та практики) стверджують, що АТ має достатній рівень фінансової безпеки, якщо його фінансові або корпоративні ресурси приносять максимальний ефект та забезпечують стійке зростання АТ. Варто погодитися із тим, що ефективність використання фінансових ресурсів класично передбачає позитивну динаміку показників рентабельності власного капіталу, рентабельності активів, ефективності грошових потоків, рентабельності інвестицій, фондоддачі тощо. Проте, на наш погляд, ефективність використання власних фінансових ресурсів АТ не можна зводити до окремих кількісних показників прибутковості. Оскільки ефективність фінансово-господарської діяльності АТ вимагає безперервного залучення фінансових ресурсів, то вважаємо, що в межах даного підходу доцільно виокремити такий критерій оцінки фінансової безпеки АТ, як мінімізація витрат (вартості) на формування фінансових ресурсів суб'єкта підприємництва. Такі витрати є трансакційними витратами капіталу АТ, а їх мінімізація призводить до зростання ефективності використання власного капіталу акціонерного товариства і, як наслідок, до зростання ринкової вартості підприємства та зниження в динаміці його середньозваженої вартості капіталу.

4) Фінансова безпека підприємства як узгодження та захист фінансових інтересів суб'єктів господарювання. Виокремлення критерію захисту фінансових інтересів як індикатора фінансової безпеки підприємств можна знайти у працях таких вчених, як: З. Варналій, Є. Радзіна, О. Барановський, практики аналітичного центру «Mabico», а також у Концепції фінансової безпеки України. Зокрема, О. Барановський зазначає, що фінансова безпека підприємства – це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій та установ фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання фінансових зобов'язань [2, с. 20]. Важливим є і той факт, що саме критерій захищеності фінансових інтересів є індикатором фінансової безпеки підприємницьких структур відповідно до Концепції фінансової безпеки України [3]. Фінансовий інтерес, відповідно до такого підходу, трактується як кооперація суб'єктів підприємницької діяльності із контрагентами зовнішнього фінансового середовища, внаслідок якої підприємство отримує ефект у вигляді прибутку. Як бачимо, можна відзначити кілька суперечливих аспектів щодо такого трактування фінансової безпеки. В першу чергу, науковцями не деталізовано які саме протиріччя можуть впливати на стан узгодженості фінансових інтересів підприємств. По-друге, у такому підході враховано лише контрагентів зовнішнього середовища, у той час, як фінансова діяльність суб'єктів підприємництва здійснює також і внутрішні фінансові відносини, наприклад, з приводу розподілу валових доходів або чистого прибутку.

Отже, можемо стверджувати, що захист фінансових інтересів на рівні АТ повинен стосуватися також безпеки їх операцій на фондовому ринку, безпеки операцій із фінансовими інвестиціями, а також критерієм фінансової безпеки АТ має бути не лише захищеність, але й узгодженість фінансових інтересів їх власників, акціонерів, кредиторів, інвесторів, персоналу, фінансових менеджерів та інших суб'єктів.

Узагальнюючи вище зазначені підходи, можемо стверджувати, що фінансова безпека АТ є багатогранним поняттям, яке:

- відображає здатність АТ здійснювати фінансову діяльність у стратегічних періодах;
- функціонує в умовах динамічного середовища, що передбачає вплив зовнішніх та внутрішніх релевантних чинників фінансової діяльності АТ;

— має на меті захист фінансових інтересів АТ, що повинні відповідати фінансовим цілям діяльності таких підприємств;

— забезпечує стан фінансової стійкості та фінансової рівноваги АТ внаслідок максимально ефективного використання фінансових та інших корпоративних ресурсів в умовах впливу чинників часу, ризику та ліквідності.

Література:

1. Гапоненко В. Ф. Экономическая безопасность предприятия: подходы и принципы / В.Ф. Гапоненко, А.А. Безпалько, А.С. Власков. М. : Изд-во "Ось-89", 2006. 208 с.

2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізм забезпечення) : монографія / О.І.Барановський. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. 759 с.

3. Концепція фінансової безпеки України. URL: www.ufin.com.ua/konceptcia/008.doc.

Ткачук Наталія Миколаївна

*К.е.н., доцент кафедри менеджменту, фінансів,
банківської справи і страхування
Хмельницького університету управління та права*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕОРЕТИЧНОЇ І СУТНОСТІ ТЕОРІЙ ГРОШЕЙ

Розвиток в Україні ринкових відносин зумовив підвищення ролі грошей в різних галузях економіки, а також перебудову кредитно-грошових відносин. Це стосується насамперед розвитку грошової системи і грошового обігу, кредитної та валютної систем. Економіка нашої держави пройшла всі етапи реформування грошової системи, послідовного переходу до постійної грошової одиниці - гривні. Розроблено досить ефективну грошову систему – державну систему регулювання грошового обігу, інфляції. Вдається уникнути емісії грошей і збалансувати грошову й товарну масу. Незважаючи на це, гроші є однією з головних категорій ринкової економіки, які, подібно до судинної системи, пронизують усі економічні відносини в суспільстві. В той же час, немає іншої такої економічної категорії, яка б досліджувалась з такою

пильною увагою багатьма дослідниками впродовж тривалої історії розвитку людства.

Гроші впливають на економічні процеси та розвиток суспільства за такими напрямками [1]:

— гроші приймають участь у визначенні цін на товари і послуги, ціни формуються під впливом попиту, пропозиції та конкуренції на ринку;

— з допомогою грошей підприємства в ході господарської діяльності визначають витрати обігу, відтак гроші виконують роль вимірника витрат підприємства;

— гроші посилюють зацікавленість підприємства у підвищенні ефективності виробництва та економічному використанні ресурсів.

При цьому роль грошей неоднакова за різних умов функціонування суспільства та економічної системи держави. Так, в адміністративно-командній економічній системі грошам відводилась допоміжна роль. Вони виступали інструментом контролю за народним господарством з боку органів державного управління. Відтак, використання грошей мало значення для визначення величини витрат на виробництво продукції (собівартості).

За умов ринкової економіки роль і значення грошей посилюється, оскільки товаровиробники функціонують на умовах різних форм власності та самостійності у визначенні обсягів реалізації продукції. Тому гроші в ринковій економіці є з'єднувальною ланкою між виробниками і споживачами. Гроші виконують нову роль – це капітал або самозростаюча вартість. Гроші приймають участь у відтворенні промислового капіталу, з їх допомогою відбувається створення та розподіл національного доходу через державний бюджет. Крім того, гроші (грошова маса) є об'єктом грошово-кредитного регулювання економіки. В умовах конкуренції між суб'єктами відтворювального процесу успіх більше приходить до тих суб'єктів ринкових відносин, хто краще розуміє сутність грошей і кредиту та краще володіє методами їх використання.

Грошова та кредитна системи істотно впливають на зростання сукупного національного продукту, національного доходу, на розвиток підприємств, рівень матеріального забезпечення населення. Функціонування грошей та кредиту дає змогу поєднати у безперервний процес виробництво, розподіл, обмін та споживання суспільного продукту.

Важливе значення для функціонування високорозвиненої ринкової економіки має монетарна політика держави, яка формується з

урахуванням закономірностей функціонування грошей і кредиту [4]. У зв'язку з цим дослідження сутності теорій та вивчення основних етапів їх еволюційного розвитку висувається сьогодні на передній план економічної науки.

Гроші як явище передбачають економічний порядок, в якому виробництво товарів є базою для розподілу робочої сили, а приватна власність стосується не лише товарів споживання, а й товарів виробництва; посилюється значення збалансованості між виробниками і споживачами на ринку. Еволюція грошей відбувається в контексті розвитку економічної історії. Відтак вчення про гроші є важливим розділом економічної історії, оскільки для побудови моделей функціонування економічної системи головною передумовою виступає аналіз грошової сфери.

Гроші поряд із вартістю товару належать до найскладніших і найважливіших категорій політичної економії. Тому не існує єдиної теорії грошей. Розкриття поняття, сутності, функцій та ролі грошей в економіці є предметом дискусій науковців і дослідників, що й мало вплив на формування наукових шкіл і вчень щодо трактування теорії грошей.

Теорії грошей – це сукупність поглядів різних напрямів світової економічної думки про роль і місце грошей в економіці. Теорія грошей повинна враховувати все, що пов'язано з функціонуванням грошей. Безсумнівно, розвиток теорій грошей зумовлений еволюцією грошових систем. Еволюція грошових теорій також зумовлена економічними та політичними умовами розвитку суспільства.

Теорії походження грошей (раціоналістична, еволюційна) повною мірою розкривають внутрішню природу грошей і їхнє місце в системі суспільного виробництва. Але розвиток товарно-грошових відносин сприяв появі нових зв'язків між сферою обігу і сферою виробництва. Це посилювало і поглиблювало інтерес учених до природи грошей та підштовхнуло до розвитку інших грошових теорій [2].

Визначенням раціоналістичного й еволюційного напрямів у розвитку економічної думки стосовно походження грошей не можна обмежувати теоретичними підходами до з'ясування ролі грошового феномену в суспільному виробництві.

У світовій науці чітко виділяють два підходи до вивчення теоретичних проблем грошей. Представники першого шукають відповіді на питання, пов'язані з внутрішньою природою грошей: що таке гроші; чому вони з'явилися та існують у суспільстві; як вони розвиваються і чому набували

тієї чи іншої форми тощо. Цей підхід до вивчення грошей можна назвати абстрактною теорією грошей. Найбільш відомими проявами такого підходу є номіналістична теорія, металістична теорія, державна теорія та ін.

Представники другого напрямку сприймають гроші такими, якими вони є, і, не заглиблюючись у дослідження їхньої природи, шукають відповіді на питання, що пов'язані з місцем і роллю грошей у відтворювальному процесі: якими проявами гроші впливають на реальну економіку; який механізм впливу грошового чинника на реальну економіку і як держава може використовувати цей механізм; яка має бути у зв'язку з цим грошова-кредитна політика в країні та ін. [3]. Цей підхід можна назвати прикладною теорією грошей.

Прикладна теорія має кілька напрямів, кожний з яких розглядається як окрема теорія. Найбільш відомим, ключовим напрямом є кількісна теорія, що сформувалася у зв'язку з дослідженням природи та причин зміни товарних цін. Кількісна теорія залежно від етапів її розвитку поділяється на класичну кількісну теорію та неокласичну кількісну теорію (сучасний монетаризм). Одночасно з неокласичним напрямом сформувалася спочатку кейнсіанська, а потім і неокейнсіанська концепції [4].

Процес еволюції грошей і теорій, що пояснюють їх походження, а також методів регулювання та управління грошовими відносинами, нараховує багатовікову історію. В загальному, розвиток теорій грошей в історичному ракурсі можна представити так: XIV ст. – металістична теорія; XVI-XVII ст. – номіналістична теорія; XVIII-XIX ст. – кількісна теорія грошей; XIX-XX ст. – монетаристська теорія грошей, кейнсіанська теорія грошей, марксистка теорія грошей, державна теорія грошей, функціональна теорія грошей; XXI ст. – інформаційна теорія грошей.

У світовій економічній думці існує два напрями розвитку теорії грошей: 1) класичний, неокласичний та сучасний монетаристський; 2) кейнсіанський, неокейнсіанський та пост кейнсіанський [4].

Не вдаючись до детального висвітлення сутності та особливостей кожної із зазначених теорій грошей відмітимо, що в найбільшій мірі життєздатними виявились ті грошові теорії, які пояснювали економічні та політичні проблеми свого історичного етапу розвитку, відповідали потребам держави, бізнесу, завданням регулювання економіки і водночас забезпечували стійкість грошового обігу та поступальний розвиток економіки.

Варто зауважити, що в сучасних умовах глобалізації економіки не може існувати однієї національної грошової теорії. Як свідчить практика, усі країни прийняли кількісну теорію за основу формування грошових відносин. Сучасний варіант кількісної теорії грошей надає широкий арсенал інструментів і методів для реалізації державою своєї монетарної політики. Відтак відзначимо, що в сучасних умовах ринкового господарювання кількісна теорія грошей з урахуванням її трансформації в кейнсіанську-неокласичну модель може стати домінуючою, що обумовлено суттєвим впливом на економічні відносини фінансового капіталу. На сьогодні, з урахуванням динамічного розвитку фінансових ринків, існує реальна можливість для синтезу та взаємного розвитку теорій грошей на єдиних методологічних засадах.

Література:

1. Івасів Б. С. Гроші та кредит: підручник/ Б. С. Івасів; НБУ, Мін-во освіти і науки України, Тернопільський нац. економічний ун-т. - 3-тє вид., змін. та доп. Тернопіль: Карт-бланш, 2008. 528 с.
2. Коваленко Д. І. Гроші та кредит: навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2011. 352 с.
3. Мищенко С. В. Современные проблемы теории денег и денежного обращения. К. : Центр научных исследований НБУ, Університет банківського дела, 2011. 230 с.
4. Савлук М. І. Гроші та кредит: підручник / Мін-во освіти і науки України, КНЕУ; ред. М. І. Савлук. – 4-тє вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2006. 744 с.

Тулай Оксана Іванівна

*Д.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНИХ ВИДАТКІВ НА РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Сьогодні в Україні ведеться чимало дискусій щодо масштабів соціальних видатків держави. Проте жодного конструктивного визначення соціальних зобов'язань держави не сформульовано. Більшість науковців основну мету здійснення соціальних видатків бюджету вбачають у забезпеченні соціальних потреб та підвищенні реальних доходів населення. З цим складно не погодитися, проте футурологічно

компенсаційне витрачання коштів бюджету на соціальні цілі має поступово переростати у соціальне інвестування майбутнього. Слід визнати, що в контексті парадигми сталого людського розвитку основним вектором системи функціонування соціальних видатків бюджету є здійснення інвестицій у майбутнє.

У доповіді ООН про людський розвиток за 2014 р. «Забезпечення сталого прогресу людства: зменшення уразливості та формування життєстійкості» зазначається, що потенціал людини формується протягом життя і його потрібно культивувати та підтримувати, оскільки в протилежному разі він може стагнувати; на потенціал впливають інвестиції, здійснені на попередніх етапах життя; чим раніше відбувається інвестування життєвого потенціалу людини, тим кращими є її перспективи [1]. А якщо у кожної людини будуть хороші перспективи, то і держава загалом процвітатиме. Це також означає, що соціальні видатки бюджету є не наслідком, а причиною ефективного економічного розвитку держави. В. Базилевич щодо цього зауважує, що одним із мегатрендів сучасного економічного розвитку є соціалізація, пов'язана з підпорядкуванням економічних процесів інтересам розвитку людини та суспільства загалом [2, с. 13–14].

Таким чином, соціальні видатки містять дві складові, тому їх необхідно класифікувати відповідно до кінцевого призначення: соціальна складова – це видатки на поточні потреби населення, а економічна – інвестиції у розвиток людського потенціалу, що впливають на продуктивність праці. Для реалізації завдань сталого людського розвитку пріоритетне значення мають соціальні видатки бюджету на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення, охорону навколишнього природного середовища.

Очевидно, що видатки на охорону здоров'я можна розглядати і як інвестиції у розвиток людського потенціалу, і як особисте споживання. Роль інвестиційної складової полягає в тому, що від здоров'я людини залежить реалізація її потенціалу, а це відповідно впливає на продуктивність праці. Якщо підтримка здоров'я продовжується після закінчення працездатного віку, то це можна розглядати як поточне споживання.

Відповідно до класифікації видатки на освіту – це, як правило, інвестування в розвиток людського потенціалу. Чим більший їхній обсяг, тим ефективніша інвестиція у майбутнє. Разом із цим здоров'я і освіта є не лише засобами досягнення, а й невід'ємними компонентами добробуту

людей. З огляду на це держава має інвестувати ці галузі навіть тоді, коли вони не забезпечують традиційного економічного ефекту.

Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення також характеризуються інвестиційною складовою. З позиції економічної доцільності вони є інвестиціями у розвиток людського потенціалу. Прикладами в цьому разі можуть бути виплати соціальних допомог дітям і сім'ям (безпосереднє інвестування розвитку людського потенціалу) тощо.

Видатки на охорону навколишнього природного середовища сприяють досягненню гармонійного руху суспільства у напрямку збереження довкілля для сучасного та майбутніх поколінь, з одного боку, зміцнення енергетичної та екологічної безпеки держави – з іншого.

Очевидно, що проблема втручання держави у соціальну сферу залишається відкритою. Здебільшого дискусії ведуться між прихильниками активного втручання держави у соціальну сферу та лобістами передання частини соціальної відповідальності громадянам. Можливо, ідеальним вирішенням проблеми було б збалансування цих двох концепцій. Однак у сучасних українських реаліях лише держава може мобілізувати необхідні ресурси, справедливо розподіляти суспільні блага, формувати ефективні соціальні інститути та створювати різноманітні соціальні програми. Сьогодні громадяни України, як ніколи, потребують державної підтримки та інвестицій у розвиток власного потенціалу.

Саме на врахуванні національно-історичних особливостей у побудові системи державних фінансів наголошував відомий німецький економіст і фундатор сучасних концептуальних засад державної соціальної політики А. Вагнер [3]. Як влучно висловився В. Андрущенко, «новаторство А. Вагнера полягало в підпорядкуванні бачення фінансової системи соціально-етичним і суспільно-державницьким критеріям» [4, с. 45]. Розмірковуючи щодо цього, С. Юрій зазначив: «Опираючись на теоретичні та практичні аспекти визначених історичним розвитком суспільства відповідних аксіом та законів, кожна країна здійснює постійний пошук на різних етапах свого розвитку найбільш оптимального співвідношення між конкурентним ринком і вільним підприємництвом, з одного боку, та втручанням держави в економіку та соціальну політику – з іншого» [5, с. 18]. Досліджуючи питання функціонального призначення держави в епоху глобалізації та її роль у регулюванні економічних процесів і соціальних взаємовідносин, Н. Кравчук вважає, що сучасний формат має зміщуватися «з тандему «риннок-держава» чи в оновленому

варіанті «глобалізація-держава» на діалектичну тріаду «людина-держава-глобальне суспільство» [6, с. 17].

Для того, щоби проаналізувати роль держави у розвитку людського потенціалу, здійснимо оцінювання структурних змін видатків зведеного бюджету, спрямованих на ці цілі, за допомогою одного з показників соціально-економічної статистики – індексу Рябцева. Для проведення дослідження серед інших квадратичних індексів (індексу Галлахера, індексу Салаї, індексу Гатєва) оберемо саме цей інтегральний коефіцієнт, оскільки він базується на чіткій шкалі оцінки структурних відмінностей.

Отримані значення показника структурних зрушень на основі даних щодо обсягу видатків Зведеного бюджету України у 2001–2015 рр. подано у табл. 1.

Таблиця 1

**Показники структурних зрушень обсягу видатків
Зведеного бюджету України на розвиток людського потенціалу,
розраховані за індексом Рябцева**

Порівняльний період (роки)	Значення індексу Рябцева	Інтерпретація
2001–2002	0,1536	суттєвий рівень відмінностей
2002–2003	0,1531	суттєвий рівень відмінностей
2003–2004	0,0839	низький рівень відмінностей
2004–2005	0,2692	суттєвий рівень відмінностей
2005–2006	0,0890	низький рівень відмінностей
2006–2007	0,0711	низький рівень відмінностей
2007–2008	0,0839	низький рівень відмінностей
2008–2009	0,2017	суттєвий рівень відмінностей
2009–2010	0,0470	дуже низький рівень відмінностей
2010–2011	0,1823	суттєвий рівень відмінностей
2011–2012	0,1005	низький рівень відмінностей
2012–2013	0,0443	дуже низький рівень відмінностей
2013–2014	0,2431	суттєвий рівень відмінностей
2014–2015	0,02524	тотожність структур

Джерело: розраховано автором.

Як підтверджують дані табл. 1, суттєві структурні зрушення характерні для 2001–2002 рр. (за рахунок перерозподілу видатків бюджету на освіту та на соціальний захист і соціальне забезпечення); 2002–2003 рр. (за рахунок збільшення видатків на охорону здоров'я та на соціальний захист і соціальне забезпечення); 2004–2005 рр., 2008–2009 рр. (за рахунок збільшення видатків на соціальний захист і соціальне

забезпечення та зменшення на охорону здоров'я); 2010–2011 рр. (за рахунок збільшення видатків на охорону здоров'я та на освіту) та 2013–2014 рр. (за рахунок збільшення видатків на освіту та зменшення видатків на охорону здоров'я). Значні структурні зрушення, що спостерігалися у вказані періоди, свідчать про зміну пріоритетів і нестабільність у витрачанні бюджетних коштів на розвиток людського потенціалу.

Водночас у 2003–2004 рр., 2005–2006 рр., 2006–2007 рр., 2007–2008 рр., 2011–2012 рр. спостерігався низький рівень структурних зрушень, а періоди 2009–2010 рр. та 2012–2013 рр. характеризувалися дуже низьким рівнем структурних зрушень, що вказує на певну стабільність у витрачанні бюджетних коштів, спрямованих на розвиток людського потенціалу. Тотожність структур спостерігалася у 2014–2015 рр., що свідчить про відсутність відмінностей щодо розподілу коштів, спрямованих на розвиток людського потенціалу в цей період.

Література:

1. Human Development Report 2014. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience provides, URL: <http://hdr.undp.org/en> (дата звернення 08.11.2017).

2. Базилевич В. Д. Концептуалізація мегатрендів економічного розвитку в контексті глобальних викликів сучасності. *Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ 15–16 листоп. 2012 р.) / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2012. С. 11–15.

3. Wagner A. *Grundlegung der politischen Ökonomie*. Leipzig: Winter, 1892.

4. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в XX столітті (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). Львів: Каменяр, 2000. 303 с.

5. Юрій С. Обрії фінансизму. Вісник Тернопільського національного економічного університету. Тернопіль, 2008. № 5. С. 13–18.

6. Кравчук Н. Я. Соціально відповідальна держава в контексті корекції глобальних фінансових дисбалансів. *Наукові записки*. Острог, 2012. Вип. 20. С. 12–18.

Ушакова Оксана Анатоліївна

*К.е.н., викладач, спеціаліст I категорії
Технічного коледжу НУБГП*

Харчук Вікторія Юріївна

*Студентка групи Ф-3
Технічного коледжу НУБГП*

ПРОБЛЕМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

На сучасному етапі економічного розвитку проблема підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств, регіонів, галузей тощо набуває особливої актуальності. Пріоритетним для країни є подальший розвиток ринку, створення передумов для її успішного входження у світову спільноту і визначення власного місця на міжнародній арені. Ключовим чинником конкурентоспроможності, якщо брати до уваги національну економіку або рівень підприємства, є підвищення загальної продуктивності.

У науковій літературі визначення конкурентоспроможності фігурує як здатність створювати і реалізовувати продукцію, якості якої привабливіші за якості аналогічної продукції конкурентів на внутрішньому і зовнішньому ринках. З науково-практичної точки зору ця тематика є важливою у контексті створення в Україні прийнятних умов для бізнесового поступу. Проблемами конкурентоспроможного виходу підприємств України на зовнішній ринок та окремими аспектами їх адаптації до нових бізнес-умов, умов сталого розвитку займаються такі вітчизняні вчені, як Білопольський М. Г. [1], Геєць В. М. [2], Мальчик М. В. [4], Сазонець О. М. [6], Скрипчук П. М. [7] та багато інших. Проте, використання переважною більшістю промислових підприємств старих традиційних методів управління функціями постачання, виробництва та розподілу не можуть забезпечити значних конкурентних переваг і, як наслідок, не можуть досягти необхідного рівня конкурентоспроможності.

Метою дослідження є виявлення напрямів підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств у контексті їх інвестиційно-інноваційної діяльності.

На етапі переходу української економіки до стійкого розвитку посилюється значення активізації інноваційної діяльності підприємств як

пріоритетного напрямку зміцнення конкурентоспроможності на основі підвищення ефективності виробництва, поліпшення якості продукції і послуг. Механізм функціонування економіки інноваційного типу передбачає наявність постійної циклічної трансформації, тобто засоби, вкладені в наукові дослідження, цілеспрямовано перетворюються в нові знання, отримані знання – в технологію і майстерність, які ефективно трансформуються в гроші. Одним із найбільш розповсюджених механізмів щодо державного впливу на розвиток конкурентоспроможності вітчизняних підприємств є законодавче стимулювання та створення нормативно-правового середовища для високотехнологічних галузей виробництва.

Конкурентоспроможність підприємств базується на якості, швидкості ухвалення рішень, технічній перевазі, обслуговуванні і диференціації продукту. Розробка концепції щодо зростанні показників конкурентоспроможності підприємства є складною проблемою, вирішення якої не може бути стандартним навіть для двох аналогічних підприємств, які працюють на одному сегменті ринку і мають однакові місії. Україна сьогодні є однією з найменш конкурентоспроможних країн.

З нашої точки зору, поняття конкурентоспроможності необхідно трактувати як спроможність об'єкта витримувати конкуренцію в порівнянні з ідентичними об'єктами в умовах конкурентного середовища. Враховуючи, що конкурентоспроможність підприємств пов'язана не лише з конкурентними перевагами, а й з конкурентними позиціями, особливу увагу необхідно звертати на формування й утримання конкурентних позицій підприємств, які визначаються: інноваційним потенціалом та результативністю інноваційного процесу; маркетинговими можливостями в галузі збуту; персоналом, орієнтованим на здобуття конкурентних переваг в освіті тощо.

Під конкурентоспроможністю країни Institute of Management Development, IMD розуміє здатність національної економіки створювати і підтримувати середовище, в якому виникає конкурентоспроможний бізнес. На Всесвітньому економічному форумі в Давосі презентували рейтинг глобальної конкурентоспроможності Global Competitiveness Index 2016-2017. Україна втратила в ньому шість позицій і опустилася з 79 місця серед 140 країн, на 85-те серед 138 держав. Лідером стала Швейцарія (5,81), друге місце у Сінгапуру (5,72). Найближчими сусідами України стали Намібія (84 місце) і Греція (86 місце) [3].

На світовому ринку конкурентоспроможними визнано менш як 1% українських товарів і послуг. Так, номінальний валовий внутрішній продукт (ВВП) за 2013 рік становив 1455 млрд. грн., а експорт – 682 млрд. грн. За даними 2016 року економіка України на 49,3% залежить від експорту (номінальний ВВП за підсумками 2016 року становив 2383,182 млрд. грн., а експорт – 1174,625 млрд. грн.) [5]. Таке становище в інвестиційній сфері склалося через: незбалансованість організаційно-економічної структури промисловості, яка характеризується низьким рівнем прибутковості експортно-орієнтованих підприємств; низький рівень роботи промислового сектору, що позначений спадом обсягів реалізації продукції, у тому числі продукції інноваційної; недостатньо високий рівень продуктивності праці і рентабельності тощо.

Результатом низької конкурентоспроможності підприємств є відсутність в Україні ряду наукоємних експортно-орієнтованих галузей, зокрема ІТ, виробництво медтехніки, легкового машинобудування. Крім того, в існуючих галузях приладобудування та сільськогосподарського машинобудування для виробництва продовжують широко використовуватися ресурсомісткі технології, що перешкоджає скороченню виробничих витрат і випуску інноваційної продукції в інших галузях економіки.

Світовий досвід підтверджує, що ефективність інноваційної економіки в стратегічній перспективі є більш імовірною вище, ніж в орієнтованій на сировинні ресурси, і тільки так можна забезпечити економічний і науково-технологічний суверенітет держави. Досвід Австралії, Бельгії, Італії, Канади, Швеції свідчить, що 100% витрат на науково-дослідні роботи вилучається з оподаткованих доходів компаній. Значний ефект може бути отриманий в результаті впровадження так званих податкових канікул, які надаються новостворюваним інноваційним підприємствам і організаціям, тобто в період їхньої найбільш ризикованої діяльності.

У процесі дослідження встановлено, що питання забезпечення конкурентоспроможності України в умовах сталого розвитку необхідно вирішувати з урахуванням стану екологічних, економічних та соціальних об'єктів певної країни (території, галузі, підприємства). З огляду на викладене нами сформовано такі шляхи підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств України в умовах сталого розвитку: екологобезпечний розвиток економіки на основі розв'язання ресурсо-екологічних та соціально-економічних завдань; відтворення та раціональне використання фінансових, зокрема

інвестиційних, трудових та матеріальних ресурсів на основі підтримання екологічної рівноваги, зокрема забезпечення умов для залучення інвестицій для модернізації виробництва і підвищення конкурентоспроможності підприємств та підготовка кваліфікованих трудових ресурсів, що відповідають вимогам міжнародного ринку праці; системна еколого-економічна реструктуризація промисловості, сільського господарства на основі узгодження цілей розвитку галузей, регіонів, підприємств тощо.

Література:

1. Білопольський М. Г. Стратегічний консалтинг в системі управління розвитком підприємства: ретроспектива та перспективи / О. В. Кленін, М. Г. Білопольський. *Вісник економічної науки України*. 2017. № 1(32). С. 134–165.
2. Геєць В. М. Економіка України: ключові проблеми і перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 1. С. 7–22.
3. Індекс конкурентоспроможності України залежить від темпів реформ. URL : <http://icps.com.ua/-indeks-konkurentospromozhnosti-ukrayiny-zalezhyt-vid-tempiv-reform---vasyl-povoroznyk/>.
4. Мальчик М. В., Коваль С. І. Рефлексивний підхід в управлінській діяльності. *Інституціоналізація процесів євроінтеграції: суспільство, економіка, адміністрування* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 21-22 квітня 2016 року). Рівне: НУВГП, 2016. С. 75–80.
5. Офіційний портал Міністерства Фінансів України URL : <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/?2016>.
6. Сазонець О. М. Динаміка транснаціоналізації та інтеграція ТНК в економіку України / О. М. Сазонець, Н. О. Широкова. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 3. С. 37–39.
7. Scientific and methodological bases of regulatory support of economy's ecologization : monograph / Východoeurópska agentúra pre rozvoj n. o., Eastern European Development Agency n. o. ; ed. Skrypchuk P., Vlastimil V., Shcherbakova A. Podhajska, Slovak Republic, 2017. 315 s.

Шулюк Богдана Степанівна

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМ ТА ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Необхідною умовою ефективного функціонування органів місцевого самоврядування є децентралізація влади, метою якої є чіткий і збалансований розподіл повноважень, ресурсів і відповідальності між центральними органами державного управління і місцевого самоврядування. Така практика дає змогу приймати раціональні бюджетні рішення стосовно формування та використання коштів місцевих бюджетів. Саме від цих рішень залежать надання соціальних послуг та задоволення інтересів громадян в різних сферах життєзабезпечення.

Бюджетна складова децентралізації займає особливе місце, оскільки зумовлює формування нової моделі фінансового забезпечення місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, яка передбачає їх бюджетну автономію і фінансову самостійність, розширення видаткових повноважень органів місцевого самоврядування шляхом передачі на фінансування з місцевих бюджетів окремих бюджетних програм і установ, які фінансувалися з державного бюджету.

Європейська практика в сфері фінансового забезпечення місцевого самоврядування підтверджує той факт, що не існує універсальних моделей і алгоритму побудови децентралізації влади. Разом з тим варто відзначити основні заходи, які були реалізовані у зарубіжних країнах щодо досягнення високого соціально-економічного розвитку територіальних громад, зокрема:

1) у переважній більшості випадків було здійснено укрупнення муніципальних утворень. До таких країн, наприклад, належать Греція, Данія, Німеччина, Швеція. Винятком стала практика Франції, де існує 26 тис. громад, що становить майже половину всіх муніципалітетів, які існують в Західній Європі. Скорочення кількості громад відбулося і в країнах Східної Європи – в Польщі, Білорусі, Литві [1]. Скорочення муніципальних громад відбувалося на засадах добровільності, а також врахування національних, культурних, родинних та інших місцевих умов;

2) активно залучено місцеві громади та населення до вирішення питань управління та способів фінансового забезпечення конкретних місцевих муніципалітетів;

3) збільшено фінансову базу місцевих бюджетів шляхом розширення і закріплення в законодавстві податкових джерел фінансування місцевих муніципалітетів і способів їх акумуляції. При цьому використовуються різні підходи до розподілу податків між рівнями бюджетної системи, серед яких: а) чіткий розподіл конкретних видів податків за рівнях управління (державні і місцеві) і закріплення їх за відповідними рівнями бюджетної системи (за принципом: «один податок – один бюджет»); б) розподіл ставок податків шляхом фіксації за кожним рівнем певної частини податку в межах єдиної ставки оподаткування (принцип квотування); в) введення місцевих надбавок до загальнодержавних (федеральних або регіональних) податків;

4) оптимізовано систему міжбюджетних відносин як між бюджетами різного рівня, так і між бюджетами одного рівня. При цьому ефективним кроком стало усунення системи горизонтального фінансового вирівнювання. Рішення таких питань було сконцентровано на рівні центральної влади країн. Крім того, широке застосування отримала практика відмови від делегованих повноважень (наприклад, у Фінляндії);

5) здійснено акцент на бюджетній дисципліні як однієї з базових передумов забезпечення стабільності і достатності фінансових ресурсів на місцевому та загальнодержавному рівні. Це зумовило посилення координації контролюючих органів.

Незважаючи на позитивну європейську практику запровадження бюджетної децентралізації, країни мають різний рівень фінансової самостійності місцевого самоврядування. У деяких країнах зберігається високий рівень залежності місцевих бюджетів від дотацій з центрального бюджету (наприклад, в Іспанії до 40% доходів сформовано за рахунок дотацій з державного бюджету) [1]. Для європейських країн актуальним завданням на сучасному етапі залишається зниження диференціації між рівнем фінансового забезпечення місцевих бюджетів. Відтак незалежність органів місцевої влади у формуванні та використанні фінансових потоків стала важливим стимулом пошуку джерел наповнення бюджетів та вирішення соціально-економічних завдань своїх громад.

Проведені європейські реформи стосовно бюджетної децентралізації показали свою ефективність, проте в Україні вони на етапі впровадження. У зв'язку з цим відзначимо основні напрями забезпечення бюджетної децентралізації та зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів у вітчизняній практиці, а саме необхідно:

— провести науково обґрунтовану адміністративно-територіальну реформу для укрупнення територіальних громад з урахуванням рівнів їх фінансової спроможності;

— здійснити чіткий розподіл видаткових повноважень із одночасним розподілом сфер відповідальностей за їх здійснення;

— збільшити обсяг власних надходжень бюджетів місцевого самоврядування (зокрема, шляхом зарахування екологічного податку в повному обсязі до бюджету відповідного рівня, оптимізації механізмів оподаткування нерухомого майна та трудових ресурсів з низькоеластичним попитом [2, с. 157];

— забезпечити високий рівень прозорості фінансових потоків при формуванні та використанні коштів місцевих бюджетів.

Окрім того, територіальні громади повинні стати активними учасниками забезпечення соціально-економічного розвитку територій, а органи місцевого самоврядування – бути зацікавлені у збільшенні обсягів власних надходжень бюджетів базового рівня [2, с. 157]. Водночас формування децентралізованої бюджетної системи має здійснюватися поетапно, супроводжуватися аналізом отриманих результатів, а також враховувати кращі здобутки світового досвіду.

Література:

1. Давиденко С. В. Европейские уроки децентрализации власти: разные подходы государства и органов местного самоуправления к административной реформе (финансовый аспект). URL: <http://soskin.info/newsfoto/file/Feodosiya/Davidenko.doc>.

2. Далєвська Т. Бюджетна децентралізація: передумови та напрями реалізації. *Світ фінансів*. 2016. Випуск 1. С. 149–159.

**ТРЕТІЙ ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС
СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ЕСЕ
ПРИУРОЧЕНИЙ ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО
УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО-ЕКОНОМІСТА
СЕРГІЯ ІЛЛІЧА ЮРІЯ**

(м. Тернопіль, 28 листопада 2017 р.)

ГОЛОВА ЖУРІ КОНКУРСУ:

Кириленко О.П. – завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, д.е.н., професор.

ЧЛЕНИ ЖУРІ КОНКУРСУ:

Булавинець В.М. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н., доцент;

Гупаловська М.Б. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.;

Дем'янюк А.В. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.;

Мелих О.Ю. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.

В межах комплексу наукових заходів, присвячених пам'яті видатного українського вченого-економіста Сергія Ілліча Юрія, кафедра фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ провела конкурс студентських наукових есе на тему: *«Роздуми майбутнього фінансиста»*.

Журі визначило шість переможців:

1 місце – *Малінка Марія Андріївна* (студентка Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича); *Табака Соломія Андріївна* (студентка третього курсу факультету фінансів ТНЕУ);

2 місце – *Ходан Максим Анатолійович* (студент Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича); *Пастущин Сніжана Ярославівна* (слухач магістратури факультету фінансів ТНЕУ);

3 місце – *Демчук Олеся Анатоліївна* (студентка четвертого курсу факультету фінансів ТНЕУ); *Хабінець Ольга Михайлівна* (студентка Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича).

За оригінальність та логічність викладення

думок грамотами нагороджені:

Батіг Ірина Ігорівна (студентка четвертого курсу факультету фінансів ТНЕУ);

Грицай Лілія Ігорівна (студентка третього курсу факультету фінансів ТНЕУ);

Підлісний Іван Сергійович (слухач магістратури факультету фінансів ТНЕУ);

Пінкевич Катерина Романівна (студентка четвертого курсу факультету фінансів ТНЕУ);

Палиця Мар'яна Степанівна (студентка першого курсу факультету фінансів ТНЕУ).

Есе переможців опубліковані у збірнику наукових праць за результатами Третіх Всеукраїнських наукових читань пам'яті С.І. Юрія.

За редакцію та достовірність матеріалів розміщених у збірнику, несуть відповідальність автори.

Батіг Ірина Ігорівна

*Студентка четвертого курсу факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ РЕГІОНІВ

Сьогодні актуальним є питання дослідження регіону як суб'єкта формування сприятливого середовища з проведення інвестиційної діяльності з врахуванням специфіки та особливості територій.

Проблема недостатнього фінансування української економіки поглиблюється регіональними диспропорціями розміщення інвестиційних ресурсів. Головною причиною такої ситуації є несформованість інвестиційного потенціалу регіонів України, його неналежне використання та відсутність дієвої регіональної політики нарощування. Дослідження інвестування економіки завжди знаходилося у центрі уваги економічної думки. Проблеми наявного стану та можливостей оптимізації використання інвестиційного потенціалу регіону в наукових роботах досліджував почесний ректор ТНЕУ Юрій С.І. Він писав: «В економіці України наявна висока регіональна диференціація інвестиційної активності. Вона пов'язана із дією багатьох чинників, однак стосовно інвестиційних проектів сукупну дію зовнішніх чинників можна звести до наступного: в окремих регіонах і галузях, де з різних причин макросередовище сприяє успішності реалізації інвестиційних проектів, спостерігається інтенсивний приплив інвестиційного капіталу, в той час як з регіонів, де умови реалізації проектів менш сприятливі, відбувається відплив інвестиційних ресурсів» [4].

Інвестиційний потенціал утворюється від взаємодії упорядкованих та структурованих фінансових, трудових (у які також включено гуманітарні, духовно-моральні, інтелектуальні) матеріальних, нематеріальних, інформаційних, та інших необхідних ресурсів у виробництві інвестиційних та споживчих товарів і спрямовується на забезпечення кожним господарським суб'єктом своїх інтересів.

В останній час зростаючої актуальності набувають питання оцінки рівня використання і можливостей нарощування інвестиційного потенціалу, забезпечення інвестиційної безпеки регіонів, формування та покращення інвестиційного іміджу [2].

Багато регіонів з високим рівнем використання інвестиційного потенціалу практично вичерпали можливості його нарощування, що

вказує на необхідність структурної переорієнтації їх економіки, вихід на нові ринки збуту, інноваційне спрямування економіки.

Перспективною щодо теоретичного і практичного значення є розробка ефективного використання асиметрії регіонального розвитку, яка виникає зокрема під впливом зростання загального обсягу інвестицій в країні [1]. При цьому необхідно знаходити інструменти узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів щодо ефективного розподілу інвестиційних ресурсів. Так, Юрій С.І. писав: «Необхідна погоджена державна і регіональна політика з мобілізації і залучення всіх можливих джерел інвестиційних ресурсів» [5]. В Україні до сьогодні не створено обґрунтованої системи державної підтримки інвестиційної діяльності підприємств. Внаслідок цього, в інвестиційній діяльності країни утворилося замкнуте коло, коли недостатнє фінансування народного господарства посилює спад виробництва, що, в свою чергу, спричиняє зниження інвестиційних можливостей суб'єктів господарювання та держави. Вивести Україну з цієї ситуації може лише науково обґрунтована інвестиційна політика держави. Сергій Ілліч зазначив: «Для вирівнювання економічного розвитку окремих регіонів України потрібно вжити низку заходів на державному рівні» [4].

Удосконалення організаційно-економічних засад залучення інвестицій до регіонів України можливе за умови вжиття таких заходів:

- внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку, зокрема, включення до тексту розділу, який унормовує питання формування інвестиційної політики регіонів як елементу стратегічного поступу держави;

- включення до регіональних стратегій розвитку галузей у регіоні з метою формування цілісної картини його внутрішнього потенціалу і висвітлення привабливості для потенційних інвесторів;

- забезпечення ефективного захисту прав інвесторів та надання іноземним інвесторам гарантій стабільності умов ведення бізнесу в окремих регіонах за рахунок відтермінування виплати кредитів, застосування норм прискореної амортизації;

- пропагування можливостей та переваг створення таких форм господарської та інвестиційної діяльності, як регіональні парки та промислові округи, які можуть сприяти активізації інвестиційної діяльності в регіонах;

- стимулювання кооперації між підприємствами суміжних галузей у межах регіону з метою спільної реалізації стратегії залучення інвестицій;

— сприяння формуванню розгалуженої територіальної мережі об'єктів інвестиційної інфраструктури – інститутів спільного інвестування, інвестиційних фондів, що спрощує можливості ведення інвестиційної діяльності [3].

Юрій С.І. писав що: «В такій ситуації, необхідно збільшити державну та муніципальну частки фінансування інвестиційної діяльності в регіонах, найменш привабливих для інвестування, для чого потрібно провести моніторинг інвестиційної привабливості регіонів. У регіонах можна впливати на інвестиційний клімат у рамках повноважень місцевих органів влади. З одного боку, варто формувати більш сприятливі умови для інвестиційної діяльності, додатково заохочувати іноземний бізнес, максимально використовувати місцеві переваги. З іншого боку – варто забезпечувати узгодження економічних інтересів потенційних інвесторів і інтересів регіону» [4].

Можна зробити висновок, що державна інвестиційна політика повинна постійно реагувати на стан господарського середовища, постійно адаптуватися до змін, що відбуваються, не тільки в країні але і у всьому світі.

Література:

1. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Інноваційно-інвестиційний потенціал регіону. URL: http://bookwu.net/book_regionalnaekonomika-investicijnij-potencial-regionu.
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р. : Постанова КМУ від 06.08.2014р. №385 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
4. Юрій С.І., Губанова Л.А. Відносна інвестиційна привабливість регіонів та її оцінка в умовах трансформаційної економіки. *Світ фінансів*. 2005. № 1. С. 108-118.
5. Юрій С.І., Іващук І.О. Інвестиційні процеси – основа розширеного відтворення. *Економічна теорія: сучасна парадигма та її еволюція на порозі XXI століття*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. К.: МоїНУ, КДТЕУ, 2000. Част. 1. С. 69–71.

Грицай Лілія Ігорівна

*Студентка третього курсу факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

*Наука не може існувати без освіти,
а освіта – без науки
С.І. Юрій*

Читаючи наукові публікації професора Сергія Ілліча Юрія, починаєш розуміти, що освіта сьогодні дійсно надзвичайно важлива сфера людської діяльності. Людина, яка розвивається, навчається чомусь новому, не лінується просто спробувати себе в чомусь іншому – отримує досвід, який пригодиться для реалізації себе як особистості, за допомогою самоосвіти. Освіту потрібно отримувати не тільки просидівши на парах чи уроках і виконувати домашнє завдання, вчити лекції, а й в різних гуртках, онлайн уроках, конференціях. Як зазначав С.І. Юрій: «Від молодечого запалу залежить майбутня стежина». Я повністю погоджуюсь, адже якщо бути активним, цілеспрямованим, до чогось прагнути, правильно ставити пріоритети в житті, то і легше буде в майбутньому [1].

Проблемою сьогодення є те, що більшість студентів після отримання вищої освіти не мають роботи. «Вища освіта має бути максимально наближена до практичних реалій, які породжує сучасність» – писав С.І. Юрій, і потрібно з цим погодитись. Знання є ефективними, але під час практичної діяльності люди запам'ятовують до 90%, що в свою чергу збільшує оціночні і аналітичні якості [2].

На мою думку, велику увагу в науці потрібно приділяти вивченні англійської мови, і особливо молоді. В теперішній час, якщо ти її не знаєш перед тобою закриті більшість дверей і можливостей. Англійська мова є найпопулярнішою серед всіх мов світу. Зараз стільки різних курсів, тренінгів, іноземних шкіл, і це все для вивчення, покращення знань, як англійської мови, так і інших іноземних мов. Люди самі вибирають для чого вони хочуть вивчати іноземну мову: одні – для саморозвитку чи просто в них така мрія, другі – для майбутньої кар'єри, треті - для відпочинку за кордоном. А ось що говорить з цього приводу маркетингове дослідження, проведене київським науково-освітнім центом. Стимулом до вивчення англійської мови 51% опитаних людей називають кар'єрне зростання, 23% - навчання і стажування за кордоном, 12% роблять це для того, щоб зробити свій відпочинок більш комфортним, 7% збираються в

ділові закордонні подорожі, 4% навчаються для участі в міжнародних конференціях і лише 3% опитаних працюють з іноземними партнерами. Як видно, переважна більшість відповідей безпосередньо пов'язана з роботою і просуванням кар'єрними сходами. З цього можна зробити висновок – для успішної роботи в найрізноманітніших сферах і напрямках однієї рідної мови явно буде недостатньо.

Проблема нашої освіти полягає в тому, що вона спрямована саме на кількість, певний бал при цьому не враховується особистісний фактор кожного школяра, а в майбутньому і студента. Краще мою думку передають тільки слова Сергія Ілліча: «Коли школярі пишуть тест, ми не бачимо, що це за особистість. Високі бали не гарантують творчих здібностей або гідних моральних якостей. Тільки під час спілкування, дивлячись у вічі одне одному, можна зробити певні висновки, намалювати цілісну картинку. Адже багато професій насамперед потребують високих особистісних показників, а не тільки ґрунтовних знань».

Таким чином, даний метод оцінювання знань змушує нас робити все по правилах, по списку, при цьому віддати долю молодих людей комп'ютеру — це передусім обезцінювання особистості людини.

Сергій Юрій, як ніхто розумів, як держава повинна готувати своїх майбутніх спеціалістів. При цьому він часто наголошував, що держава не контролює кошти на підготовку фахівців, хоча вона повинна відповідати за кожну копійку бюджету.

«Держава із слабкою економікою приречена на кадровий голод», – зазначав С.І. Юрій. Держава повинна давати стимули для фахівців, щоб менше молодих, висококваліфікованих спеціалістів залишали нашу країну і їхали за кордон у пошуках кращого життя. Сьогодні нашій державі потрібні фахівці з нестандартним мисленням, готові прийняти всі труднощі, які їх чекатимуть і брати на себе відповідальність за виконання роботи [2].

Отже, наша молодість – це найсприятливіший час для навчання, реалізації своїх мрій і старт для досягнення нових цілей. Потрібно не втрачати свій час, адже в нашій державі всі двері відкриті для нас, тільки потрібно цього дуже хотіти.

Література:

1. «Vivat, Academia!». *Свобода*. 2004. 27 жовт. (№108).
2. Юрій Сергій Ілліч: біобібліогр. покажч./ бібліотека терноп. нац. екон. унту; уклад. Л.А. Струтинська; відп. за вип. та автор вступ. ст. К.З. Возьний. – К.:Заннннн; Тенопіль: ТНЕУ, 2010. 103 с.

Демчук Олеся Анатоліївна

*Студентка четвертого курсу факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ – ВАЖЛИВА ОЗНАКА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

В сучасних умовах посиленої євроінтеграції та глобалізаційних процесів особливої актуальності набуває питання забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. Однією із головних складових фінансово-економічної безпеки є забезпечення фінансової грамотності населення, що в свою чергу є однією із стратегічних задач держави. Проблематику фінансової грамотності досліджували багато вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема доктор економічних наук, професор Тернопільського національного університету Юрій Сергій Ілліч.

Як зазначали С. І. Юрій і Т. О. Кізима у їх статті - «грамотність населення є важливою ознакою сучасного суспільства й багато в чому визначає якість життя його громадян, забезпечуючи їм доступ до якісніших освіти, роботи, послуг. Це вповні стосується й фінансової грамотності та фінансової культури, адже фінансові відносини стали невід'ємним атрибутом сучасного життя» [1].

На жаль сьогодні говорити про фінансову грамотність складно, оскільки більшість людей не хочуть розуміти, що без найпростіших навичок управління власними коштами, вони не зможуть стати забезпеченими людьми, яким будуть не страшні ні кризи в країні, ні низький рівень заробітних плат та пенсій, ні різкі коливання валютних курсів.

Судячи з останніх подій в Україні та реакції на них громадян, можна стверджувати, що рівень фінансової грамотності українців дуже низький. Загалом фінансова грамотність відображає вміння розпоряджатися коштами з отриманням максимального прибутку і мінімальними ризиками.

Фінансова грамотність поєднує в собі фінансові знання, навички і фінансову поведінку особи щодо грамотного та ефективного розпорядження власними коштами для того, щоб приймати правильні фінансові рішення. Проте, С. І. Юрій та Т. О. Кізима стверджували, що це дещо звужує трактування фінансової грамотності, адже фінансова грамотність передбачає не лише наявність необхідних знань і навиків для прийняття відповідальних фінансових рішень, а й уміння формувати

оптимальний бюджет, вести постійний облік особистих доходів і витрат, оминати ризики, здійснювати перспективне фінансове планування тощо [1].

Ці знання і навички означають: планування власного бюджету; вміння шукати і знаходити необхідну фінансову інформацію; розуміння призначення фінансових установ та їх відповідальності тощо.

Соціологічні опитування та дослідження показують головні причини низької фінансової грамотності громадян нашої країни. Перш за все, сюди відносять низький рівень використання фінансових послуг. Згідно з останніми дослідженнями 27% громадян не роблять заощаджень, а ті особи, які заощаджують кошти, зазвичай відкладають їх на так званий «чорний день» [2]. На мою думку, причиною цього може бути те, що населення недостатньо обізнане про фінансові установи і тому переважно заощаджують вдома. Також, ще однією причиною може бути недовіра до фінансових установ.

Варто зазначити, що половина українців мають лише загальні уявлення про рівень своїх доходів і витрат, а це не дає їм можливості визначити, куди діваються гроші. Проведені соціологічні дослідження дають підстави стверджувати, що більшість громадян мають пасивне ставлення до власного добробуту. Так, 39% населення не мають банківських рахунків. Більшість населення користуються базовими фінансовими послугами, зокрема [2]: оплата комунальних послуг і платежів (72%); споживчий кредит (68%); обмін валюти (31%); проведення платежів через термінали платіжних систем (38%).

Соціологічні дослідження показали, що 60% українців є фінансово грамотними, але менше 20% з них змогли дати 5 правильних відповідей на 7 простих математичних запитань, які стосувались управління власними фінансами [2]. Я вважаю, що громадяни не зацікавлені в отриманні фінансової інформації в більшому обсязі. Більшість з них навіть не цікавляться фінансовими новинами. Але цікавим є те, що коли мова йде про вибір банку або фінансової компанії для того щоб придбати певну фінансову послугу, то майже всі дають свої поради іншим, хоча рівень їх фінансової грамотності досить низький. Хоча ці дані й розчаровують, проте не все так погано і стати фінансово грамотним ніколи не пізно.

Отже, фінансова грамотність є важливою ознакою сучасного суспільства. Хоча на сьогодні рівень фінансової грамотності українців є досить низьким, проте є багато можливостей його підвищити, оскільки в сучасних умовах можна без будь-яких проблем придбати книги з

управління особистими фінансами, а також скористатися послугами фінансових консультантів.

Література:

1. Юрій С. І., Кізима Т. О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. *Фінанси України*. 2012. №2. С. 16–25.
2. Фінансова грамотність українців. URL: <https://simeinyi-budzhet.ua/familybudget/finansova-gramotnist-2/>.

Малінка Марія Андріївна

*Студентка Чернівецького національного університету
ім. Ю. Федьковича*

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

Хай це не схоже на сонети чи на станси,
Я хочу присвятити декілька рядків
Такій захоплюючій темі, як фінанси,
Яка прийшла до нас із глибини віків.
Це актуальна і важлива тема
Для всіх народів і на всі часи.
Бо без фінансів в тебе є проблеми,
А з ними вирішиш проблеми всі.
Без них би навіть не було культури,
Тих свят, що любить місто і село,
І ні мистецтва, ні архітектури -
Цивілізації би просто не було.
То ж фінансист шанований в народі,
Бо ні для кого вже не новина,
Що правильний фінансовий розподіл -
У будь-якій державі справа головна:
Наука, медицина, будівництво -
Усі потреби нашого буття
Захищене дитинство й материнство,
І гідна старість, впевнене життя.

Видатний український вчений-економіст Сергій Ілліч Юрій підкреслював, що «сьогодні в Україні фінансові питання постають на всіх щаблях влади, в кожному регіоні, будь-якій громаді, мабуть, у кожній сім'ї відповідно до реальних можливостей та прагнення користуватись надбаннями цивілізації» [1].

У житті кожного студента,
Робітника чи президента
Роль фінансів незрівнянна
Вчіть їх, любі, бездоганно.
Слід все по фінансах знати:
Це не мінус і не втрата,
Бо фінанси – це престиж;
Тут на парі не попиш.
Вам розкажуть персонально
Все про захист соціальний,
Про субсидії, доплати,
Які можете Ви мати;
Як обчислить без вагання
Страхові відшкодування,
Про податки і кредит,
Про бюджетний дефіцит,
Пільги, штрафи та пені.
Не кажіть фінансам «ні».
То ж не треба кращих шансів -
Є в нас пари із фінансів!

Фінанси – це одна з дисциплін, що є обов'язковою для студентів економічних спеціальностей. Особисто в мене вони формують економічне мислення, підприємницький і комерційний підходи до розв'язання аналітичних і виробничих задач. Вивчення фінансів сприяє моїй підготовці до роботи в умовах вільного господарювання та самостійності при ухваленні економічних рішень.

Я пишаюся обраним фахом і майбутньою професією!

Література:

1. Фінанси : підручник / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. URL: <http://westudents.com.ua/glavy/100830-peredmova.html>.

Палиця Мар'яна Степанівна

*Студентка першого курсу факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ЗАПОРУКА БЛАГОПОЛУЧЧЯ

В наш час, фінансова грамотність відіграє дуже важливу роль в розвитку економіки країни та її місці на світовій економічній арені. Високого економічного розвитку країна може досягти саме за рахунок фінансової грамотності населення, адже коли громадяни фінансово грамотні, вони можуть досягати економічних успіхів, подолати бідність, підвищити рівень життя, знизити ризики шахрайства та сприяти фінансовому благополуччю.

Насправді, для загального покращення ситуації у державі, громадянам необхідно розповідати не стільки про валютні курси, депозити чи криптовалюти, скільки про базові речі. Тобто про знання, які необхідні кожному для повсякденного життя. Зокрема, виховання звички до заощаджень та економії, стимулювання фінансового обліку та планування на всіх етапах життя, опанування простих правил захисту від кіберзлочинців та основ співпраці з фінансовими установами, користування картками, банкоматами та платіжними терміналами. Важливо не тільки заробити гроші, але й не втратити їх або не влізти в безкінечні боргові зобов'язання [2].

Проблема фінансової грамотності населення, набула високої актуальності в останні десятиліття, коли значно загострилися економічні проблеми, такі як: непомірне боргове навантаження, відсутність ефективних заощаджень, нездатність громадян вживати адекватних заходів спрямованих на захист власного добробуту тощо. Тому, виходячи з цих проблем, уряди розвинених країн встановили курс на підвищення рівня фінансової грамотності населення. Дослідження зарубіжних вчених, орієнтовані, в основному, на фінансову грамотність громадян своїх країн. Вони досліджують взаємозв'язок між рівнем фінансової грамотності та активністю інвестиційної діяльності, визначають необхідність формування навичок фінансового планування та розглядають шляхи підвищення фінансової грамотності населення. З кожним роком зростає кількість країн які приймають і реалізують програми фінансової грамотності. Зокрема такі програми діють в США, Великобританії, Німеччині, Австрії, Болгарії, Словенії, Польщі.

Свого часу, у 2012 році, в Україні, питання фінансової грамотності піднімалось Юрієм С.І. та Кізімою Т.О. Так, у статті «Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій» науковці зазначали, що освоївши такі знання, громадяни зможуть самостійно аналізувати основні тенденції економічного життя країни й, відповідно до обставин, моделювати стратегії своєї фінансової поведінки, обираючи найефективніші й найоптимальніші з них. Вони також будуть спроможними оцінювати ризики, пов'язані з веденням фінансово-господарської діяльності, та, якщо можливо, оминати їх. В іншому випадку, недостатній рівень фінансової грамотності населення призведе до неефективного управління власними коштами, знизить обґрунтованість прийняття фінансових рішень, зменшить економічну активність населення, створюючи загрози фінансовій безпеці домогосподарств зокрема і стабільності національної фінансової системи загалом.

Ще тоді, п'ять років тому, дана проблема була актуальною, і науковці вважали, що українцям потрібно якнайшвидше здолати це відверто безграмотне ставлення до власних грошей, адже їм властива надзвичайно парадоксальна поведінка яка приводить до безлічі особистих проблем та й загалом свідчитимуть про недостатню розвиненість держави [1].

Оскільки багатьом українським сім'ям не вдається зважено планувати свій бюджет і раціонально використовувати корисні банківські продукти, для того щоб допомогти людям отримати фінансову стабільність та незалежність у майбутньому, розроблено та впроваджується низка програм із підвищення фінансової грамотності, що спрямовані на певні цільові групи населення. Так, наприклад, для сприяння фінансової грамотності школярів, видано підручники з курсу «Фінансова грамотність» для учнів 10-х класів з грифом Міністерства освіти і науки України та розроблено навчально-методичне забезпечення для учнів 2-4 та 5-9 класів, для вчителів шкіл та батьків. У економічних вузах України запроваджено нові дисципліни, такі як «Фінансова грамотність», «Фінансове консультування». Схожі нововведення були запропоновані ще у 2013 році, хоча на той час, сприяння фінансовій грамотності школярів було лише експериментальною програмою, проте після двох років її дії, рівень освіченості школярів у даній тематиці зріс в середньому на 30%.

Підвищувати рівень грамотності необхідно з наймолодших років, проте не потрібно забувати й про інші верстви населення. У такому випадку, варто взяти до уваги зарубіжний досвід, де для більш широкого

охоплення аудиторії застосовуються можливості всіх каналів передачі знань, включаючи друковані видання, телебачення, радіо, семінари.

Таким зразком для подолання проблеми фінансової безграмотності можна назвати програму «Фінансова грамотність протягом усього життя» проведена Асоціацією австрійських банків, згідно якої різні банківські структури надавали консультації та були створені різні форуми та портали, які містять поради, успішні історії в галузі управління особистими фінансами.

Тому, завдання підвищення рівня фінансової грамотності в Україні на сьогодні є першочерговим. Якщо люди, передусім, здолають пасивне ставлення до створення власного добробуту, а також держава активізується у даному напрямку, то безумовно Україна та українці досягнуть благополуччя у всіх значеннях цього слова.

Література:

1. Юрій С.І., Кізіма Т.О. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій. Фінанси України. 2012. №2. С.16–25.
2. Фінансова грамотність українців: було б чим керувати URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2017/10/24/630390/>.

Пастущин Сніжана Ярославівна

*Слухач магістратури факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Фінансова децентралізація – це добре чи погано? На сьогоднішній день, ця тема є актуальною та викликає багато дискусій, тому, що процес децентралізації, який був розпочатий в 2015 році, зараз набирає значних темпів, вносячи зміни в розвиток держави.

На мою думку, у повсякденному житті все частіше звучить термін – децентралізація, але його суть ще до кінця українцями не з'ясована. Не кожен зможе впевнено відповісти на це запитання.

Багато хто з громадян з початку реформи ставився до неї негативно. Вони не хотіли об'єднуватись в громади, керуючись девізом: «Моя хата скраю, я нічого не знаю». Ватро зазначити, що ще у 2014 р. С. І. Юрій у своїй статті писав про наш народ так: «Пересічні ж громадяни не квапляться «самокеруватись», напевне, вважаючи за ліпше, як і колись,

бути об'єктами чиновницьких благодіянь. А, можливо, багатівікова відсутність державності та героїчна боротьба за неї породили не в одному поколінні українців культ держави, непохитну віру в її всесильність, готовність жертвувати власними інтересами заради неї» [1].

Незважаючи на усі перешкоди уже сьогодні можна відзначити позитивні досягнення фінансової децентралізації – зростання обсягів дохідної частини місцевих бюджетів, в результаті чого це призвело до покращення умов розвитку і підвищення добробуту на місцевому рівні, що спостерігається протягом 2015 – 2017 рр. за допомогою зміни порядку розподілу податкових і неподаткових надходжень між державним і місцевими бюджетами. Саме на цьому наголошував С.І. Юрій у своїй статті: «Згідно принципу бюджетної еквівалентності або фіскальної рівності можливості одержання жителями суспільних благ і послуг, які надаються за рахунок місцевих бюджетів, мають визначатися обсягом податків, які збираються у регіоні» [1].

Проте існують і ризики децентралізації, до них можна віднести: недосконалу законодавчу базу; відсутність належного контролю в результаті чого корупційна основа економіки може бути перенесена на регіональний рівень.

Проаналізувавши Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» можна стверджувати, що є загроза зростання видаткової частини місцевих бюджетів. У результаті з місцевих бюджетів будуть здійснюватися видатки на утримання професійно-технічної освіти, заробітну плату непедагогічних працівників, відшкодування усіх пільг на проїзд у громадському транспорті, фінансування житлово-комунальних послуг медицини та освіти, ще й усі їх борги. Також у 2018 р. уряд планує збільшити розмір реверсної дотації з 50% до 80%. Тобто, виходить, що чим більше коштів акумулюється до місцевого бюджету, то більше їх потрібно буде перерахувати у вигляді реверсної дотації. Хіба будуть зацікавлені громади нарощувати та зміцнювати дохідну базу місцевих бюджетів? Таким чином, держава позбавляє стимулу до забезпечення соціально-економічного розвитку на місцевому рівні з метою збільшення доходів місцевих бюджетів [2].

Зважаючи на вищенаведене, доречним є твердження С.І. Юрія про державну фінансову підтримку на місцевому рівні: «Водночас місцеве самоврядування України повинно завжди відчувати державну фінансову підтримку, адже в жодній державі світу воно не обійдеться без державних субсидій. Особливо це важливо для сільських органів місцевого

самоврядування, оскільки їх фінансові можливості з місцевих зборів і податків дуже обмежені та недостатні для вирішення соціально-економічних проблем на своїй території» [1].

Отже, виникає запитання: «Чи уряд нас не вводив в оману щодо переваг реформи децентралізації?».

Не можу сказати, що я проти реформи децентралізації, але все повинно проходити продумано і виважено задля розвитку територій та держави, загалом.

Література:

1. Юрій С.І. Фінансова парадигма місцевого самоврядування. *Світ фінансів*. 2004. №1. С. 6 – 14.

2. Проект Закону про Державний бюджет України на 2018 рік від 15.09.2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62551.

Підлісний Іван Сергійович

*Слухач магістратури факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Що ж таке фінансова децентралізація? Як вона здійснюється? Фінансова децентралізація містить в собі п'ять взаємопов'язаних компонентів: бюджетна автономія та фінансова самостійність місцевих бюджетів, міцна податкова база органів місцевого самоврядування, надання трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам, децентралізація видаткових повноважень, механізм вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів. За визначенням англійського ученого В. Оутса, «децентралізація – право незалежного прийняття рішень децентралізованими одиницями» [1, с. 115]. Вона виступає однією з форм розвитку демократії, що дозволяє при збереженні держави та її інститутів, розширити місцеве самоврядування, активізувати населення на вирішення власних потреб та інтересів, звузити сферу впливу держави на суспільство, замінюючи цей вплив механізмами саморегуляції, виробленими самим суспільством, зменшити витрати держави і платників податків на утримання держапарату і його матеріальних додатків – армію, міліцію, тощо [2].

Погоджуюсь із словами Юрія Сергія Ілліча, що основою реального існування місцевого самоврядування є парадигма місцевих фінансів, епіцентром якої є насамперед місцеві бюджети [3, с. 2]. Найболючішою проблемою функціонування місцевої влади було й залишається фінансове забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування. Під час трансформаційних процесів в економіці держави все більше і більше відчувається негативний вплив на стан місцевих бюджетів. Місцева влада отримує нові повноваження, а збільшення дохідної бази у відповідності до повноважень відсутнє, оскільки немає відповідної законодавчої бази, яка максимально буде реалізувати розвиток місцевих бюджетів. Частка міжбюджетних трансфертів кожного року зростає, що свідчить про залежність місцевих бюджетів від державного. За результатами досліджень, нині діючий бюджетний механізм в Україні, при якому місцеві ради вищого рівня встановлюють нормативи відрахувань від регулюючих податків і зборів та суми дотацій, призводить до погіршення функціонування місцевих бюджетів нижчого рівня. Це, у свою чергу, не дає змоги профінансувати всі необхідні видатки, що спричиняє погіршення стану соціально-економічного розвитку територій.

В Україні спостерігається певна неоднорідність регіонального економічного розвитку, що негативно впливає на загальні темпи економічного розвитку країни.

У 2015 р. кожен громадянин хотів увійти в склад ОТГ, адже це зручно, ефективно й вигідно для мешканців ОТГ. Що бачимо зараз? Все менше і менше громад хочуть об'єднуватись через те, що побачили реальне обличчя «нової» децентралізації. Децентралізація добре звучить, але лише для тих, хто має певний, наперед вже сформований, фонд коштів для свого існування та володіє законодавчою, судовою гілками влади.

Сусідні держави надають Україні рекомендації, як досягти сталого економічного розвитку. Проте, чи варто їх враховувати? У книзі «Як багаті країни забагатіли... і чому бідні країни лишаються бідними», Ерік Райнерт доводить, що багаті країни стали багатими завдяки поєднанню державного втручання, протекціонізму і стратегічних інвестицій, а не завдяки вільній торгівлі.

Не потрібно вчити бідних, як живуть багаті, а доцільно переглянути історію останніх, і внести певні корективи до стратегії розвитку нашої країни. Тоді і буде ефективною децентралізація місцевого самоврядування в Україні.

Підсумовуючи вищенаведене, хочу зазначити, що все-таки залишається на сьогодні актуальним твердження Юрія С.І., що потрібно внести доповнення до методичних засад бюджетних відносин: наочності та об'єктивності нормативної бази з питань доходів та видатків між центром та регіонами, гласності критеріїв трансфертів у бюджетній системі, стабільності перерозподільних взаємин між рівнями бюджетної системи, економічної зацікавленості [3, с. 9]. У більшості органів місцевого самоврядування можливості вкрай мізерні. Проблема полягає в низькому правовому статусі та обмеженій фінансовій самостійності, недостатньому організаційно-технічному і кадровому забезпеченні.

Література:

1. Оутс В. Фіскальний федералізм / В. Оутс. Нью-Йорк, 1972.
2. Скрипнюк О. В. Децентралізація влади як фактор забезпечення стабільності конституційного ладу. URL: <http://www.ccu.gov.ua>.
3. Юрій С. Фінансова парадигма місцевого самоврядування. *Світ фінансів*. 2004. №1. С. 6–14.

Пінкевич Катерина Романівна

*Студентка четвертого курсу факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

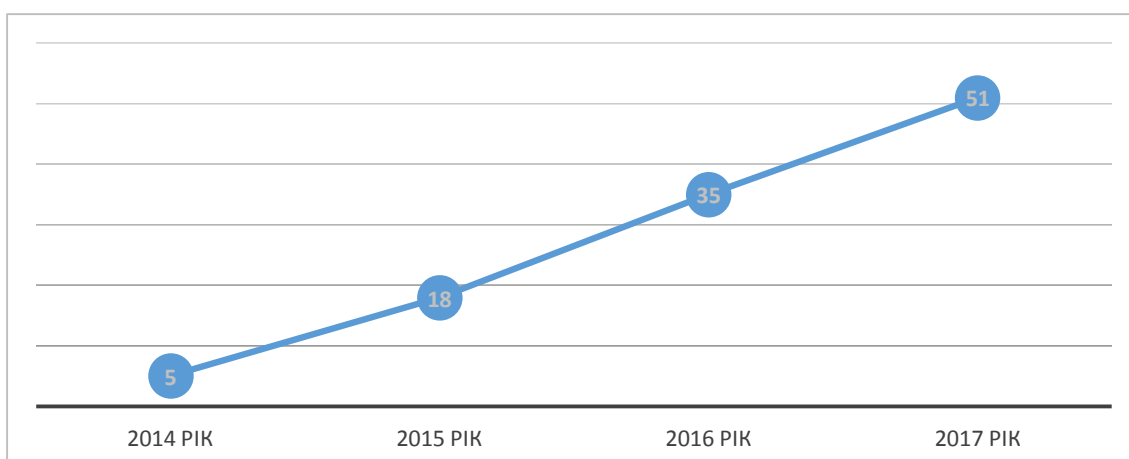
СУБСИДІЇ – ВИД СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ЧИ ДЕРЖАВНИЙ ПАТЕРНАЛІЗМ?

Масштабна програма субсидій, запроваджена у 2015 р. паралельно з підняттям цін на газ та теплоенергію для населення, була покликана пом'якшити наслідки такого урядового кроку. На сьогодні 9 з 15 мільйонів домогосподарств неспроможні самостійно платити за житлово-комунальні послуги за новими тарифами. Тарифи на послуги ЖКГ, як відомо, й надалі зростатимуть. Зрозуміло, що зростання тарифів на електроенергію призведе до підвищення тарифів на воду та опалення. Відтак, кількість домогосподарств, які будуть неспроможні платити за житлово-комунальні послуги і потребуватимуть субсидій на їх сплату, збільшиться. Таким чином, Україна поступово перетворюється на країну пільговиків. А це в свою чергу приведе до значного зростання видатків державного бюджету і збільшення його дефіциту. Водночас, щоб виплачувати субсидії і не збільшувати дефіцит державного бюджету,

необхідно забезпечити зростання доходів державного бюджету, або скорочувати бюджетні видатки, щоб спрямувати ці кошти на виплату субсидій.

Враховуючи потребу зростання тарифів (вимога МВФ) і одночасно зниження життєвого рівня населення, надання фінансової підтримки домогосподарствам є неминучим. Як зазначає фінансовий аналітик Ю. Мироненко «...Можна дискутувати лише про форму цієї підтримки: чи то має бути субсидія, чи адресна допомога, чи електронна «енергетична картка» [3].

Водночас, сьогодні варто відмітити той факт, що діючий механізм нарахування субсидій не мотивує населення до здійснення заходів з енергозбереження і не враховує фактично спожиті послуги, що є наслідком виникнення переплат з бюджету, які формують «віртуальні» кошти на рахунках надавачів послуг. За окремими даними, сума переплат за субсидіями вже склала близько 7 млрд. грн. [2]. За даних умов будь-яке підвищення цін на енергоносії лише переформатує механізм безпосереднього дотування НАК «Нафтогаз України» (що існувало раніше) на дотування населення через механізм субсидування. Тобто, проблема розрахунків залишається не вирішеною, а в умовах низької платоспроможності населення потребує все більших видатків з бюджету – лише у 2016 році на фінансування субсидій використано більше 35 млрд. грн. (див. рис. 1).

Рис. 1. Динаміка зростання обсягу субсидій впродовж 2014-2017 рр., млрд. грн.

Джерело: побудовано автором за даними [2]

Стрімке зростання витрат на покриття оплати комунальних послуг для малозабезпечених сімей впродовж 2014 – 2017 рр. зумовлено

кількаразовим підвищенням тарифів на житлово-комунальні послуги. Так, у 2014 році на фінансування субсидій з державного бюджету було спрямовано 5 млрд. грн., у 2015 році – 18 млрд. грн., а у 2016 році – 35 млрд. грн. У 2017 році на дану мету заплановано використати 51 млрд. грн. бюджетних коштів.

На сьогодні в умовах економічної нестабільності, відносної бідності громадян України (сьоме місце в міжнародному рейтингу бідності країн) соціальна допомога є вкрай необхідною для населення. Запровадження надання субсидій державою передбачає покращення рівня життя малозабезпечених верств населення шляхом перекладання відповідальності з покриття частини витрат на житлово-комунальні послуги на бюджет.

Водночас, необхідно зауважити, що субсидії як вид соціальної допомоги населенню, в усьому світі використовується як тимчасовий інструмент для допомоги найбіднішим верствам пережити реформи у сфері енергозбереження. Проте, у нашій країні дана державна соціальна допомога на оплату послуг ЖКГ виявилась єдиним результатом проведених реформ.

Ситуація, коли більше половини населення країни користуються соціальною допомогою у вигляді субсидії на оплату ЖКГ, свідчить про бідність населення та неспроможність самостійно оплатити рахунки за спожиті послуги.

Постійне зростання обсягу субсидій для населення посилює «утриманські» настрої, що держава зобов'язана піклуватися про своїх громадян. Таке явище західна фінансова думка та відомі вітчизняні науковці (С.І. Юрій, В.Л. Андрущенко та інші) називають «державним патерналізмом» [4, с. 9; 1, с. 51].

Вважаємо, що соціальна допомога у вигляді субсидій – це потрібний і своєчасний захід для фінансової підтримки громадян, проте очевидним є факт недосконалого механізму її нарахування, і як наслідок – значні витрати для державного бюджету. Насамперед, це стосуються встановлених норм використання палива, води та електроенергії, які не відповідають потребам населення. Проблема полягає в тому, що встановленого ліміту використання комунальних послуг буде достатньо лише для сучасного утепленого будинку з енергоефективним обладнанням, сучасною системою опалення, якісними вікнами і дверима, що на даний час, на жаль, для України є нетиповим.

Аналогічна ситуація і з встановленням доходу безробітного для вирахування субсидії, на рівні двох прожиткових мінімумів. З одного боку таке нововведення покликано стимулювати населення до офіційного працевлаштування, а з іншого – навіть один прожитковий мінімум у розмірі 1624 грн. в розрахунку на одну людину, яка нічого не отримує, доволі велике навантаження.

Збільшуючи обсяги видатків та кількість отримувачів субсидій, держава фактично сприяє підвищенню доходів компаній-монополістів, в кишенях яких осідають бюджетні кошти. Таким чином, можна говорити про непрозоре використання коштів від надання субсидій, а також непрозоре формування цін і тарифів на енергоносії.

З метою вирішення проблемних питань щодо механізму нарахування соціальної допомоги у вигляді субсидії вважаємо за необхідне здійснити такі заходи:

— запровадити прозорий реєстр пільговиків та осіб, що користуються субсидіями, ввести загальне декларування доходів громадян;

— встановити пільги і пільгові тарифи для тих осіб, хто вже заощаджує енергоресурси, тим самим стимулюючи населення до економії. В умовах обмежених бюджетних ресурсів доцільно інвестувати кошти на програми і заходи з енергозбереження, ніж на субсидіальне споживання;

— провести аудит державної бюджетної програми з енергозбереження та енергоефективності на предмет визначення показників її результативності і якості щодо використання бюджетних коштів;

— запровадити проведення комплексного моніторингу щодо обліку вітчизняних енергоресурсів, оскільки його відсутність є полем для зловживань і використання корупційних схем з використання природних ресурсів;

— запровадити монетизацію субсидій. Тобто зекономлені кошти на споживанні енергоресурсів спрямовувати на забезпечення заходів з проведення енергоефективного їх використання (біопаливо, вітрова, сонячна енергія, утеплення будинків та інше).

Література:

Андрущенко В.Л. Фінансова думка заходу в ХХ столітті (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). Львів: Каменяр, 2000. 303 с.

Витрати і ресурси домогосподарств України у 2016 році (за даними вибіркового обстеження домогосподарств України). Статистичний збірник. К.: Державний комітет статистики, 2017. 380 с.

Мироненко Ю. Війна на знищення: тарифи проти субсидій. URL: <http://nv.ua/ukr/opinion/myronenko/vijna-na-znishchennja-tarifi-proti-subsidij-188136.html>.

Юрій С.І. У пошуках компромісу між державним патерналізмом і фінансизмом. Світ фінансів. 2008. Випуск 4 (17). С. 7.

Табака Соломія Андріївна

*Студентка третього курсу факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

Фінанси є вкрай необхідною системою в економіці кожної країни та суспільства в цілому. Дана сфера діяльності охоплює все наше життя, адже з такими фінансовими категоріями як податки, видатки, прибутки, бюджет, пенсії, штрафи ми зустрічаємось щодня.

Ще зовсім недавно важливість професії фінансиста не усвідомлювалась молодим поколінням. Випускники вступали у вузи, але ніхто не замислювався над тим, якими якостями потрібно володіти, щоб бути успішним у фінансовій сфері. Проте динамічність економічного життя, розвиток підприємництва і ділової активності населення показали, що професія фінансиста є затребуваною і не втрачає своєї актуальності.

Фінансист – це одна з найбільш престижних спеціальностей. За даними Університету Лідса, фінансист буде постійно в рейтингу найбільш затребуваних професій, тому що такі фахівці необхідні практично кожній організації [1].

Причиною вибору цієї професії не повинні бути бажання обіймати високі посади, отримувати великі прибутки, бути престижним та популярним, і, врешті-решт, любов до грошей. «Якщо замість очей – дзеркала душі – в людини буде, як тепер кажуть, по два долари, то людина втратить свою сутність», – писав С.І. Юрій, і сьогодні ці слова є, як ніколи актуальними [2].

На думку проф. С.І. Юрія: «Теперішній фінансист – не тільки скарбниця знань, умінь, досвіду, а й людина, яка усвідомлює важливість прийнятих рішень, відчуває власну відповідальність за результати і має

здатність передбачити майбутнє». Адже у фінансовій сфері часто траплятимуться труднощі, які повинні загартувувати, робити сильнішими, змушувати приймати правильні рішення. Тому майбутнім фахівцям недостатньо мати лише профільну освіту, але і необхідно розширювати свої знання і розвивати у собі професійні, управлінські та моральні якості, мислити стратегічно, глобально і неординарно, вдосконалюватись та не боятись зробити помилку. Як зазначав професор С.І. Юрій: «Не помиляється тільки той, хто нічого не робить». Аби стати успішним фінансистом та в будь-якій іншій сфері діяльності, потрібне насамперед бажання, а також розуміння того, чим ти займаєшся і для чого [1].

Фінансові кризи, які спостерігались в Україні, дали зрозуміти, що існує потреба у фахівцях з фінансів та в кращих стандартах розкриття фінансової інформації і реалізації фінансових послуг. Пересічний українець небагато знається на фінансах, користується головним чином простими банківськими послугами, майже нічого не знає про свої права, як споживача фінансових послуг і не довіряє фінансовим установам. В таких умовах, коли рівень довіри населення до фінансового сектору в Україні є вкрай низьким і громадяни продовжують користуватися дуже обмеженим переліком фінансових послуг, роль фінансистів є надзвичайно важливою і потрібною як для громадян так і для держави. Адже без достатньої кількості кваліфікованих професіоналів неможливо забезпечити відповідну результативність фінансової діяльності суб'єктів господарювання, надійність і стабільність фінансової системи держави та ефективність витрачання особистих фінансових ресурсів населення.

«Надзвичайно багато проблем нині маємо в Україні, але я переконаний, що наше молоде покоління зуміє здолати усі труднощі», – наголошував С.І. Юрій. Тому сучасній молоді і майбутнім фінансистам, беручи за приклад життя та досягнення великого вченого України, слід чесно і відповідально відноситись до обраної професії, накопичувати знання і досвід та докладати всіх зусиль аби виправдати високе звання фінансиста.

Література:

1. Юрій Сергій Ілліч: бібліогр. покажч. / бібліотека Терноп. нац. екон. ун-ту.; уклад. Л.А. Струтинська; відп. за вип. та автор вступ. ст. К.З. Возьний. Київ: Знання; Тернопіль, ТНЕУ, 2010. 103 с.
2. Univeersity of Leeds URL: <http://www.leeds.ac.uk/>.

Хабінець Ольга Михайлівна

*Студентка Чернівецького національного університету
ім. Ю. Федьковича*

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ЧИ ШЛЯХ В НІКУДИ?

В умовах активізації процесів інтеграції та глобалізації світового господарства посилюється роль зовнішньоторговельних відносин держави. Зовнішня торгівля є невід'ємною складовою національної економіки та інструментом урядової політики, за допомогою якого вирішуються такі першочергові завдання як підвищення конкурентоспроможності економіки та удосконалення процесів виробництва, зростання добробуту населення, підвищення рівня і якості його життя. Як стверджував відомий український науковець-економіст С.І. Юрій: «Саме міжнародна конкуренція змушує суб'єкти господарювання розвивати виробничі процеси на рівні світових стандартів, випускати високоякісну продукцію, використовувати процеси спеціалізації та кооперації виробництва на міжнародному рівні» [2].

Україна є молодою державою, яка перебуває на етапі входження в систему світових господарських зв'язків, і від того, як цей процес буде здійснюватися, на пряму залежить, які можливості економічного розвитку вона зможе отримати в майбутньому. Роль нашої країни у світовому торговому просторі є незначною. У 2017 році, в рейтингу залучення країн до міжнародної торгівлі, Україна посіла 119 місце зі 189.

Значна частка експорту у ВВП та високий рівень залежності України від імпорту, зумовлюють те, що особливу увагу сучасні українські економісти приділяють саме проблемам зовнішньоторговельної політики. Хотілось би зазначити, що ці дослідження є особливо актуальними та важливими з огляду на участь України у Світовій організації торгівлі та створення зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом.

Досі немає єдиної та чітко визначеної позиції щодо лібералізації зовнішньої торгівлі України. Багато економістів, говорячи про розширення свободи для здійснення імпорتنих та експортних операцій, вважають, що таким чином підривається економіка держави та стабільність національної валюти, зникають підприємства, а то й цілі галузі через неможливість вітчизняних товарів конкурувати з імпортними.

Варто зазначити і те, що якщо сальдо платіжного балансу країни з року в рік є негативним, це спричиняє постійний відтік капіталу за кордон.

Також в Україні є проблеми, які заважають покращенню ситуації з експортом: високий рівень тінізації української економіки, неповернення експортерам бюджетного відшкодування ПДВ, технологічна відсталість, несприятливий підприємницький та інвестиційний клімат.

На основі цього можна зробити висновок, що державі потрібно впроваджувати політику протекціонізму, наприклад, скорочувати імпорт та збільшувати обсяги експорту. Проте цей процес, через постійне надходження в країну іноземної валюти, неминуче вплине на курс національної одиниці – підвищить його. В свою чергу підвищення курсу буде стимулювати імпорт і скорочувати експорт, що неминуче призведе до погіршення стану платіжного балансу, і, як наслідок, підірве фінансову стабільність країни.

При впровадженні протекціоністських заходів варто визначитись: чиї інтереси має захищати держава: споживачів чи виробників? Споживачі, звісно ж, зацікавлені в зниженні ставок ввізного мита або ж ліквідації митних бар'єрів взагалі, що дозволило б знизити ціни на імпортовану продукцію і, відповідно, стримувало б зростання цін на вітчизняні товари. У виробників зовсім інша позиція: вони зацікавлені у збереженні робочих місць, існування яких визначається попитом саме на вітчизняну продукцію. «Протекціонізм жертвує споживачем заради виробника, тобто метою заради засобів», – писав Фредерік Бастіа.

Але ж неможливо знайти істину, розглядаючи предмет лише з однієї сторони. Якщо говорити про взаємозв'язок зовнішньої торгівлі з процесами фінансової стабілізації та можливостями економічного розвитку, то можна простежити прямий та опосередкований зв'язок. Прямо зовнішня торгівля впливає на економіку країни через збільшення обсягів ВВП і, відповідно, через обсяги фінансових ресурсів, які знаходяться в розпорядженні суб'єктів господарювання. Опосередкований зв'язок проявляється через інвестиції в довгострокові активи, які, можна сказати, будуть підживлювати економіку. С.І. Юрій писав: «Гроші завжди мають вектор там, де є прибуток. Високий прибуток – вони летять, менший – ідуть, ще менший – йдуть, мінімальний – повзуть» [1].

Позитивний вплив зовнішньої торгівлі на ВВП здійснює не тільки експорт, а й імпорт, якщо його структура складається з товарів, які дозволяють удосконалити вітчизняне виробництво та підвищити рівень якості продукції. Також лібералізація торгівлі дозволяє виключити

можливість повторного здійснення наукових досліджень, завдяки вільному руху результатів цих досліджень між державами.

Важливим і те, що зовнішня торгівля прямо впливає на податкові надходження державного бюджету України. Вирівнювання негативного сальдо платіжного балансу, шляхом обмеження доступу на український ринок імпортованих товарів, може призвести до значних податкових втрат.

З огляду на вище висвітлене, хотілось би зазначити, що процеси, які на даний момент відбуваються в Україні, вимагають розробки механізму державного регулювання з урахуванням особливостей і можливостей нашої країни та світового досвіду. Покращення структури зовнішньої торгівлі України відбувається дуже повільно, вона все ще залишається неефективною і це не стимулює державу до інноваційного розвитку.

Для того, аби лібералізація торгівлі допомогла країні розвиватися, перш за все, необхідними є чітко визначені пріоритети держави, а також узгодженість дій влади, бізнесу та суспільства в цілому.

Література:

1. Юрій Сергій Ілліч : біобібліогр. покажч. / уклад. Л. А. Струтинська ; відп. за вип. та автор вступ. ст. К. З. Возьний. Київ : Знання; Тернопіль : ТНЕУ, 2010. 88 с.

2. Юрій С.І. Міжнародні фінанси в умовах глобалізаційних процесів. *Світ фінансів*. 2006. № 3. С. 23 – 37.

3. Юрій С.І., Савельєв Є.В. Новий світовий економічний порядок: історія, теорія, напрямки формування. *Журнал європейської економіки*. 2009. № 4. С. 353 – 370.

Ходан Максим Анатолійович

Студент Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Відомий український учений професор Юрій С.І. свого часу зазначав, що дослідження складових державних фінансів через призму практичних аспектів побудови бюджетної та податкової системи, а також загальнодержавних фондів і державного кредиту дає змогу отримати уявлення про державні фінанси як про основу економічного благополуччя держави і народу [1]. Невід'ємною складовою державних фінансів

виступає податкова система України, яка втілює пріоритети державної податкової політики.

Вузьке тлумачення податкової політики визначає її як діяльність держави у сфері встановлення, регулювання та організації справляння податкових платежів до відповідних бюджетів.

Сьогодні перед нами постає ряд важливих питань, які потрібно вирішити в податковій сфері, а саме:

1. Податкове скорочення чи податкова реформа? Потрібно чітко визначити, що буде більш ефективним результатом у вітчизняній податковій політиці: зменшення рівня оподаткування, ліквідація податкових пільг, або навпаки, збільшення кількості податків і підвищення розміру податкових ставок. Таким чином, потрібно детально проаналізувати всі податки, які справляються в нашій державі, та визначити інші джерела наповнення бюджетів. На мою думку, одним із проблемних моментів є питання проходження строкової військової служби: сьогодні відносно легко вдається «відкупитися» від армії тим особам, які придатні до неї. Відомо, що колись у давнину справлявся податок, який мав назву «податок на боягузтво». Вважаю, що можна встановити такий цільовий збір з осіб, які придатні до військової служби, проте не мають бажання служити в армії. Таким чином, ми вирішимо одразу дві проблеми – зменшення корупції в Україні та поліпшення фінансування тих структур, які безпосередньо належать до її Збройних Сил. Переглянувши інші корупційні схеми, їх також можна трансформувати в цільові збори - податкові платежі, тим самим, збільшувати бюджетні надходження та обмежувати підстави для корупційних діянь.

2. Актуальним залишається питання про доцільність (рентабельність) справляння окремих податкових платежів, оскільки витрати на їх адміністрування досить великі. Тому потрібно прийняти рішення щодо виключення «малих» податків з податкової системи України.

3. Однією із сучасних проблем в Україні є використання автомобілів на так званих «євробляхах». Співгромадяни через низькі ціни на автомобілі з європейськими номерами їх понакупувували, оскільки не можуть собі дозволити купити автомобіль в Україні, з українською реєстрацією. Постає питання про нерозмитнення цих автомобілів і недоотримання державою величезних коштів до бюджету. На мою думку, винуватцем проблеми є саме держава, яка не може змусити всіх власників таких автомобілів належно їх розмитнювати. Вважаю, що замість високої

вартості митного оформлення транспортних засобів потрібно встановити такий рівень оподаткування, щоб власники цих автомобілів самі захотіли їх розмитнити та легально експлуатувати свої авто в Україні. Таким чином, замість того мізеру, який держава отримує від розмитнення авто, можна навпаки збільшити надходження до державного бюджету, що знову ж таки ефективно вплине на економічну ситуацію в Україні.

4. Одним із проблемних аспектів сучасної податкової політики, на яке звертали увагу професор Юрій С.І. та інші науковці, є питання інфраструктури податку на доходи фізичних осіб [2]. У минулому цей індивідуальний прибутковий податок справлявся за прогресивною ставкою. Сьогодні ПДФО належить до пропорційних податкових платежів. Тому знову постає питання: щоб максимізувати доходи державного бюджету, ліпше застосовувати прогресивну, регресивну чи пропорційну шкалу оподаткування? Аналізуючи надходження від ПДФО до Зведеного бюджету України за минулі роки (2015 р. – 90,8 млрд. грн., 2016 р. – 127,3 млрд. грн., без урахування військового збору), бачимо, що вони зросли на 40,2% [3]. Таким чином, можемо зробити висновок, що перехід до єдиної пропорційної (18-відсоткової) ставки ПДФО, разом з іншими чинниками, було ефективним способом збільшення надходження коштів до Державного бюджету України та місцевих бюджетів.

5. Найвагомим фіскальним інструментом сьогодні залишається податок на додану вартість. Згідно з Податковим кодексом України він адмініструється за трьома ставками: базовою 20%, а також 7% і 0%. У переважній більшості європейських країн – наших сусідів ставки ПДВ є більш диференційовані. Тому постає питання щодо можливості запозичення зарубіжного досвіду у вітчизняну податкову політику та впровадження нових податкових ставок на певні групи товарів, що допоможе збільшити надходження до державного бюджету від ПДВ.

Отже, необхідність вдосконалення податкової політики України залишається актуальною. Запропоновані заходи можуть стати одними з численних інструментів її майбутнього поліпшення.

Література:

Крисоватий А. І., Юрій С. І. Фінанси - ще один крок до пізнання. *Фінанси України*. 2000. № 8. С. 151-154.

Юрій С., Бак Н. Актуальні проблеми податкової політики: інфраструктура податку з доходів фізичних осіб в Україні. *Журнал Європейської економіки*. 2004. Т. 3. С. 17–34.

Звіт про виконання Зведеного бюджету України за 2015 та 2016 роки URL: <http://www.treasury.gov.ua>.

ДРУГИЙ ЕТАП КОНКУРСУ СТУДЕНТСЬКИХ ПУБЛІКАЦІЙ НА ТЕМУ: «ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИДАТКІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ»

(м. Тернопіль, 01.10.2017 р. – 31.11.2017 р.)

ГОЛОВА ЖУРІ КОНКУРСУ:

Кириленко О.П. – завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ТНЕУ, д.е.н., професор

ЧЛЕНИ ЖУРІ КОНКУРСУ:

Малиняк Б. С. – голова ГО «ЕАГ «Акцент», доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ТНЕУ, к.е.н., доцент;

Вовк Л. І. – представник ГС «Рада бізнесу Тернопілля».

В межах виконання проекту «Вплив інститутів громадянського суспільства на підвищення ефективності видатків органів місцевого самоврядування» ГО «ЕАГ «Акцент» спільно з кафедрою фінансів ім. С. І. Юрія ТНЕУ за підтримки ГС «Рада бізнесу Тернопілля» провели конкурс студентських публікацій на тему *«Ефективність видатків органів місцевого самоврядування»*.

Журі визначило трьох переможців:

1 місце – *Цигляр Аліна* (Національний університет харчових технологій);

2 місце – *Маланчук Оксана* (факультет фінансів ТНЕУ);

3 місце – *Погонець Ліна* (ННІОТ ТНЕУ).

Спеціальна відзнака ГС «Рада бізнесу Тернопілля»:

Ковалькевич Тетяна (факультет фінансів ТНЕУ).

Журі нагородило грамотами в окремих номінаціях і книгами:

Бойко Оксану (факультет фінансів ТНЕУ);

Гнатюк Аліну (факультет фінансів ТНЕУ);

Жолудь Аліну (Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка);

Лопушинського Івана (Галицький коледж ім. В'ячеслава Чорновола);

Склярова Олександра (Київський національний університет ім. Т. Шевченка);
Скобляк Тетяну (факультет фінансів ТНЕУ);
Чорну Катерину (ННІОТ ТНЕУ).

Есе переможців та окремих призерів опубліковані у збірнику наукових праць за результатами Третіх Всеукраїнських наукових читань пам'яті С.І. Юрія.

За редакцію та достовірність матеріалів розміщених у збірнику, несуть відповідальність автори.

Бойко Оксана

Тернопільський національний економічний університет

ЧИ Є КОРИСТЬ ВІД ВИДАТКІВ ОБЛАСНОГО БЮДЖЕТУ НА МОЛОДІЖНУ ПОЛІТИКУ?

Важливим напрямом використання коштів обласного бюджету є видатки на молодіжну політику. Підтримка юного покоління, сприяння молодіжним ініціативам є тими завданнями, які викликають широке схвалення з боку громадськості. Однак, відкритим залишається питання, чи відповідають напрями використання коштів обласного бюджету тим пріоритетам, які підтримує молоде покоління; чи дійсно сприяють ці видатки успішній реалізації молодіжної політики, задоволенню інтересів та потреб молоді? Відповідь на ці питання може дати аналіз видатків обласного бюджету на програми та заходи молодіжної політики.

З обласного бюджету Тернопільської області на програму «Молодь Тернопільщини», схвалену на період 2016-2020 років за 3 квартали 2017 року було спрямовано 675 тис. грн. Метою цієї програми визначено створення сприятливих умов для розвитку і самореалізації молоді, формування її громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості.

З метою раціонального використання ресурсів Програма «Молодь Тернопільщини» передбачає концентрацію зусиль на п'яти пріоритетах:

1) формування громадянської позиції і національно-патріотичне виховання – здійснення заходів, спрямованих на відродження національно-патріотичного виховання, утвердження громадянської свідомості і активної життєвої позиції молоді;

2) здоровий спосіб життя молоді – здійснення заходів, спрямованих на популяризацію та утвердження здорового і безпечного способу життя та культури здоров'я серед молоді;

3) розвиток неформальної освіти – здійснення заходів, спрямованих на набуття молодими людьми знань, навичок та інших компетентностей поза системою освіти, зокрема шляхом участі у волонтерській діяльності;

4) зайнятість молоді – створення умов та здійснення заходів, спрямованих на працевлаштування молоді (забезпечення первинної і вторинної зайнятості та самозайнятості молоді);

5) партнерська підтримка молоді, що проживає на тимчасово окупованій території України, та внутрішньо переміщених осіб – здійснення заходів, спрямованих на соціальне становлення та підтримку молоді з числа внутрішньо переміщених осіб.

Незважаючи на визначені в Програмі пріоритети, кошти обласного бюджету, що були використані на виконання програми у 3 кварталах 2017 року були розподілені між 27 напрямками. На мою думку, наслідком цього стало розпорощення бюджетних коштів, а відтак, неможливість повноцінної реалізації визначених у Програмі пріоритетів. Варто зазначити, що на понад половину напрямків діяльності у сфері молодіжної політики (14), які були визначені Програмою, за 3 квартали 2017 року не було передбачено жодних бюджетних ресурсів.

Найбільше коштів (210 тис. грн.) за 3 квартали 2017 року в межах фінансування Програми було використано за напрямом «Фінансова підтримка ініціатив молодіжних та дитячих громадських організацій через проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства» (рис. 1). Це доволі незначний ресурс для суттєвого сприяння розвитку громадських ініціатив молоді. Втім, він також використовується з певними недоліками.

Рис. 1. Фінансування обласної програми «Молодь Тернопільщини» на 2016–2020 роки за окремими напрямками

Спрямування коштів на реалізацію ініціатив молодіжних та дитячих громадських організацій дало змогу провести конкурс проектів для громадських організацій області та підтримати 35 проектів 22 громадських організацій. Проекти будуть реалізовані до кінця 2017 року. Тобто, середній розмір бюджетних коштів на підтримку одного проекту становив 6 тис. грн. На мою думку, такі показники фінансування проектів є недостатніми та не дають змоги реалізувати їх на якісному рівні.

Значним недоліком використання коштів обласного бюджету на фінансування Програми «Молодь Тернопільщини» на 2016–2020 роки є відсутність конкретних результатів використання коштів. У звіті про виконання Програми часто наводиться лише загальна інформація про проведені заходи, іноді оприлюднюються відомості про кількість осіб, які прийняли у них участь. Разом з тим, найважливішим недоліком звітності про використання коштів обласного бюджету на реалізацію молодіжної політики є те, що у ній цілком відсутня інформація про якісні показники та результати від проведених заходів.

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ З ПОЗИЦІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах регіональний фактор суспільного розвитку набуває все більшої актуальності. Прослідковується чітко виражена тенденція до перетворення регіоналізму в загальносвітову тенденцію, в контексті якої регіони відіграють значну роль в соціально-економічному розвитку окремих країн, а також глобального соціуму в цілому.

В цьому контексті особливим аспектом аналітики є оцінювання орієнтації стратегії регіонального розвитку на пріоритет національних інтересів з урахуванням різноманітності та специфіки регіонів. Враховуючи, що обласні ради є органами місцевого самоврядування, які представляють спільні інтереси територіальних громад області, та через розуміння зв'язку «безпека – розвиток» можемо перейти до аналізу ефективності видатків як фактору регіональної безпеки. Відтак метою даної роботи є аналіз видатків обласного бюджету на прикладі Сумської області та Боромлянської об'єднаної територіальної громади (ОТГ) як нового суб'єкта бюджетного планування для цілей регіональної безпеки.

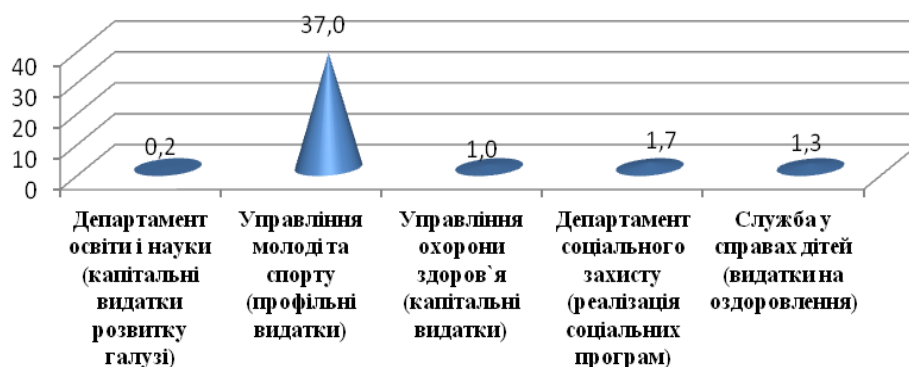
В табл. 1 показано порівняння видатків на цільові програми за базовим бюджетом та змінами розподілу субвенцій і дотацій, що є проблемою безпеки регіону.

Таблиця 1

Порівняння видатків головних розпорядників коштів обласного бюджету Сумської області на виконання цільових програм у 2017 році

Основний розпорядник	Затверджено при ухваленні бюджету, млн. грн.	План, з урахуванням змін станом на 28.04.2017 р., млн. грн.	Темп росту
Відділ інфраструктури	0,05	136,5	+2729
Управління охорони здоров'я	7,1	13,9	+0,95
Управління молоді та спорту	3,3	13,4	+3,06
Департамент освіти та науки	5,8	52,6	+8,06
Управління ЖКГ	18,5	23,6	+0,27
Департамент економічного розвитку	3,9	14,02	+2,59

Бюджет розвитку обласного бюджету Сумської області у 2017 році при загальній дохідній частині 5,9 млрд. грн. (згідно змін в травні) становить лише 142,8 млн. грн. (або 2,4% доходів), що становить собою найбільшу загрозу. Так, на рис. 1 показано питому вагу видатків стратегічного розвитку (капітальні видатки і галузеві програми) у сукупних видатках ключових секторальних розпорядників коштів обласного бюджету. Як видно з рис. 1, крім Управління молоді та спорту Сумської ОДА, видатки стратегічного розвитку в інших розпорядників займають мізерну частку в загальній структурі фінансування.

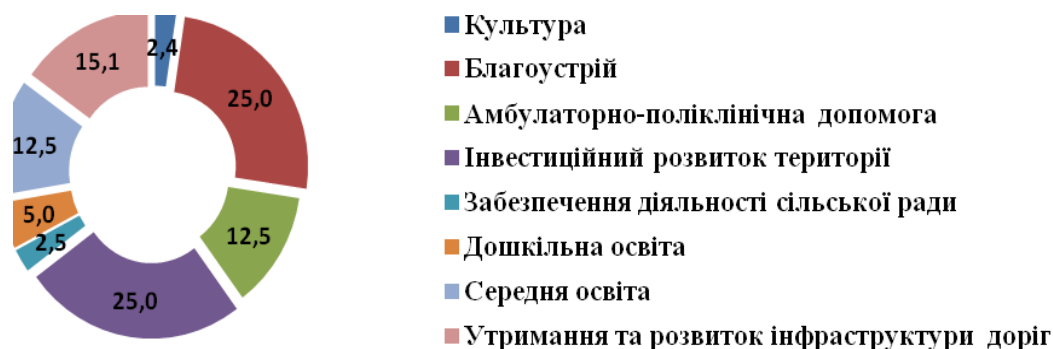
Рис. 1. Питома вага видатків розвитку у сукупних видатках головних розпорядників коштів обласного бюджету Сумської області у 2017 році, %

Джерело: розраховано та побудовано автором.

Це вказує на потребу оптимізації видаткової частини обласного бюджету (що детально обґрунтоване у дослідженні Бюро аналізу політики [2]) в контексті пошуку більш ефективної їх структури за критерієм балансу поточних витрат та максимізації стратегічного ефекту.

Також для цілей аналізу визначимо особливості стратегічних пріоритетів видатків Боромлянської ОТГ. Зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України, прийняті у 2015 році, дозволили збільшити загальний фонд бюджету Боромлянської сільської ради у 1,6 рази, а створення ОТГ збільшило її бюджет до рекордних 30,6 млн. грн. (план 2017 р.). В результаті зростання доходів за спеціальним фондом, у бюджеті ОТГ вперше передбачено видатки розвитку в обсязі 4,0 млн. грн., що дає можливість у 2017 році реалізувати низку інвестиційних проектів у кількох напрямках діяльності (рис. 2). Найбільшими напрямками використання коштів з бюджету розвитку (по 25% від сукупного обсягу

видатків на кожен напрям) стали благоустрій населених пунктів та інвестиційний розвиток ОТГ.

Рис. 2. Розподіл видатків розвитку бюджету Боромлянської ОТГ Сумської області у 2017 р.,%

Джерело: розраховано та побудовано автором.

Аналіз закупівель згідно системи ProZorro [3] дав змогу визначити, що найбільша група видатків Боромлянської ОТГ пов'язана з купівлею автобусу (780 тис. грн.). Це дало змогу забезпечити належне підвезення дітей шкільного віку до місць навчання.

Не зважаючи на позитивні тенденції у фінансуванні проектів розвитку за рахунок коштів бюджету, їх реалізація стримується недостатніми обсягами бюджетного ресурсу. При цьому Боромлянська ОТГ не повною мірою використовує можливі джерела фінансування видатків розвитку. Зокрема, жоден проект громади не подавався (або не був підтриманий) для отримання фінансування з Державного фонду регіонального розвитку, а також інших фондів, що компенсують зокрема видатки на енергозбереження. Також не повною мірою враховується потенціал краєзнавчого туризму і можливість спеціалізованого територіального маркетингу.

Література:

1. Показники обласного бюджету Сумської області. URL: <http://www.finansy.sm.gov.ua/index.php/uk/2013-04-18-21-50-35>.

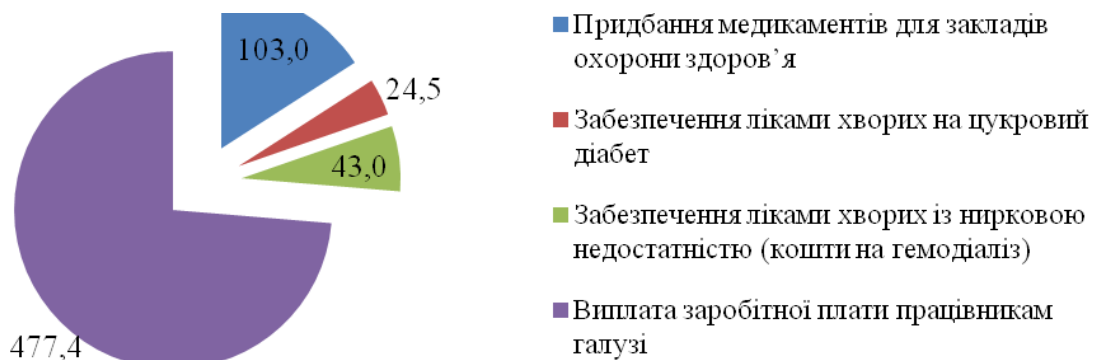
2. Матеріали Бюро аналізу політики та проекту «Відкриті бюджети 5 громад Сумської області» URL: <http://politanalyk.com/documents/porivnialnyi-analiz-biudzhetyv-2014-2017-rokiv-u-rozrizi-hromad-ta-mizhbiudzhetni-vzaiemovidnosyny.html>.

3. Система PROZORRO URL: <https://prozorro.gov.ua>.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРІОРИТЕТИ У ФІНАНСУВАННІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Одним із головних пріоритетів соціальної політики держави є піклування про здоров'я людей. Зважаючи на це, забезпечення належного фінансування охорони здоров'я слід розглядати як один із першочергових напрямів спрямування коштів при плануванні показників бюджету. Актуальність належного фінансування галузі посилюється також тим, що у 2017 році буде започаткована медична реформа, активне впровадження якої припадає на 2019-2020 роки. Очевидно, що втілення усіх передбачених реформою заходів вимагає, серед іншого, їх безперервного та повного фінансування.

Видатки бюджетів на охорону здоров'я мають тенденцію до стійкого зростання. Так, у 2017 році фінансування галузі з державного бюджету збільшилось в порівнянні з попереднім роком майже на 26% і досягло 88,7 млрд. грн. У проекті Державного бюджету України на 2018 рік видатки на охорону здоров'я визначені на рівні 113,9 млрд. грн., що на 11,7% більше рівня поточного року. Щодо Тернопільської області, то у 2017 році з обласного бюджету на потреби охорони здоров'я було виділено 684,7 млн. грн., з них 619 млн. – це кошти медичної субвенції. Розглянемо більш детально, як вони були розподілені між напрямками медицини (рис. 1):

Рис. 1. Видатки обласного бюджету Тернопільської області на охорону здоров'я у 2017 році, млн. грн.

Оцінюючи напрями використання коштів обласного бюджету на охорону здоров'я, звернемо увагу на те, що серед них немає фінансування як таких оздоровчих програм. Між тим, як стверджував відомий медик

М. Мудров, «...легше запобігти хворобам, ніж їх лікувати...». Відповідно до звітності про виконання обласного бюджету за видатками, у 2017 році було виділено кошти лише на соціальну програму протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу, яка передбачена на 2015-2018 роки і є затвердженою рішенням Тернопільської обласної ради від 09.04.2015 № 900. Інформація щодо наявності та обсяги фінансування інших програм, спрямованих на запобігання розвитку хвороби, – відсутня.

На наше переконання, в економічному та соціальному ракурсі оздоровлення громадян є для держави більш вигідним, ніж їх лікування. Підтримання здоров'я людини у належному стані на протипагу довготривалому його відновленню після хвороби дає змогу уникнути втрати працездатності, що має позитивний ефект для розвитку економіки. З цією метою з часів планової економіки в Україні функціонує розвинута мережа санаторно-курортних комплексів, яка забезпечує оздоровлення громадян за рахунок коштів системи соціального страхування та власних коштів пацієнтів. Право безкоштовного або частково оплачуваного оздоровлення в Україні в першу чергу надається особам-інвалідам та іншим пільговим категоріям, що є закріплено в Законах України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Проте групою людей, яким не менш потрібна і повинна надаватися така допомога, є особи із хронічними хворобами або особи диспансерної групи, адже з часом хронічні захворювання можуть перерости у інвалідність. Та й постійне виділення коштів на лікування загострень хронічних захворювань призведе до додаткового навантаження на бюджет.

Що ми бачимо сьогодні? Затверджені наприкінці 2014 року новації до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 р. № 1105, фактично відмінили фінансування профілактичної медицини, пов'язаної із наданням соціальних послуг з оздоровлення та санаторно-курортного лікування. Тим самим, держава створила передумови для зменшення фінансування послуг, які спрямовані на запобігання хворобам та недопущення прогресування уже наявних у людини захворювань. Натомість, увага зосереджена на наданні безкоштовних ліків, покращенні матеріально-технічної бази лікувальних закладів тощо. Визнаючи те, що зміцнення матеріальної бази медичної галузі, як і розширення практики безкоштовного забезпечення ліками є

вкрай важливими, все ж вважаємо, що ігнорування профілактики захворювань є недопустимим. На наш погляд, фінансування оздоровчого комплексу, а особливо фінансування путівок для осіб із хронічними хворобами, а також для людей з високою чутливістю до захворювань слід розглядати як один із найбільш пріоритетних напрямів використання бюджетних коштів у галузі медицини.

Однак, самого лише збільшення видатків бюджету на профілактичну медицину не достатньо. Важко не погодитись з думкою І. Руснак, що ефективним буде перш за все навчання людей думати про своє здоров'я, про своє тіло, що є запорукою успіху у всьому. Чудовим прикладом для нас є Польща, де людей привчають до правильного харчування, рухливого способу життя. За 25 років це допомогло знизити смертність від ішемічної хвороби серця на 73%! Активна пропаганда здорового способу життя була підтримана державою, що і призвело до такого ефективного результату.

У нашій медицині існує парадокс: ставлячи за мету зберегти здоров'я, вона бореться з хворобами. Як показує досвід, медицина здатна лікувати і врятувати людину у гострих ситуаціях, але вона часто безсила повернути їй здоров'я у разі розвитку хронічних захворювань, які в теперішній час займають чільне місце серед причин смертності населення (серцево-судинних, ендокринних, злоякісних пухлин та ін.). Тому варто подумати про зміну пріоритетів, акцентів у медицині. На наш погляд, варто наповнити реальним змістом статтю затверджених у 2015 році Цілей сталого розвитку ООН, яка гласить «забезпечити підтримку здоров'я та поширення здорового способу життя для всіх людей, незалежно від віку». Основний сенс цієї статті можна викласти таким чином: для того щоб зберегти здоров'я, потрібно ним займатися; саме не хворобою, а здоров'ям!

Література:

1. Бюджет 2017 (проект Державного бюджету України): охорона здоров'я. URL: <http://budget2017.info/pages/health>.
2. Бюджет 2017 (проект Державного бюджету України): охорона здоров'я. URL: <http://budget2018.info/ohorona.html>.
3. Гарасимів З. Обласний бюджет Тернопільщини – 2017: кому, куди і скільки? *Номер один*. 2017. 3 січня. URL: <http://www.gazeta1.com/statti/oblasnyj-byudzhzet-ternopilshhyny-2017-komu-kudy-skilky/>.
4. Руснак І. Акценти медицини: хвороба чи здоров'я? *Погляд*. 2016. 22 червня. URL: <https://pogliad.ua/blogs/health/akcenti-medicini-hvoroba-chi-zdorov-ya-52>.

5. Звіти про використання коштів обласного бюджету за 2017 рік URL: <http://www.oda.te.gov.ua/main/ua/publication/content/43150.html>.

6. Шлапак М. 17 цілей сталого розвитку – відлік часу пішов. *Зелена Хвиля: портал екологічних новин*. 2016. 16 січня. URL: <http://ecoclubua.com/2016/01/17-tsilej-staloho-rozvytku/>.

Маланчук Оксана

Тернопільський національний економічний університет

ФОРМА МАЄ ЗНАЧЕННЯ. ПРО МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ

Запитайте звичайного пересічного громадянина «що таке бюджет?», і швидше всього він відповість, що це кошти держави. Проте наскільки усвідомлює кожен громадянин, що саме він наповнює державну казну? Які саме податки, в якому розмірі і до якого бюджету він сплачує, купуючи товари, отримуючи доходи? Та на які послуги та допомоги може очікувати взамін від держави за сплачені ним податки? Хто несе відповідальність за не відремонтовані під'їзди, надання неякісних освітніх послуг, відсутність освітлення на вулиці? Яким чином та на якому рівні можна вплинути на вирішення проблем громади?

Рівень фінансової грамотності українців залишає бажати кращого. Для того, щоб зруйнувати стереотип бюджету як «бездонної діжки», з якої можна профінансувати усе, або засобу відмивання коштів чиновниками, необхідно розробляти інструменти, які б сприяли покращенню розуміння бюджету пересічними громадянами – як він формується, як витрачаються кошти. Лише при розумінні громадянами базових основ бюджету та володінні базовою інформацією про бюджет своєї громади – зможе відбутись їх активне залучення у бюджетний процес, що сприятиме ефективному та прозорому використанню коштів.

В зв'язку з реформою місцевого самоврядування, збільшенням місцевих бюджетів та повноважень місцевої влади у вирішенні проблем в регіонах, на місцевому рівні створюються найбільш сприятливі умови для того, щоб громадськість брала участь у процесі ухвалення рішень у бюджетній сфері та домагалась спрямування коштів в інтересах громади [1].

Проте, чи використовуються ці умови? У 2016 році в Україні показник участі громадськості – один із важливих елементів, що входить у індекс відкритості бюджету – склав всього лиш 23 зі 100 балів [2], що свідчить

про слабкі можливості громадянського суспільства щодо участі в бюджетному процесі. А можливо, не лише слабкі можливості, але і слабе бажання втручатись у процеси, в яких громадяни зовсім не відчують себе обізнаними?

На сьогодні багато інформації про бюджет можна отримати не лише на офіційних сайтах місцевого самоврядування, а й на інших офіційних ресурсах, таких як «Є-data», «ProZorro», сайт проекту OpenBudget [1]. Проте наскільки зрозумілою для звичайних громадян є ця інформація? Чи є у них загальне бачення бюджету їхньої громади, чи достатньо інформації для того, щоб розібратись та почати включатись у процес прийняття рішень?

Доволі простий та зручний інструмент для ознайомлення громадян з основною інформацією про бюджети уже давно існує у багатьох державах – не лише у найрозвиненіших країнах Європи, але й у Росії та навіть у Південній Африці. Цей інструмент – це бюджети для громадян. Замість великого документу з безліччю цифр та незрозумілих пунктів, бюджет держави, міста чи громади подається у спрощеному та зрозумілому форматі. Такі бюджети, як правило, написані доступною мовою та містять різні візуальні елементи, які допомагають читачам, що не є спеціалістами, розуміти інформацію про бюджет. Завдання їхньої розробки та видання лежить на владі – адже це її зобов'язання представляти свою політику таким чином, щоб вона була зрозумілою людям [3].

Бюджети для громадян не мають на меті замінити більш докладні бюджетні документи, але вони важливі для того, щоб ознайомити громадянське суспільство з інформацією про бюджет і забезпечити відповідальність влади за те, як витрачаються сплачені нами податки. При цьому необхідною є співпраця органів влади з громадянським суспільством для того, щоб визначити, яка саме інформація є найбільш корисною для громадян, та у якому форматі для них зручно її отримувати. Розуміння того, що бажає знати громадськість, є найважливішим першим кроком у розробці бюджету громадян.

Бюджет для громадян перш за все повинен містити наступну інформацію:

— економічні припущення, що лежать в основі бюджету: очікування щодо економічного зростання та інфляції, а також прогнози про те, чи буде бюджет профіцитним чи дефіцитним;

— обсяг доходів бюджету та пояснення того, звідки вони надходять; обсяг видатків та їх обґрунтування;

— значні політичні ініціативи: пояснення значного збільшення або зменшення доходів або витрат;

— контактну інформацію, за якою можна отримати більш докладні відповіді стосовно бюджету.

Такий бюджет можна представити кількома способами, починаючи від простої брошури до величезного звіту. Але незважаючи на формат, пріоритет має полягати у наданні інформації про бюджет у стислій та зрозумілій формі. Бюджет для громадян має бути опублікований офіційними мовами країни, широко розповсюджуватись приблизно в той самий час, що і сам бюджет.

Найскладнішим завданням є переклад технічних бюджетних документів та фінансової термінології на мову, доступну звичайним людям. Проте візуалізація та ілюстрації можуть допомогти сформулювати ключову інформацію.

Значним досвідом у запровадженні бюджетів для громадян не лише на загальнодержавному, а й на регіональному рівнях може похизуватись Росія. Ще з 2013 року там публікують «більш зрозумілі бюджети», що забезпечують можливість ознайомлення громадян з інформацією, що гарантується конституційними правами. А ще Росія займає 11 місце з 102 країн за індексом відкритості бюджету [4].

Рис. 1. Порівняння офіційного затвердженого бюджету та бюджету для громадян

Бюджети для громадян публікують всі 85 суб'єктів Російської Федерації, та головне – фінансові органи багатьох регіонів організували таку роботу в муніципалітетах (а у деяких краях така практика самостійно реалізовувалась ще з 2007 року). Стосовно форми представлення такого бюджету – на сайті <http://budget.open.gov.ru> проходить конкурс серед

фізичних та юридичних осіб у різних номінаціях. Такі конкурси проводяться і на регіональному та муніципальному рівнях. Окрім цього, на сайті Мінфіну РФ проводиться опитування щодо інформації, яку хотіли б бачити громадяни у даному бюджеті (<https://www.minfin.ru/ru/votes/>). Щорічно проводиться рейтинг регіонів по відкритості бюджетних даних, і одним з ключових критеріїв такої оцінки є якість підготовки бюджету для громадян. Опубліковані також матеріали з найкращими практиками запровадження таких бюджетів в різних регіонах РФ для поширення досвіду. В рамках бюджету для громадян створені інтерактивні карти, візуалізації, відеоролики та багато іншого на сайті <https://budget.edu.ru/>.

Найголовніше, на мою думку, це те, що ініціатива запровадження такого формату бюджету пішла саме від влади. Не третій сектор був ініціатором таких нововведень, а саме потреба держави донести свою політику та зробити її зрозумілою для громадян.

Тож коли нам чекати бюджет для громадян в Україні?

У затвердженій урядом Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017—2020 роки важливий акцент ставиться на підвищення рівня прозорості та підзвітності в управлінні державними фінансами. Водночас, складність опублікованої інформації для сприйняття та відсутність «Бюджету для громадян» (Citizens budget) не дозволяє належним чином забезпечити зворотного зв'язку та участі громадян у бюджетному процесі. Міністерство фінансів України забезпечить включення інформації про «Бюджет для громадян» до Концепції Прозорого бюджету та плану дій з її розроблення, визначить та затвердить структуру, зміст та процедуру складення і опублікування «Бюджету для громадян».

7/13/21
20.12.2016
Про бюджет міста Тернополя на 2017 рік
До рішення внесено зміни відповідно до рішень міської ради від 24.02.2017р. №7/14/25, від 18.08.2017 р. №7/17/8
Розглянувши подання виконавчого комітету міської ради та відповідно до ст.26 Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні”, враховуючи висновок постійної комісії міської ради з питань бюджету та фінансів, міська рада **ВИРІШИЛА:**
1.Визначити на 2017 рік:
- доходи міського бюджету у сумі 2 107 928,4 тис.грн., в тому числі доходи загального фонду міського бюджету 2 050 348,5 тис.грн., доходи спеціального фонду міського бюджету 57 579,9 тис.грн., у тому числі бюджету розвитку 14633,5 тис.грн. згідно з додатком № 1 цього рішення;
- видатки міського бюджету у сумі 2 065128,4 тис.грн., в тому числі видатки загального фонду міського бюджету 1 775373,9 тис.грн., видатки спеціального фонду міського бюджету 289 754,5 тис. гривень;
- повернення кредитів до міського бюджету у сум 70,0 тис. грн., у тому числі повернення кредитів до спеціального фонду міського бюджету □ 70,0 тис. гривень;
- надання кредитів з міського бюджету у сумі 42 800 тис. грн., у тому числі надання кредитів із загального фонду міського бюджету □ 100,0 тис. грн. та надання кредитів із спеціального фонду міського бюджету □ 42 700,0 тис.грн;

Бюджет для граждан к Решению Собрания городского округа "Смирныховский" "О бюджете муниципального образования городской округ "Смирныховский" на 2017 год и на плановый период 2018 и 2019 годов

Рис. 2. Порівняння візуального вигляду Рішення про прийняття бюджету та Бюджету для громадян

Очікувані результати реалізації цього пункту ми мали б побачити уже у 2017 році: «Розроблення та опублікування «Бюджету для громадян» – 2017 рік; встановлення зворотного зв'язку з громадянами через веб-сайт Міністерства фінансів України щодо змісту «Бюджету для громадян» – 2017 рік» [5].

Проте наскільки б гарно та доступно не був розроблений бюджет для громадян – це не буде досягненням мети, якщо не вдасться охопити велику кількість людей. Продукт стає популярним тоді, коли на нього є попит. Саме тому, окрім активізації держави в плані збільшення відкритості бюджетного процесу та донесення бюджетної політики у форматі «бюджету для громадян», необхідно активізувати громадян та створювати запит на такий продукт.

Література:

1. Малиняк Б., Горин В., Письменний В. *Аналізуємо бюджет: доступно про головне: посібник*; за ред. Б. Малиняка. Тернопіль: ZAZAPRINT, 2017. 76 с.
2. Наконечна Ю., Демиденко Л. Відкритість та прозорість державного та місцевих бюджетів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Серія: Економіка*. 2016. № 10 (187). URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/01/187_20-27.pdf.
3. Official web-site of IBP: International Budget Partnership. URL: <https://www.internationalbudget.org/opening-budgets/citizens-budgets/>.
4. Бюджет для граждан к Федеральному закону о федеральном бюджете на 2017 год и на плановый период 2018 и 2019 годов. Официальный сайт Министерства финансов РФ URL: http://minfin.ru/ru/document/?id_4=116961&area_id=4&page_id=2104&popup=Y#ixzz4yHmIZtcZ.
5. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Розпорядження КМУ від 08.02.2017 р. № 142-р URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249797370>.

Погонець Ліна

Тернопільський національний економічний університет

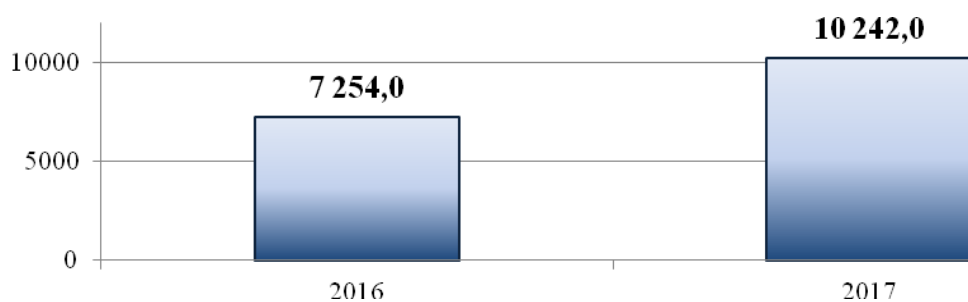
ЯКА ЦІНА ПРЕСТИЖУ ОТГ?

Протягом багатьох століть держави намагаються вирішити питання раціонального використання грошей. Однак, що треба розуміти під поняттям «раціональність»? Перш за все, раціональність полягає у тому,

що бюджетні кошти: по-перше, мають витратитися для досягнення певних цілей та задоволення потреб людей; по-друге, забезпечена відповідність ціни придбаних для державних потреб товарів і послуг їх справедливій вартості. Виходячи із цього твердження, нераціональним або неефективним використанням коштів із бюджету можна визначити здійснення видатків на потреби, які слабо відповідають інтересам суспільства, а також витрачання бюджетних ресурсів з порушенням правила справедливої вартості економічних благ.

З кожним роком ми спостерігаємо зростання видатків на місцевому рівні. Однак, таке зростання видатків не завжди супроводжується зростанням ефекту. Звісно, частково таке збільшення видатків бюджету пояснюється впливом інфляційного чинника, підвищення мінімальних стандартів оплати праці. Однак, іншим чинником, який зумовлює низьку ефективність використання бюджетних коштів, є їхнє спрямування на потреби, які не задовольняють потреби жителів того чи іншого населеного пункту. Адже сенс видатків – це не сам факт їх здійснення, а отриманий внаслідок цього результат.

Якщо проаналізувати виконання місцевих бюджетів України за 2016 рік, то можна побачити, що реформа децентралізації мала позитивний вплив на фінансове становище об'єднаних територіальних громад, адже доходи та видатки їх бюджетів до реформи і після неї значно різняться (рис. 1). Маючи у своєму розпорядженні більші обсяги ресурсів, місцеві органи влади можуть суттєво збільшити видатки на соціально-економічний розвиток відповідних територій.

Рис. 1. Надходжень до бюджетів ОТГ України (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) у 2016-2017 рр., млн. грн. [1]

Утворена у 2015 році Почаївська ОТГ включає три населені пункти. У порівнянні із 2015 роком, доходи цієї ОТГ у 2016-2017 роках значно зросли. Для прикладу, тільки у жовтні 2016 року, згідно даних Почаївської міської ради, спостерігалось перевиконання дохідної частини бюджету

ОТГ на 951,0 тис. грн. [2]. Втім, питання ефективного використання цього ресурсу в багатьох об'єднаних громадах залишається відкритим.

У додатку до Постанови КМУ від 11.10.2016 року №170 «Заходи щодо ефективного та раціонального використання державних коштів» зазначено, що органи влади мають припинити практику придбання легкових автомобілів за рахунок державних коштів. При цьому ОТГ як органи місцевого самоврядування мають право не дотримуватися вимог цього нормативного акту та купувати автомобілі у межах бюджетних призначень. Однак, факти поповнення новоствореними об'єднаними громадами автопарку для керівництва викликають неоднозначну реакцію у громадськості. Більш того, різко негативне сприйняття у населення викликають операції з придбання за рахунок бюджетних коштів так званих статусних автомобілів «престижних» марок. Риторичним залишається також питання, яким чином такі закупівлі впливають на рівень життя мешканців новостворених громад.

12 березня 2017 року ПВКФ «В.С.К.» уклав договір із Почаївською міською радою про закупівлю автомобіля RENAULT Fluence NEW 2016 року, з об'ємом двигуна 1,6 куб. см за ціною 365,0 тис. грн. Така дороговартісна закупівля була здійснена із допомогою системи закупівель ProZorro, тобто із дотриманням усіх вимог чинного законодавства. Однак, яким чином можна оцінити факт такої закупівлі з точки зору моралі? Чи належить придбання авто для потреб керівництва до найбільш нагальних проблем громади, чи буде задоволено таким використанням бюджетних коштів місцева громадськість? Ознайомлюючись із дописами в соціальних мережах, можна нерідко зустріти нарікання на стан доріг у населених пунктах Почаївської ОТГ. Для прикладу, ремонт дороги у с. Старий Тиж був проведений шляхом ямкового засипання вибоїн щебнем. Очевидно, що така «технологія» ремонту доріг замість є звичайним марнотратством, а ефект від неї мінімальний. Натомість, аргументом проти укладання асфальтного покриття доріг є відсутність коштів. Не виключено, що у громаді існує потреба в транспорті для службового користування, однак великий вибір дешевших автомобілів дає можливість її задовольнити з меншим використанням бюджетних коштів. Наприклад, придбання автомобіля тієї ж марки RENAULT Sandero обійшлося б бюджету ОТГ на 50 тис. грн дешевше [3].

Отже, ми бачимо як ефективно використовуються кошти місцевих бюджетів, що фактично формуються за рахунок наших податків. Саме ми повинні слідкувати за тим як і куди вони спрямовані. Та не лише потрібно

аналізувати, а й активно включатися в життя громади, приймати участь, пропонувати свої ідеї для того, щоб кошти із бюджету максимально задовольняли наші потреби.

Література:

1. Порівняльні дані про надходження платежів до державного та місцевих бюджетів по Тернопільській області станом на 31.07.2017 року. URL: <http://www.oda.te.gov.ua>.

2. Про внесення змін до міського бюджету на 2016 рік: Рішення Почаївської міської ради від 31.10.2016 р. №547. URL: http://pochaiv-rada.gov.ua/upload/files/2016/%E2%84%96540-578_2016.pdf.

3. Портал публічних закупівель ProZorro URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2017-02-14-001534-c>.

Скобляк Тетяна

Тернопільський національний економічний університет

СУБСИДІЇ – ЦЕ ТИМЧАСОВО ЧИ НАЗАВЖДИ?

Ми часто говоримо про Європу, і як миле нашому вуху гасло: «Україна – це Європа». Та Європа – це не закрита вечірка країн, на яку Вас запросять або ні. Це об'єднання держав з єдиним вектором розвитку, і коли хочеш бути її частиною, маєш відповідати спільному як соціальному, політичному, так і економічному курсу. Нам потрібні не лише зміни, а цілковите реформування економічної системи. А це відповідно потребує коштів бюджету, терпіння громадян та часу. Коли усвідомлюєш, чому і заради чого відбуваються дані зміни, то це вже й не так важко прийняти і жити відповідно до них.

Говоримо про актуальне і наболіле, а саме субсидії. Та для того, аби зрозуміти даний аспект, звернемось до положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». Отож, цим документом визначено, що вектор розвитку нашої країни – це співдружність європейських держав. У Стратегії чітко визначено напрями розвитку нашої країни; вказано, у чому ми відстаємо від Європи та що нам варто змінити в першу чергу. Одна зі статей стратегічного документу гласить про енергонезалежність держави вже через 3 роки. Серед маленьких кроків на шляху до цієї мети є встановлення реальної ринкової ціни на газ та енергоресурси, яка до цього часу ціна штучно занижувалась. Зауважимо, що таких крок уряду

викликав неоднозначну реакцію в суспільстві, яке не було готове до різкого підвищення вартості комунальних зручностей. Сьогодні середньостатистична сім'я в Україні нездатна сплатити реальну ринкову ціну за спожиті енергоресурси, тому державою запроваджено пільги для населення у вигляді субсидій. Водночас, зростаючі обсяги субсидій – це додаткові видатки державного бюджету, які в умовах економічної кризи є доволі обмеженими. Безперечно, в сучасний період субсидії життєво необхідні певному прошарку населення, однак певний відсоток громадян користується цим привілеєм необґрунтовано, використовуючи лазівки у законодавстві (до прикладу, зменшуючи свої доходи чи виписуючись з житлової площі). Наслідком недоліків практики призначення житлових субсидій є різке зростання видатків бюджету на їх фінансування, що відволікає значні ресурси від інших важливих потреб соціально-економічного розвитку країни. Фактично, зберігаючи систему житлових субсидій у її сучасному вигляді, уряд призупиняє впровадження одного із головних пріоритетів Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020».

В останні роки 42,3% домогосподарств користуються субсидіями в Україні. Це позитивний чи негативний факт? Кількість одержувачів житлових субсидій збільшується з кожним роком, як збільшуються видатки на їхнє фінансування. За період з 2011 по 2016 роки видатки державного бюджету на надання пільг і житлових субсидій зросли з 6 млрд. грн. до 40 млрд. грн. і продовжують збільшуватись надалі. Вже цього року станом на жовтень місяць, за даними Міністерства фінансів України, зобов'язання по субсидіях на 10 млрд. грн. перевищили передбачені у державному бюджеті обсяги. За інформацією уряду, кожне третє домогосподарство у 2017 році користується субсидією. Україна поступово перетворюється на країну пільговиків.

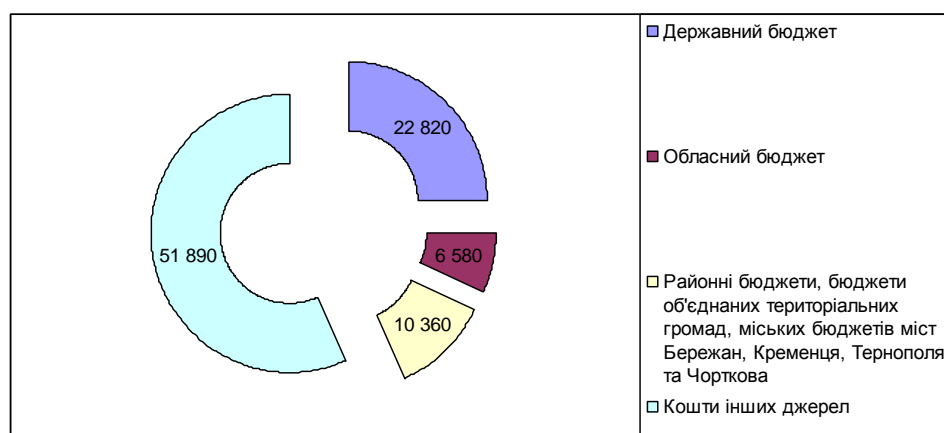
За даними Державної служби статистики України, у 2017 році середній розмір на оплату ЖКП на одне домогосподарство склав 1 571,2 грн., в тому числі у Тернопільській області – 2 034,5 грн. (один з найбільших показників по країні). Наслідком цього є зростання обсягів цільових трансфертів з державного бюджету до місцевих бюджетів, а отже збільшення рівня залежності місцевих органів влади від фінансування з центру. У 2016 році Тернопільською ОДА було отримано субвенцію з державного бюджету у розмірі 4 303,7 млн. грн, з якої лівову частку, а саме 2 067,2 млн. грн. складає субвенція на надання пільг та житлових субсидій, а це 48% від загальної суми субвенцій.

«Вибухове» зростання обсягів видатків бюджету на фінансування програми житлових субсидій змушує уряд вишукувати шляхи наповнення бюджету, в тому числі шляхом залучення нових боргових зобов'язань.

Отже, додатково залучені ресурси спрямовуються не на стимулювання соціально-економічного розвитку країни, а на «проїдання» населенням.

Так, на виконання Тернопільської обласної комплексної програми енергоефективності та енергозбереження на 2016-2019 рр. виділено всього 91 650,0 тис. грн. (рис. 1). Зокрема, з державного бюджету на зазначену мету виділено 22 820,0 тис. грн., з обласного бюджету – 6 580,0 тис. грн., з районних бюджетів, бюджетів об'єднаних територіальних громад, міських бюджетів міст Бережани, Кременець, Тернопіль та Чортків – 10 360,0 тис. грн., коштів з інших джерел – 51 890,0 тис. грн., з яких власні кошти підприємств становили 11 950,0 тис. грн. та інвестиції, гранти, позики – 39 940,0 тис. грн.

Рис. 1. Обсяги бюджетних ресурсів, спрямованих на виконання обласної комплексної програми енергоефективності та енергозбереження на 2016-2019 рр., тис. грн.

Отже, з одного боку субсидії – це життєва необхідність для певної частини населення, та більшість просто незаконно користується наданою можливістю, що веде нас в нову яму боргів і перетворює на країну утриманців. В світовій практиці субсидії використовуються як інструмент тимчасового врегулювання на перехідному етапі становлення економіки. Натомість, в Україні система субсидій перетворилась на інструмент утриманської політики, від якої населення стає залежним. Дані тенденції ні до чого хорошого привести не можуть, оскільки позитивний ефект від субсидіювання спостерігається в короткостроковій перспективі, а в довгостроковій лише призупиняє розпочаті реформи. Збільшення субсидіювання населення може стати тією помилкою, яка відкладе економічний розвиток країни ще на декілька років.

БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: РЕАЛЬНИЙ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РОЗПОДІЛ ВИДАТКІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

«Чим далі від окремого громадянина джерело влади, тим більш недосяжні йому її мотиви, тим більше сліпою стає його покора, тим більше пасивний характер приймає він сам відносно пануючої над ним більшості».

М. А. Рейснер

Нині в суспільстві на рівні громад, які в перспективі можуть бути об'єднаними, склалася думка, що децентралізація тільки ускладнює процес ведення господарства і багато громадян ставляться скептично до даної реформи. Тож метою моєї роботи стало дослідження інструменту наближення громадянина до управління фінансами його держави, а саме оцінка того, чи ефективна фінансова децентралізація в умовах сьогодення.

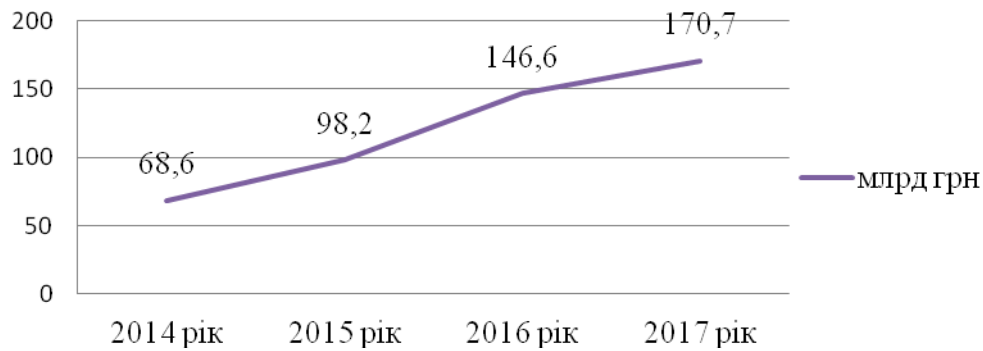
Бюджетна децентралізація – це процес передачі повноважень управління доходами та видатками з метою збільшення ефективності реалізації даних повноважень та ретельніше управління бюджетними коштами громад. Отож, розглянемо основні податкові зміни, запропоновані реформою та їх вплив на фінансове забезпечення територіальних громад (табл. 1).

Таблиця 1

Податкова база бюджетів ОТГ до децентралізації та після реформи

Фінансові ресурси	Стан до реформи	Стан після реформи
ПДФО	25%	60%
Податок на прибуток приватних підприємств	0%	10%
Акцизний податок	0%	100%
Освітня субвенція	0%	За формулою
Медична субвенція	0%	За формулою
Податок на нерухоме майно	1%	0-3%

Розглянемо, як ці зміни вплинули на зміну рівня забезпечення місцевих бюджетів власними ресурсами (рис. 1).

Рис. 1. Зростання власних ресурсів місцевих бюджетів України у 2014-2017 рр.

З рис. 1 видно, що забезпечення місцевих бюджетів України власними ресурсами до децентралізації у 2014 році становило 68,6 млрд грн, а після реформи в 2017 році зростає до 170,7 млрд грн. Отже, можна зробити висновок, що за рахунок збільшення доходів на основі розширення делегованих функцій громад відбулося зростання видатків всіх ОТГ.

Розглянемо, за якими напрямками ОТГ використовують належні фінансові ресурси на прикладі структури Балтської ОТГ (Одеська обл.) (табл. 2).

Таблиця 2

Структура видатків бюджету Балтської ОТГ, 2014-2016 рр.

Напрямок видатків	2014 р.	2015р.	2016р.	Структура, %			Структурне відхилення, в.п.		
	тис. грн.			2014 р.	2015р.	2016р.	2014-2015 рр.	2015-2016 рр.	2014-2016рр.
Освіта	3774,37	3108,25	51404,3	37,54	30,85	58,61	-6,69	27,76	21,07
Державне управління	3000,00	4678,88	5909,46	29,83	46,44	6,74	16,60	-39,70	-23,10
ЖКГ	1112,74	926,05	210,00	11,07	9,19	0,24	-1,87	-8,95	-10,83
Культура і мистецтво	1555,04	1176,50	6203,27	15,46	11,68	7,07	-3,79	-4,60	-8,39
Будівництво	588,25	-	1990,00	5,85	-	2,27	-5,85	2,27	-3,58
Охорона здоров'я	-	-	7373,00	-	-	8,41	0,00	8,41	8,41
Транспорт	13,10	110,00	1000,34	0,13	1,09	1,14	0,96	0,05	1,01
Інші видатки	1,00	40,00	13474	0,01	0,40	15,36	0,39	14,96	15,35
Соціальний захист	11,10	25,40	148,00	0,11	0,25	0,17	0,14	-0,08	0,06
Разом	10055,6	10075,6	87712,4	100,00	100,00	100,00	-	-	-

Проаналізувавши табл. 2, можемо сказати, що у 2016 році в порівнянні з періодом 2014-2015 рр. відбулися значні зміни щодо структурного розподілу видатків. Так, в 2016 році значно зростає питома вага видатків на освіту на 21,07 в.п. та на 27,76 в.п. відповідно до показників 2014-2015 рр. У загальному, видатки на освіту зросли майже в 16 разів, також в 5 разів збільшилися витрати на культуру. В 2016 році з'являється нова стаття, така як «охорона здоров'я», яка вже становить 8,41% в структурі видатків після децентралізації. Натомість, значно скоротилася питома вага видатків бюджету на житлово-комунальне господарство. Якщо в 2014-2015 рр. вони становила 11,07% та 9,19% сукупних видатків бюджету Балтської ОТГ, то в 2016 році лише 0,24%.

Отже, ми бачимо, що основними напрямками видатків в 2016 році стали освіта та охорона здоров'я. Це відбувається за рахунок передбачених субвенцій на освітні та медичні заклади. Дані зміни ефективні тим, що дають громадам самостійно вирішувати, яка сфера потребує більшої уваги та розвитку незалежно від диктату центральних органів влади, адже кожна громада індивідуальна та потреби в видатках можуть різнитися.

На наш погляд, найбільш актуальними завданнями у царині сприяння ефективному використанню фінансових ресурсів територіальних громад на сьогоднішній день є:

— зміцнення економічного потенціалу громад через спрямування бюджетних коштів на розвиток внутрішнього ринку, створення інвестиційних платформ, навчання місцевих фермерів, стимулювання кооперативного руху;

— раціоналізація видатків на соціальну сферу (перегляд пільг, поширення платних послуг, перегляд рівня мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму);

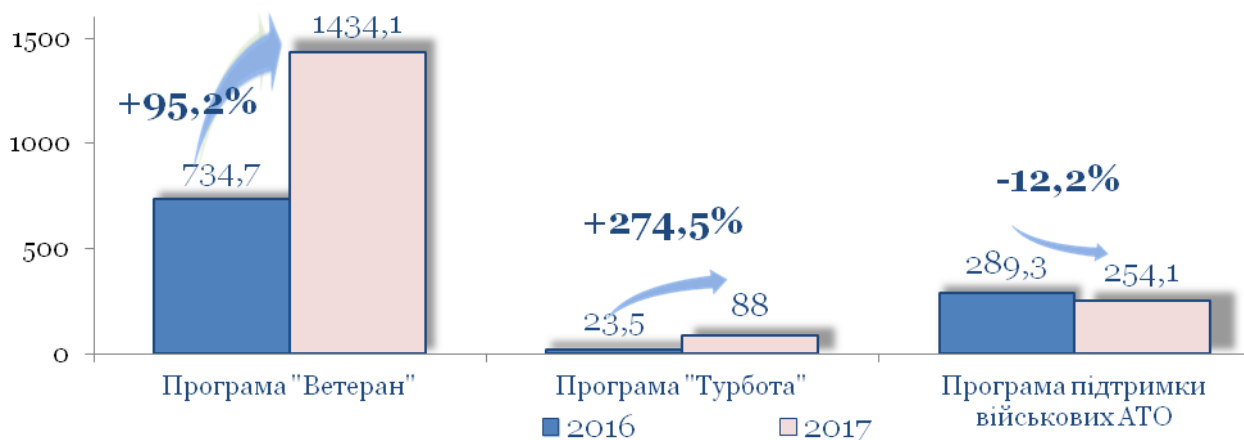
— підвищення фахового рівня керівництва територіальної громади у питанні ефективного управління публічними ресурсами.

Отже, фінансова децентралізація має позитивний вплив на забезпечення громад фінансовими ресурсами та створює передумови для їх ефективного використання. А об'єднання територіальних громад є об'єктивно позитивним процесом для забезпечення їх сталого розвитку.

НАСКІЛЬКИ ЕФЕКТИВНИМИ НАСПРАВДІ Є РЕГІОНАЛЬНІ ЦІЛЬОВІ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ?

В умовах економічної нестабільності одним із найважливіших напрямів діяльності держави є соціальний захист населення. Його функціональне призначення полягає у забезпеченні за рахунок бюджетних та інших коштів матеріальної підтримки вразливих верств суспільства у випадку реалізації соціальних ризиків. Зважаючи на вагоме значення цього напрямку діяльності держави у забезпеченні соціальної справедливості, стабільності й безпеки в країні, його фінансування здійснюється за рахунок бюджетів усіх рівнів, а також позабюджетних цільових фондів.

Видатки обласного бюджету на соціальний захист об'єднують головним чином видатки на фінансування спеціалізованих геріатричних та інтернатних закладів. Так, у Тернопільській області за рахунок коштів обласного бюджету забезпечується функціонування двох дитячих будинків-інтернатів, чотирьох психоневрологічних будинків-інтернатів, геріатричного пансіонату та деяких інших установ. Втім, крім фінансування цих закладів у складі видатків на соціальний захист населення щорічно передбачають кошти на реалізацію трьох регіональних цільових програм: «Ветеран», «Турбота» та Програму підтримки військових АТО. При цьому темпи зміни видатків на їхню реалізацію у розрізі програм характеризуються значними відмінностями (рис. 1).

Рис. 1. Показники фінансування з обласного бюджету регіональних цільових програм соціального захисту у I півріччі 2016-2017 рр., тис. грн.

Так, у першому півріччі 2017 року видатки на регіональну програму «Ветеран» збільшились практично вдвічі до 1,43 млн. грн.; на програму «Турбота» – в 3,7 рази до 88,0 тис. грн., тоді як на Програму підтримки воїнів АТО було виділено менше коштів, ніж роком раніше.

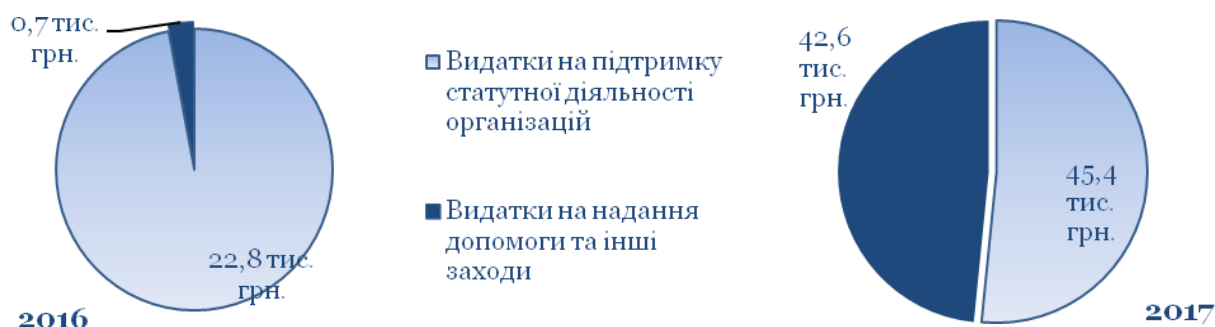
Головну роль у майже дворазовому зростанні видатків обласного бюджету на програму «Ветеран» відіграло підвищення розміру щомісячної доплати до пенсії для воїнів ОУН-УПА – якщо у 2016 році розміри такої доплати складали 200 грн./міс., то у 2017 році – 500 грн./міс. В цілому на ці доплати у I півріччі 2017 року було витрачено 1,21 млн. грн.

Підвищення розміру пенсійних доплат, на наш погляд, можна визначити як раціональне рішення, що сприяло зростанню рівня ефективності видатків на соціальний захист населення. Очевидно, що виплачувані у 2016 році доплати у розмірі 200 грн./міс. (приблизно 1/5 від розміру прожиткового мінімуму для непрацездатних) справляли незначний вплив на рівень добробуту осіб, яким вони були призначені. Відтак, після підвищення ці трансферти матимуть більш відчутний вплив на рівень добробуту відповідної цільової категорії громадян.

Проблема низького розміру виплат характерна і для іншої регіональної цільової програми, а саме Програми підтримки воїнів АТО. Так, для членів сімей загиблих воїнів АТО за рахунок коштів обласного бюджету виплачується щомісячна допомога у розмірі 200 грн. У I півріччі 2016 року таку допомогу отримали 110 осіб, у I півріччі 2017 року більше 160 осіб. Не зважаючи на в цілому раціональну ідею щодо забезпечення матеріальної підтримки родин загиблих воїнів АТО, її практичне втілення можна визначити як непродумане. Виникає питання щодо обґрунтованості розмірів щомісячних виплат, доцільності їхнього здійснення (зважаючи на мізерні розміри), а також відсутності заходів щодо морально-психологічної реабілітації цієї категорії громадян. Обмежуватись виплатою незначних за розміром допомог у цьому випадку неприпустимо.

Характерною однакою регіональних цільових програм у сфері соціального захисту населення є спрямування частини бюджетних коштів на фінансування статутної діяльності громадських організацій, які покликані захищати інтереси відповідних цільових категорій громадян. У I півріччі 2017 році на діяльність 17 ветеранських організацій з обласного бюджету було спрямовано 93,2 тис. грн., а в цілому за рік заплановано виділити 290,0 тис. грн. Це становить понад 8,8% сукупних видатків на реалізацію регіональної цільової програми.

У складі видатків на виконання програми «Турбота» на фінансування статутної діяльності організацій інвалідів за I півріччя 2016 року було виділено 22,8 тис. грн., або понад 97,0% сукупного обсягу. У 2017 році на ці ж потреби було виділено 45,4 тис. грн., або більше половини обсягу фінансування цієї програми (рис. 2).

Рис. 2. Фінансування статутної діяльності громадських організацій у складі видатків обласного бюджету на регіональну цільову програму «Турбота» у I півріччі 2016-2017 рр., тис. грн.

Виділення коштів бюджету на підтримку статутної діяльності громадських організацій можна розглядати як прояв марнотратства, адже воно не передбачає фінансування конкретних проектів, а лише покриття адміністративних витрат певних інституцій. На наш погляд, така практика має бути зведена до мінімуму. Більш раціонально виділяти кошти на конкретні проекти, які відповідають загальній ідеї регіональної цільової програми та спрямовані на досягнення її цілей. Відбір таких проектів та їхніх виконавців можна було б здійснювати за результатами конкурсу, що дало б змогу спрямувати фінансування на найбільш актуальні напрями та підвищити в цілому ефективність виконання цільових програм.

ДО ДРУГОГО ЕТАПУ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ РОБІТ

Задорайко Катерина Ігорівна

*Студентка четвертого курсу Навчально-наукового інституту
міжнародних економічних відносин ім. Б.Д. Гаврилишина
Тернопільського національного економічного університету*

Новікова Олександра Євгеніївна

*Студентка четвертого курсу Навчально-наукового інституту
міжнародних економічних відносин ім. Б.Д. Гаврилишина
Тернопільського національного економічного університету*

Науковий керівник: Братко Олександра Семенівна

*К.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Тернопільського національного економічного університету*

БРЕНД В СИСТЕМІ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Процеси глобалізації, загострення міжнародної конкуренції стимулюють компанії до використання новітніх способів та методів управління діяльністю і просування власних товарів. Як результат, до існуючих в Україні методів товаропросування додалась низка нових, зокрема таких як бренд, бренд-менеджмент тощо.

Роль бренду є надзвичайно вагомою, оскільки бренд це не лише «обличчя» товару та/або послуги, яке дозволяє ідентифікувати його з-поміж інших тотожних на ринку, а позитивний імідж підприємства, певна родзинка, що викликає в сприйнятті споживача позитивні емоції, враження від товарів та/або послуг, які пропонуються підприємством.

У сучасному світі можна виділити наступні визначення слова «бренд»:

— Бренд – це торгова марка, що має в поданні споживача набір певних цінних властивостей і атрибутів [1].

— Бренд – це символічне втілення комплексу інформації, який пов'язаний з певним продуктом або послугою [5].

— Бренд – це популярна, захищена юридично символіка певного виробника або товару [2].

Проаналізувавши значну кількість визначень бренду, на нашу думку, бренд – це унікальний цілісний образ товару або послуги, що викликає у споживачів стійкі асоціації та полегшує споживчий вибір даного товару або послуги, надає йому стійкі конкурентні переваги на ринку.

На практиці часто ототожнюють два близькі поняття – бренд і торгову марку. Насправді бренд – це не тільки торгова марка, що складається з назви (brand-name), графічного зображення (логотипу) і звукових символів компанії або товару. Поняття бренду ширше, оскільки в нього ще додатково входять: сам товар або послуга зі всіма його набором характеристик, очікувань, функціональних та емоційних асоціацій (brand attributes); візуальний образ марки, який формується рекламою (brand-image); рівень відомості марки у покупця, сила бренду (brand power); сприйняття бренду, прихильність до нього споживача (brand loyalty) і багато іншого.

Сьогодні існує багато різнопланових моделей створення та розвитку брендів. Багато рекламних та консалтингових агенцій створюють та просувають свої моделі.

Всі проаналізовані моделі формування конкурентоспроможності торгової марки («КТМ») ми пропонуємо поділили на дві основні групи.

Перша група моделей – «процесуальні» – це підхід до бренду з інструментальних позицій. Вони показують як сформувати бренд з зазначенням конкретних етапів управління. Крім того, їх можна поділити на моделі, що описують створення торгової марки («ТМ») та моделі розвитку.

Друга група – «моделі з описання ідентичності бренду» – це моделі, що показують бренд, як цінність для споживача. Тобто, у таких моделях проаналізовано, з одного боку, враження від бренду, які залишаються у споживача, з іншого – це набори атрибутів, якими можна маніпулювати.

Як свідчить практика діяльності багатьох успішних промислових підприємств, унікальність бренду і його позиціонування може бути досягнуто лише через формування його ідентичності. Ідентичність бренду – це комплексне поняття, яке включає в себе з одного боку, комплекс складових щодо його ідентифікації та визначення його відмінності з-поміж інших аналогічних, з іншого боку, певний набір вражень, ідентифікаторів, асоціацій, які виникають у споживачів, а також усвідомлення споживачами бренду, як унікального та неповторного [3].

Розглядаючи сутність категорії «імідж бренду» (Brand Image), слід зазначити, що не дивлячись на те, що воно є менш суперечливим, ніж

«ідентичність бренду», однак має певні відмінності у трактуванні. Імідж бренду слід розуміти, як споживче сприйняття бренду, яке рефлексивно формується цільовою аудиторією бренду на основі минулого досвіду споживання або спостереження за брендом через сукупність асоціацій, думок, почуттів, очікувань, дій і комунікацій бренду та відображає ступінь виконання брендом своїх обіцянок.

Варто зазначити, що позиціонування бренду слід розглядати як цільовий результат системної взаємодії унікальних властивостей товару, торгової марки та елементів ідентичності бренду. Відповідно позиціонування відображає бажану з точки зору власників/менеджерів позицію бренду на ринку та у свідомості його цільової аудиторії; включає такі пропозиції бренду, які гарантуватимуть, що споживачі зможуть їх визначити, диференціювати і аутентифікувати із конкретним брендом; має на меті визначати конкурентні переваги бренду та доносити їх до свідомості цільової аудиторії щодо обраної позиції бренду. Крім того, комбінація елементів ідентичності бренду формується під впливом цілого комплексу факторів, що базуються на раціональних перевагах та захищеності бренду.

Отже, для побудови бренда важливішою є його внутрішня структура або зміст, під якою розуміємо унікальне значення, ідею, що в кінцевому рахунку визначає безпомилкове розпізнавання і приєднання споживача до цього унікального значення. Значення атрибутів розкривається через зміст, тобто відносини які формуються між брендом і споживачем. Створення бренда в ідеалі має бути спрямоване на визначення внутрішньої структури (змісту бренда), так як саме цей блок бере участь у перетворенні товарів на бренди. Атрибути мають розкривати, доповнювати зміст, забезпечуючи матеріалізацію, реальне відтворення тієї унікальної ідеї, яку прагне донести бренд.

Література:

1. Аакер Д. Створення сильних брендів. М.: ІД Гребенникова, 2003; Aaker D. A. Managing Brand Equity: Capitalizing on the value of a Brand Name. NY: Free Press, 1991. P. 56.
2. Траут Дж. Позиционирование битва за умы / Дж. Траут, Э. Райс. СПб. : Питер, 2007. 272 с.
3. Ділжчє Е., Хершген Х. Практичний маркетинг: навч. посібник / пров. з нім. А. М. Макарова; пол. ред. І. С. Минко. М.: Вища школа, 1995. С. 6.
4. Mariotti John L. Smart things to know about Brands & Branding. Capstone Pub., 2001.

5. Чернатони Л. От видения бренда к оценке бренда. Стратегический процесс роста и усиления брендов / Л. де. Чернатони - Пер. с англ. М.: Группа ИДТ, 2007. 332 с.

Повх Андрій Володимирович

*Студент четвертого курсу факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

Романишин Христина Володимирівна

*Студентка четвертого курсу факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

Науковий керівник: Квасниця Оксана Василівна

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади на засадах децентралізації метою якої є: максимальне наближення надання суспільних послуг до їх кінцевого споживача, задоволення інтересів громадян в усіх сферах їх життєдіяльності, а також звільнення держави від виконання невластивих їй функцій; здійснюється в Україні від початку 2015 року. Загалом вона має позитивну тенденцію і вважається найрезультативнішою і найпомітнішою із проголошених за останні роки державних стратегічних реформ. Підтвердженням цього є вагома підтримка з боку населення ($\approx 55\%$), а індикатором її результативності є те, що станом на кінець травня 2017 року в Україні утворено 413 ОТГ, які об'єднали 5258 населених пунктів.

Однак, чи зумовила децентралізація влади очікуваний від неї ефект (підвищення якості та обсягу надання суспільних неринкових послуг)?

Для того, щоб дати відповідь на це запитання і мати можливість, у разі чого, сформувати комплекс певних рекомендаційних заходів, необхідно детально проаналізувати діяльність об'єднаної територіальної громади, котра є ключовим інструментом даної реформи.

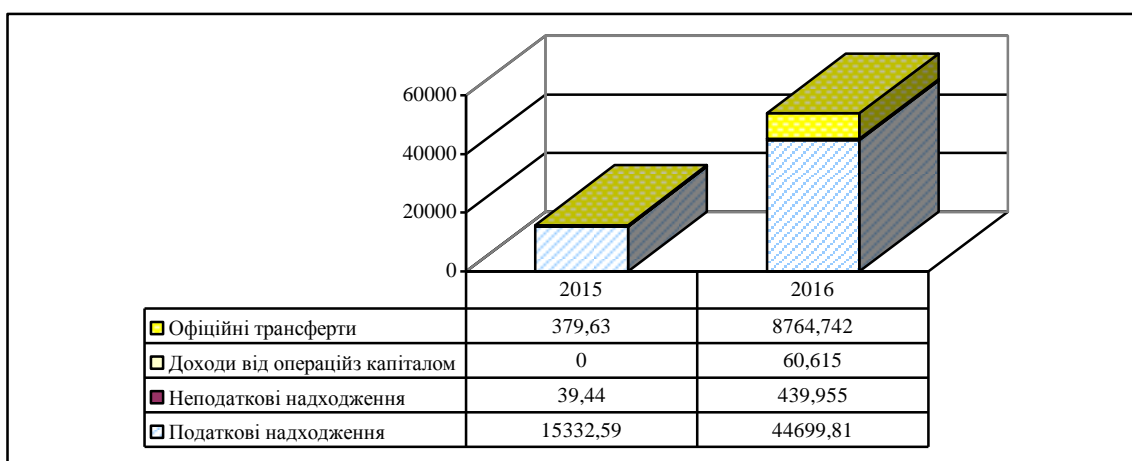
Для оцінки впливу децентралізації на формування та реалізацію фінансового потенціалу місцевого самоврядування, розглянемо динаміку та зміну структури доходів та видатків бюджету Байковецької ОТГ за

2016 р. в порівнянні з показниками сукупних доходів і видатків 2015 р. сільських рад, що її утворили.

Доходи бюджету Байковецької ОТГ за 2016 рік зросли в загальному на 38212,909 тис. грн. (або на 242,6%) порівняно з аналогічними позиціями 2015 року і склали 53964,569 тис. грн. проти 15332,590 тис. грн.

Збільшення відбулося по таких позиціях (рис. 1):

- податкові надходження — 29367,220 тис. грн. (на 191,4%);
- неподаткові надходження — 400,515 тис. грн.. (на 1015,505%);
- офіційні трансферти — 8764,742 тис. грн. (на 2308,75%).

Рис. 1. Динаміка і структура доходів бюджету Байковецької ОТГ за 2015-2016 рр. [1; 2]

Слід зазначити, що зростання податкових надходжень, питома вага, яких в структурі доходів становить 82,83%, відбулося за рахунок приєднання частини (60%) податку на доходи фізичних осіб, який склав 30830,4 тис. грн. з 44699,810 тис. грн., усіх утриманих податкових надходжень.

Вагоме зростання офіційних трансфертів з 379,630 тис. грн. у 2015 р. до 8764,742 тис. грн., зумовлене приєднанням територіальної громади до системи міжбюджетних трансфертів, з метою вирівнювання спроможності територій.

У бюджеті Байковецької ОТГ у 2016 році доходи від операцій з капіталом склали 60,615 тис. грн. (і були виконані на 40,5%), що дає підстави стверджувати про відсутність належної кваліфікації уповноважених осіб в управлінні капітальними ресурсами.

Загалом по структурі доходів можна констатувати наступне:

— найсуттєвішу роль відіграють податкові надходження частка яких в бюджеті ОТГ 2016 року дещо скоротилась до 82,83% в порівнянні з сукупним бюджетом сільських громад 2015 року, де становила 97,34%;

— значною мірою скорочення питомої ваги податкових надходжень в структурі бюджету зумовлене зростанням трансфертів частка яких у 2016 році склала 16,24% проти 2,41% у 2015 року;

— незважаючи на зростання фактичних обсягів неподаткових надходжень і появи доходів від операцій з капіталом, як ми можемо спостерігати із рис. 1., їх частка у формуванні сукупних доходів все ж залишається незначною.

Разом із зростанням дохідної частини відбулося і зростання видаткової складової бюджету. Так, у бюджеті ОТГ 2016 року, їх обсяг склав 51049,732 тис. грн. (94,8% від затвердженого розписом на рік обсягу), що на 42687,060 тис. грн., (або 510,45%) більше від значення сукупних видатків сільських рад у 2015 році.

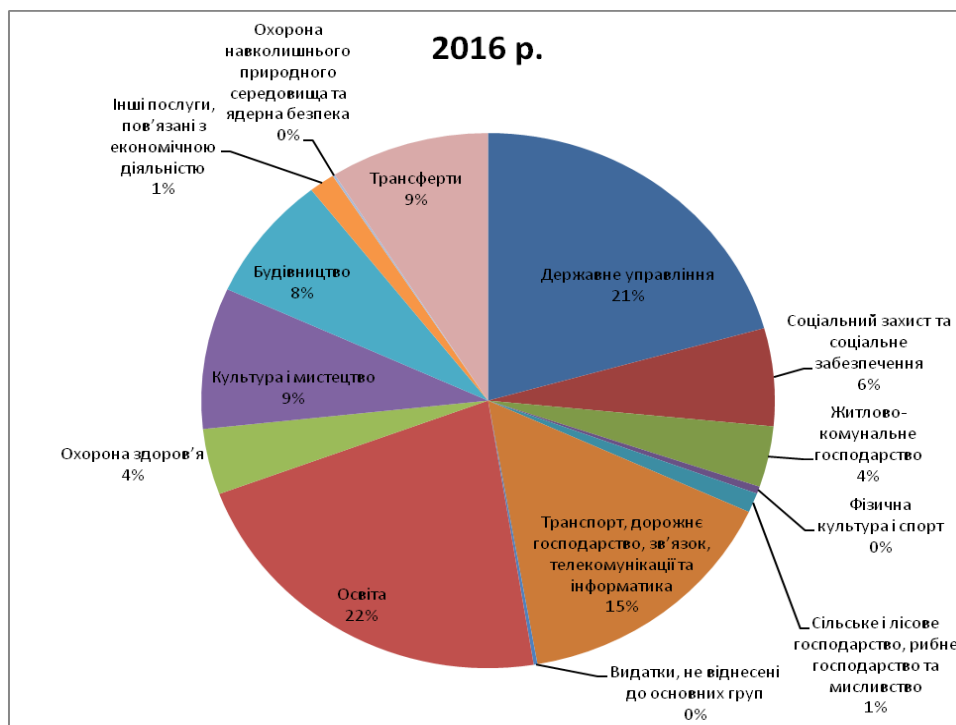
Порівняння видатків здійснювалось за функціональною класифікацією і можна зауважити, що їх зростання спричинено збільшенням суми як вже наявних показників, так і появою фінансування нових статей видатків.

Збільшення обсягу видатків Байковецької ОТГ за 2016 рік здійснювалось збільшенням за такими показниками на такі суми, за виключенням видатків не віднесених до основних груп, де відбулось скорочення на 96,522 тис. грн.: державне управління — 5150,505 тис. грн. (195,68%); соціальний захист та соціальне забезпечення — 1648,197 тис. грн. (120,77%); житлово-комунальне господарство — 1077,150 тис. грн. (134,65%); фізична культура і спорт — 107,811 тис. грн. (93,87%); сільське і лісове господарство, рибне господарство та мисливство — 134,275 тис. грн. (28,67%); транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика — 7840,865 тис. грн. (28797,07%).

До нових груп видатків, які почали фінансуватись з бюджету Байковецької ОТГ відносяться: освіта (11167,424 тис. грн.), охорона здоров'я (2030,068 тис. грн.), культура і мистецтво (4353,927 тис. грн.), будівництво (3879,759 тис. грн.), інші послуги пов'язані з економічною діяльністю (740 тис. грн.), охорона навколишнього природного середовища та ядерна безпека (68,804 тис. грн.), трансферти (4584,800 тис. грн.).

Їх поява обумовлена розширенням повноважень, що покладаються на органи місцевого самоврядування, які діють, у даному випадку на базі Байковецької ОТГ, у новостворених об'єднаних територіальних громадах, а також приєднанням цих громад до системи прямих міжбюджетних

трансфертів. Структуру видатків бюджету Байковецької ОТГ за 2016 рік зобразимо на рис. 2.

Рис. 2. Структура видатків бюджету Байковецької ОТГ за 2016 рік, % [2]

Порівнюючи структури видатків рис. 3, спостерігаємо, те, що із зростанням обсягів вже наявних та появою нових груп видатків відбулося, а саме: перерозподіл питомої ваги кожної з груп, де найбільшою стали видатки на освіту (22%); зменшення у структурі, видатків на державне управління з 64% до 21%, що слід оцінювати позитивно; суттєвого росту отримали видатки на транспорт, дорожнє господарство, зв'язки, телекомунікації та інформатику; наявність трансфертів у структурі видатків вказує на те, що бюджет Байковецької ОТГ задіяний у міжбюджетних операціях.

Оскільки саме фінансовий аспект є одним із найсуттєвіших, від якого у великій мірі залежить успішність функціонування об'єднаних територіальних громад, тому дослідимо фінансову спроможність Байковецької ОТГ.

Дослідимо показники, що характеризують діяльність і відображають фінансову спроможність об'єднаних громад та безпосередньо впливають на неї.

Показники надходжень власних доходів на одного мешканця Байковецької ОТГ (співвідношення обсягу власних доходів до кількості мешканців відповідної ОТГ), склали 7 889,4 грн. За даним показником

Байковецька ОТГ зайняла п'яте місце серед 20 ОТГ з найвищими показниками власних доходів на 1-го мешканця.

Показник рівня дотаційності бюджетів (питома вага базової/реверсної дотації у власних доходах) знаходиться у прямій залежності від загального обсягу доходів ОТГ (без субвенцій). В даному випадку Байковецька ОТГ перераховує реверсну дотацію до державного бюджету, тому рівень дотаційності склав - 10,2%.

Щодо видатків бюджетів Байковецької ОТГ на власні повноваження, то у них важливе місце посідають видатки на утримання апарату управління (питома вага видатків на утримання апарату управління органів місцевого самоврядування в сумі доходів загального фонду з урахуванням базової дотації). Їх питома вага у загальному фонді бюджету ОТГ склала 20,1%, що свідчить про значні видатки на утримання службовців ОТГ, оскільки та сама кількість службовців обслуговує менше мешканців, та не досягається більш ефективного використання праці управлінського персоналу та відповідно збільшується вартість соціальної послуги.

Спрямованістю об'єднаної територіальної громади на довгострокові цілі і «дзеркалом» її власних ресурсів є капітальні видатки (співвідношення видатків бюджету розвитку (без субвенцій з державного бюджету) до кількості мешканців відповідної ОТГ). Цей показник склав 2173 грн. За даним показником Байковецька ОТГ зайняла 7-ме місце серед 20 ОТГ з найбільшими капітальними видатками на 1 особу (без субвенцій з держбюджету), що свідчить про більшу фінансову спроможність громади, та можливість спрямувати більше коштів на свій розвиток.

За результатами аналізу фінансової спроможності Байковецької ОТГ можна зробити висновок, що попри невелику чисельність жителів (5,7 тис. осіб) громада все ж таки увійшла в 20 ОТГ – лідерів фінансового моніторингу [3] і має значний фінансовий потенціал завдяки бюджетоутворюючим підприємствам та підприємствам реального сектору. Відтак, громада має більше можливостей для забезпечення належного утримання об'єктів інфраструктури, функціонування закладів та установ комунальної власності, а органи місцевого самоврядування можуть забезпечити надання якісних публічних та комунальних послуг.

Література:

1. Звіти про виконання плану доходів і видатків бюджетів сіл Тернопільського району за 2015 рік.

2. Звіт про виконання сільського бюджету за 2016 рік. URL: <https://bsr1653.gov.ua/zvit-pro-vikonannya-silskogo-bjudzhetu-za-2016rik-12-56-09-18-04-2017/>.

3. Казюк Я. 20 лідерів ОТГ та що є визначальним критерієм для сталого розвитку громад. URL: <http://decentralization.gov.ua/news/5981>.

Скобляк Тетяна Ігорівна

*Студентка четвертого курсу факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

Жданюк Сніжана Анатоліївна

*Студентка четвертого курсу факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

Науковий керівник: Сидор Ірина Петріна

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ: МОЖЛИВОСТІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Розвиток соціального підприємництва бере свій початок ще з другої половини минулого століття. Особливо інтенсивна еволюція даного виду діяльності спостерігається сьогодні, у період загострення соціально-економічних проблем у всьому світі. Здебільшого, усі провідні країни світу вже запровадили таку форму підприємництва, хоч і трактують та розвивають її по-різному. Якщо аналізувати зарубіжні концепції соціального підприємництва, то основна їх відмінність полягає у впливі держави в розвиток та діяльність соціального підприємництва. Так, найбільш поширеними моделями соціального підприємництва у світі є [2, с. 108]:

1. Модель соціального підприємництва країн Північної Європи (Бельгія, Норвегія, Швеція, Нідерланди) характеризується активною підтримкою з боку держави.

2. Модель соціального підприємництва США, Канади, Японії передбачає регулювання своєї діяльності на рівні підприємств і організацій, а також активне використання благодійництва.

3. Модель соціального підприємництва країн Центральної Європи (Австрія, Німеччина, Франція) відрізняється адресними соціальними програмами і бізнес-проектами.

4. Модель соціального підприємництва Великої Британії відзначається значними соціальними інвестиціями.

Активне використання соціального підприємництва у ряді країн світу протягом останнього десятиліття вказує на поступове стирання різниці між окремими моделями, а кожна країна старається поєднувати в собі ефективний досвід інших. Щодо організаційно-правової форми соціального підприємництва у світі, то вона може бути різною, однак найпоширенішою є кооперативи.

Соціальне підприємство, як особливий вид підприємницької діяльності, було «легалізовано» та підтримувалось з боку держави у Європі ще майже тридцять років тому. Так, ще у 1991 році парламент Італії прийняв закон, що регламентував діяльність «соціальних кооперативів». Відповідно до даного законодавчого акту, основна мета соціального підприємства полягала у пошуку спільного інтересу громади до суспільних проблем та соціальній інтеграції членів громади за допомогою здійснення різних видів діяльності (промислової, підприємницької і т.д.) для працевлаштування соціально незахищеного та знедоленого населення (працюють в основному у напрямках ремесла, прибирання, сільського господарства, столярної діяльності), а також управління послугами у сфері охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення (будинки проживання, дитячі ясла, терапевтичні спільноти, допомога вдома).

В Іспанії, Бельгії, Франції, Португалії та Греції діяльність соціальних підприємств здійснюється у формі кооперативів на законодавчій основі. Характерними рисами їх діяльності є обов'язковий розподіл акцій компанії між її волонтерами та засновниками, а також демократична форма правління.

В Іспанії широко відомими є Мандрагонські кооперативи. Вони мають власний університет, інститути, школи, дитячі садки. Підприємства створили банк під назвою «Робоча каса», який надає кооперативам кредити та входить до найкращих у Європі за якістю обслуговування [3, с.81].

Робота соціальних підприємств також легалізована в Угорщині, Словацькій Республіці, Литві, Словенії Чеській Республіці та Польщі (Польський парламент прийняв закон «Про соціальні кооперативи» у 2006 році). У країнах ЄС соціальні підприємства трактують як «кооперативи

соціальної солідарності» (Португалія), «кооперативи соціальних ініціатив» (Іспанія), «компанії соціальної мети» (Бельгія), «соціальні кооперативи колективної власності» (Франція).

Парламент Великобританії надав роботі соціальних підприємств (або «компаніям, що працюють в інтересах громади» – social interest companies) законного підґрунтя у 2004 році. В даній країні на соціальних підприємствах, загальний оборот яких становить 27 мільярдів фунтів стерлінгів, працює 62 тисячі людей (3,3% усього населення). Левова частка соціальних підприємств у Великобританії є середніми або малими (у їх діяльності залучено до 10 людей). Окрім того, такий вид діяльності притаманний для депресивних районів з великою кількістю осіб, що потребують матеріальної допомоги від держави, як правило, це малозабезпечені категорії громадян [4, с. 17].

Щодо американського досвіду соціального підприємництва, то воно має більш ліберальний характер: якщо у Європі в основу соціального підприємництва покладено кооперацію, то у США соціальні підприємства формуються на основі вкладів засновників під низький відсоток, без відсотка, на умовах повернення частини суми або у формі програмно-орієнтованих інвестицій також з мінімальним поверненням.

Останнім часом соціальне підприємництво та пов'язані з ним соціальні інновації в США розвиваються по-особливому бурхливо: заради їх підтримки США не лише приймають законодавчі акти, але створюють окремі відомства, організовують масштабні грантові конкурси та навіть розкривають державні таємниці. У таблиці 1 подано порівняльну характеристику діяльності соціальних підприємств США та країн Європейського Союзу [1].

Найчастіше основним видом діяльності соціального підприємства є небанківські спеціалізовані фінансові інститути, такі, як кредитні спілки. Наприклад, АТ «ERSTE-банк» 60 відсотків прибутку спрямовує на соціальні цілі. Основою його діяльності є надання пільгових кредитів авторам найкращих соціальних програм у британському пілотному проекті підтримки соціального підприємництва в Україні, Сербії та Хорватії. Окрім того, фінансову підтримку можуть надавати загальнодержавні, місцеві або ж регіональні об'єднання соціальних підприємств та приватні фонди і т. д. Іноді в цій ролі можуть виступати банки.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика діяльності соціальних підприємств в країнах ЄС та США

Країни ЄС	США
Акцент на колективній власності або управлінні соціальними підприємствами членами громади чи спільноти.	Акцент зроблено на індивідуальному управлінні, наявності лідера, пошуку інноваційних та унікальних шляхів вирішення соціальних проблем.
Особливу роль відіграє демократичне управління, участь акціонерів у розподілі прибутку та наявність наглядових рад.	Відсутність конкретних нормативів та вимог щодо юридичного статусу і методів управління соціальним підприємством.
Головна мета: досягнення соціальної місії (особливо в Італії та Польщі), а не отримання прибутку. СП існують за рахунок субсидій, пожертв при релігійних установах та грантів.	Головна мета: отримання прибутку, який дасть змогу у майбутньому забезпечити постійні інвестиції у соціальну сферу.
Діяльність СП справляє локальний вплив на надання суспільних послуг, характеризується малою кількістю видів послуг, зорієнтована на конкретну галузь соціальної сфери, зокрема на яку держава зменшила бюджетне фінансування.	Діяльність СП справляє глобальний вплив на надання суспільних послуг, характеризується значною кількістю видів послуг, зорієнтована на всю соціальну сферу, і не залежить від обсягу бюджетного фінансування.

Джерело: складено авторами за даними [1]

В Україні на сучасному етапі її соціально-економічного розвитку спостерігається повільне становлення і розвиток соціального підприємництва. Для вітчизняних соціальних підприємств корисним може виявитися досвід європейських країн, де такі підприємства на ранньому етапі своєї діяльності мають можливість отримувати різноманітні пільги, субвенції від держави та мобілізувати кошти за допомогою реклами власної соціальної діяльності у соціальних мережах Інтернет.

На нашу думку, розвитку соціального підприємництва в Україні сприятимуть такі заходи:

— інформування населення про соціальне підприємництво (через ЗМІ, у навчальних закладах, соціальних мережах і т.д.);

— створення мережі соціальних підприємств, що дасть змогу систематизувати, згрупувати та аналізувати їх діяльність;

— створення відповідного законодавчого поля щодо функціонування соціальних підприємств;

— підтримка з боку державних і місцевих органів влади. В даному контексті, на нашу думку, слід акцентувати увагу не на дотаційному характері державної підтримки, а на наданні більших можливостей соціальним підприємствам самостійно забезпечувати свою діяльність через, наприклад, зниження ставки відсотка на кредити або ж заохочення з боку держави купувати продукцію, яка є результатом діяльності соціального підприємства, допомога в оприлюдненні інформації про діяльність, безоплатній соціальній рекламі у ЗМІ результатів діяльності соціального підприємства і т.д. Такий підхід дасть змогу уникнути зловживання пільгами, що надаються державою;

— відкриття бізнес-школ та проведення тренінгів для стартаперів з соціального підприємництва, що дасть змогу розвинути підприємницький талант у молоді для більш ефективної реалізації інноваційних бізнес-ідей;

— підвищення кваліфікації персоналу та залучення компетентних фахівців для організації діяльності підприємства;

— розширення спектру послуг, які надаються соціальним підприємством, що дасть змогу залучити нових клієнтів;

— розширення матеріально-технічної бази, залучення нових партнерів та волонтерів.

Велика частка людських ресурсів, які наділені певними талантами та навичками, не задіяна у традиційному бізнесі, що дає можливість їх використання у соціальному підприємстві (люди з інвалідністю, учасники АТО, люди похилого віку і т.д.). Сьогодні в Україні є багато будівель, що перебувають у власності громади, однак не використовуються для суспільних цілей. Досвід зарубіжних країн демонструє нам можливість використання таких споруд для їх трансформування в офісні центри із працевлаштуванням вразливих груп населення і т.д. Для діяльності та функціонування великомасштабних компаній завжди потрібна підтримка малого бізнесу (організація заходів, кур'єрська доставка, реклама і т.д.) для зменшення поточних витрат. Саме тому, все більше підвищується попит на такі послуги. Окрім того, особливої популярності останнім часом набула заміна грантів на стартапи. Цим компанії забезпечують собі аутсорсинг і в якійсь мірі допомагають вирішенню певної соціальної проблеми.

За останні роки українці, особливо молодь, стають все більш свідомими, та все частіше проявляє інтерес до суспільних проблем. Саме тому, наявність соціального складника спонукає споживача придбати товар та підтримати національного виробника. Відтак, кожен має змогу відчувати причетність до корисної справи та, в якійсь мірі, зробити свій внесок у розвиток соціального благополуччя.

Таким чином, соціальне підприємництво, як економічне явище, дозволяє зосереджувати увагу на розв'язанні важливих соціальних проблем, креативно поєднувати та втілювати в життя соціальні та бізнес-підходи для одночасного досягнення соціальної і економічної місії. На відміну від інших напрямів економічної діяльності, соціальне підприємництво гармонійно поєднує ефективне функціонування бізнес-структур з підвищенням якості життя населення.

Література:

1. Салій І. Американський та європейський шляхи соціального підприємництва. *Громадський простір* URL: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/novyny/v-ukraini/109amerykanskyi-ta-ievropeiskyi-shliakhy-sotsialnoho-pidpryiemnytstva>. (дата звернення: 28.11.2017).
2. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник: / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.
3. Кіреєва О. Б. Соціальне підприємництво як засіб соціального розвитку. *Пробл. упр. соц. та гуманіст. розв.*: матеріали III регіон. наук.-практ. конф.; за заг. ред. В.Г. Вікторова. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2009. С. 79–82.
4. Галушка З. І. Феномен соціального підприємництва: поняття та перспективи розвитку в Україні. *Вісник серія Економіка*. – К.: ВПЦ «Київський національний університет» №148. 2013. С. 17.

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кременчуцький національний університет
ім. М. Остроградського

**ТРЕТІ ВСЕУКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ
ПАМ'ЯТІ С.І. ЮРІЯ**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

м. Тернопіль, 28 листопада 2017 р.

Підписано до друку 14.11.2017.

Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.
Умов.-друк. арк. 11,92.

Тираж 100 примірників. Замовлення № 11/17/2-14.

Виготувач:

ФОП Осадца Ю.В

м. Тернопіль, вул. Винниченка, 9/7

тел. (0352) 40-08-12 (0352) 40-00-63, (097) 988-53-23

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до державного
реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.*